

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie a patopsychologie

LUCIE GRUNDOVÁ
V. ročník – prezenční studium

Obor: základy společenských věd – pedagogika

Poruchy chování adolescentů SŠ v Olomouci
Diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Josef Konečný, CSc.

OLMOUC 2010

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedeníých zdrojů.

V Olomouci dne 1.4.2010

.....

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji doc. PhDr. Josefu Konečnému, CSc. za odborné vedení práce, poskytování cenných rad a materiálových podkladů k práci. Dále bych chtěla poděkovat Ing. Michaelu Spurnému za metodickou pomoc při grafickém vyhodnocování výzkumu.

ANOTACE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Příjmení a jméno:	Grundová, Lucie
Katedra:	Katedra psychologie a patopsychologie PdF UP Olomouc
Název práce:	Poruchy chování u adolescentů SŠ v Olomouci
Vedoucí práce:	Doc. PhDr. Josef Konečný, CSc.
Počet stran:	94
Počet příloh:	2
Počet použitých zdrojů:	35

Klíčová slova:

- adolescence, adolescenti, dospívání, vývojový úkol, specifické vývojové problémy, psychosociální moratorium, identita, poruchy chování, rizikové chování, diagnostická kritéria, klasifikace poruch chování, lhaní, záškoláctví, útěky z domova, toulání, krádeže, šikana, agresor, oběť, vandalismus, sebepoškozování, drogová závislost, droga, determinanty chování, dědičnost, rodina, škola, vrstevnické skupiny, masmédia

Anotace

Diplomová práce se zabývá jedním z nejméně diskutovaných témat dnešní doby – problematikou poruch chování dnešních adolescentů. Práce je členěna na část teoretickou a praktickou. Teoretická část je rozdělena do tří hlavních okruhů, o kterých postupně pojednává. Jedná se o problematiku adolescence, dále je to stěžejní část pojednávající a rozebírající poruchy chování, a nakonec jsou uvedeny nejvýznamnější determinanty chování. Praktická část je zaměřena na výzkum v oblasti poruchového chování na středních školách. Hlavním cílem výzkumu je zjistit frekvenci výskytu poruch chování se zaměřením na určité charakteristické skupiny mezi adolescenty. Výzkum je prováděn za pomoci nestandardizovaného dotazníku, jehož výsledky jsou zpracovány formou tabulek a grafů.

Keywords:

- adolescence, adolescents, developmental tasks, specific developmental problems, psychosocial moratorium, identity, behavioral disturbance, risk behavior, diagnostic criteria, classification of behavior disorder, lying, truancy, runnings from home, vagrancy, theft, chicane, aggressor, victim, vandalism, self-harm, drug addiction, drug, behavioral determinants, inheritance, family, school, peer groups, mass media

Annotation

This thesis deals with one of the most discussed topics of our time - the problems of today's adolescent behavior disorders. The work is divided into theoretical and practical parts. The theoretical part is divided into three main sections, which are dealt with gradually. First is the problem of adolescence, followed by crucial section that analyzes the behavior disorders, and at the end the most important determinants of behavior are given. The practical part focuses on research of behavior disorders in secondary schools. The main objective of this research is to determine the frequency of behavioral disorders focusing on specific functional groups among adolescents. Research is carried out using non-standardized questionnaire, whose results are processed in the form of tables and graphs.

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Adolescence	11
1.1. Charakteristika adolescence	11
1.2. Vývojové úkoly	12
1.3. Specifické vývojové problémy	14
1.4. Adolescence jako období identity	15
1.5. Psychosociální moratorium	16
2. Poruchy chování	18
2.1. Diagnostická kritéria	18
2.2. Klasifikace poruch chování	20
2.2.1. Klasifikace poruch chování z medicínského hlediska	20
2.2.2. Poruchy chování dle stupně společenské nebezpečnosti	21
2.2.3. Formální klasifikace dle symptomů	22
2.3. Typy poruch chování u adolescentů	22
2.3.1. Lhaní	22
2.3.2. Záškoláctví	24
2.3.3. Útěky, toulání	26
2.3.4. Krádeže	27
2.3.5. Šikana	29
2.3.5.1. Vývojové stupně šikany	31
2.3.5.2. Agresor	33
2.3.5.3. Oběť	34
2.3.6. Vandalismus	34
2.3.7. Sebepoškozování	36
2.3.8. Závislost na návykových látkách	37
2.3.8.1. Definice závislosti	38
2.3.8.2. Specifika užívání návykových látek u dětí a mladistvých	39
2.3.8.3. Návykové látky a jejich dělení	40
3. Determinanty poruch chování	43
3.1. Vnitřní	43
3.1.1. Dědičnost	43
3.1.2. Pohlaví	44
3.1.3. Psychologicky podmíněné poruchy chování	44
3.2. Vnější	46
3.2.1. Rodina	47
3.2.1.1. Funkce rodiny	48

3.2.1.2. Vliv rodiny na rizikové jednání	50
3.2.2. Škola	51
3.2.2.1. Funkce školy	51
3.2.2.2. Vliv školy na rizikové jednání	52
3.2.3. Vrstevnické skupiny	53
3.2.3.1. Vliv vrstevnických skupin na rizikové jednání	54
3.2.4. Masmédia	55
3.2.4.1. Funkce masmédií	56
3.2.4.2. Vliv masmédií na rizikové chování	56
PRAKTICKÁ ČÁST	59
4. Průzkum nejčastějších poruch chování u adolescentů	60
4.1. Výzkumné cíle	60
4.2. Výzkumné hypotézy	60
4.3. Charakteristika výzkumného souboru	60
4.4. Charakteristika použitých metod	62
4.5. Zpracování dat	62
4.6. Výsledky výzkumu	63
4.7. Vyhodnocení hypotéz	86
5. Závěr	89
6. Zdroje	91
7. Přílohy	94

Úvod

Za jedny z nejdiskutovanějších problémů dnešní doby se všeobecně pokládá zvyšující se míra poruch chování mezi současnou mládeží a její projevy. Proč tomu tak je? Dnešní mládež se oproti té minulé rodí do světa, který téměř nezná hranic. Nabízí se nepřeberné množství lákadel a stimulů, kterým se jen těžko odolává. Dnešní hodnotový žebříček mladých se často scvrkává na, globalizací a reklamou ovlivněnou, představu „mít“. Není téměř nic co by dnes bylo naprosto nedosažitelné. Tato dosažitelnost však má své hranice, a to jsou prostředky. Ačkoliv jsou nám všem předkládány tato „nepostradatelná“ lákadla, ne každý si je může dovolit. To především v období, o které se jedná, tedy v adolescenci, může být velmi disharmonujícím faktorem.

Poruchy chování však nejsou pouze záležitosti masmédií, jak jsem naznačila výše. Ke změnám, které ovlivňují adolescenty, na cestě k poruchovému jednání dochází i uvnitř rodin, ve škole a mezi vrstevníky. Často slýchám ze všech možných stran větu „Za mého mládí, bychom si toto nemohli dovolit!“. I já tuto větu občas použiji, a to tomu není tak dlouho, kdy jsem byla na místě těch, o kterých dnes píše. Je otázkou jak daleko tento trend zajde. Samozřejmě nebylo by správné a spravedlivé zevšeobecňovat. Alarmujícím faktem ale přesto je, že nejrůznější poruchy chování se projevují čím dál častěji, a to i u žáků základních škol. Dle mého názoru je ale tímto fenoménem nejvíce ohrožena skupina adolescentů, tedy studentů středních škol. To je také jeden z důvodů proč jsem si zvolila jako svoji diplomovou práci právě toto téma.

Předložená diplomová práce má dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část je členěna celkem do tří hlavních kapitol. První kapitola se věnuje pojmu adolescence, jeho charakteristice, specifčnosti tohoto období a hlavním teoretickým přístupům, které adolescenci blíže definují. V druhé kapitole se věnuji problematice diagnostikování poruch chování a dále jejich klasifikaci. Několik dalších podkapitol je věnováno jednotlivým druhům poruch chování jako je lhaní, krádež, záškoláctví, šikana, vandalismus apod. Třetí, poslední kapitola, je zaměřena na determinanty

poruch chování a to, jakým způsobem adolescenta ovlivňují. Mezi determinanty jsem zařadila rodinu, školu, vrstevnické skupiny a masmédia. Praktická část mé práce je postavena na metodě dotazníkového šetření. Pomocí anonymního dotazníku jsem se snažila zjistit především to, zda a jak časté mají adolescenti zkušenosti s různými formami poruchového chování. Výsledky jsou zpracovány ve výzkumné části formou přehledných tabulek a grafů.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Adolescence

„Naše mládež miluje přepych. Nemá správné chování. Neuznává autority a nemá úctu před stáří. Děti odmlouvají rodičům, srkají při jídle a tyranizují své učitele.“

Sókratés

1.1 Charakteristika adolescence

S pojmem adolescence, jako s určitým obdobím v životě člověka, se setkáváme poprvé v 15. století. Samotné slovo je pak odvozeninou od latinského slovesa *adolescere*, které v překladu znamená mohutnět, dospívat nebo dorůstat.¹

Adolescence je, dalo by se říci, mostem mezi obdobím závislosti na jiných lidech (dětstvím) a obdobím nezávislosti na jiných lidech (dospělosti). Přejít mezi těmito obdobími je dán biologickými faktory a interakcí se sociálním prostředím, především rodiči, vrstevníky, jinými autoritami apod. Všechny tyto vlivy působí na „...adolescentovu představu o sobě samém, sebehodnocení a vědomí vlastní hodnoty a perspektivy...Proces sebereflexe a hledání vlastní identity se odehrává v konkrétním kulturním a sociálním prostředí, které má také více či méně explicitně vyjádřenou svoji „přestavu o adolescentovi“. Jsou v ní obsaženy požadavky (vyjádřené normami, rolemi, stereotypy, předsudky, sankcemi a odměnami atd.) a také nabídky. Ty mohou mít zcela konkrétní podobu (týkají se např. možností vzdělávání či zájmových aktivit) nebo jsou vyjádřeny určitým respektem, akceptací či zvláštními měřítky hodnocení adolescentního chování (zvláštní právní normy, shovívavost

---

¹ MACEK, P. *Adolescence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. Kapitola 1, Co je charakteristické pro adolescenci, s. 9–10.

k „výstřelkům“ atd.).“² Pro samotné adolescenty platí některé typické zvláštnosti. Žádoucí jsou *intenzivní zážitky, absolutní řešení a okamžité dosažení* toho, co chtějí.³

Pokud chceme vymezit, do jakého časového období adolescence spadá, můžeme čerpat z mnoha zdrojů a od mnoha autorů. Chtěla bych zde nastínit pouze dvě možné, a nejčastěji uváděné, periodizace.

První z nich chápe adolescenci jako samostatnou a oddělenou část období dospívání. Dospívání je vnitřně rozděleno na dvě fáze – období pubescence a období adolescence. Pubescence, někdy diferencovaná ještě na prepubertu a vlastní pubertu, je časově zasazena mezi jedenáctým a patnáctým rokem života. Adolescence je pak chápána od patnácti do dvaceti let, někdy i déle.⁴

Druhý typ periodizace označuje jako adolescenci „...celé období mezi dětstvím a dospělostí.“. Toto pojetí by mělo kompenzovat procesy, které v některých zemích dané období prodlužují – například zrychlené pohlavní zrání, prodlužování přípravy na dospělost, ale také vliv a přítomnost silné adolescentní kultury. I u tohoto období panuje shoda, že je třeba ho vnitřně lišit, a to ve třech fázích. První fáze je časná adolescence zahrnující přibližně deset až třináct let, dále střední adolescence vymezená mezi čtrnáctým a šestnáctým rokem a nakonec pozdní adolescence začínající v sedmáctém a končící ve dvacátém roce nebo později.⁵

1.2 Vývojové úkoly

Adolescence. Jedná se o samostatnou, něčím odlišnou a specifickou fázi vývoje? Nebo jde pouze o součást životní dráhy? O této otázce se někdy vedou teoretické diskuze. Pokud by totiž měla adolescence být skutečně odlišná od jiných stádií, musí být něčím specifická. Možnou odpovědí jsou na tuto problematiku *vývojové úkoly*. Tyto vývojové úkoly obsahují potřeby a očekávání jak samotného

---

² MACEK, P. *Adolescence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. Kapitola 2, Teoretické přístupy k adolescenci, s. 27–28.

³ ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000. Kapitola 3, Dospívání, s. 230.

⁴ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada Publishing, 1998. Část 2, Kapitola 8, Období dospívání, s. 139.

⁵ MACEK, P. *Adolescence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. Kapitola 1, Co je charakteristické pro adolescenci, s. 9–10.

jedince, tak i společnosti, ve které se nachází. Následující výčet vývojových úkolů, který ve své práci uvádí Macek⁶, je souborem, který kombinuje představy o úkolech od několika různých autorů:

- Přijetí vlastního těla, fyzických změn, včetně pohlavní zralosti a pohlavní role.
- Kognitivní komplexita, flexibilita a abstraktní myšlení – schopnost aplikovat intelektový potenciál v běžné každodenní zkušenosti.
- Uplatnění emocionálního a kognitivního potenciálu ve vrstevnických vztazích, schopnost a dovednost vytvářet a udržovat vztahy s vrstevníky obojího pohlaví.
- Změna vztahů k dospělým (rodičům, dalším autoritám) – autonomie, popř. vzájemný respekt a kooperace nahrazuje emocionální závislost.
- Získání představy o ekonomické nezávislosti a směřování k určitým jistotám, které s ní souvisejí – k volbě povolání, k získání základní profesní kvalifikace, k ujasnění představ o budoucí profesi.
- Získání zkušeností v erotickém vztahu, příprava pro partnerský a rodinný život.
- Rozvoj intelektu, emocionality a interpersonálních dovedností zaměřených ke komunitě a společnosti – tj. získání kompetence pro sociálně zodpovědné chování.
- Představa o budoucích prioritách v dospělosti – důležitých osobních cílech a stylu života.
- Ujasnění hierarchie hodnot, reflexe a stabilizace vlastního vztahu ke světu a k životu (světový názor).

Úkoly, které jsme si zde uvedli, jsou typické především pro oblast severní Ameriky a Evropy. V jiných částech světa, dle dané kultury, by se tyto úkoly musely přizpůsobit jiným požadavkům a očekáváním.

---

⁶ MACEK, P. *Adolescence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. Kapitola 2, Teoretické přístupy k adolescenci, s. 16–17.

1.3 Specifické vývojové problémy

Společně s Langmeierem a Krejčířovou⁷ si vymezíme některé nejzávažnější vývojové problémy dnešních adolescentů:

- *Konflikt mezi fyzickou a sociální zralostí.* Vlivem sekulární akcelerace, která urychluje tělesný růst a pohlavní zralost směrem ke stále nižšímu věku, dochází ke konfliktu se společenskými požadavky. Po tělesné stránce je již jedinec zralý, ale po stránce sociální toto neplatí. Oproti minulosti se zvyšují nároky na vzdělání i na profesní přípravu, což automaticky prohlubuje propast mezi již dosaženou tělesnou zralostí a očekávanou sociální zralostí. Mezi těžkosti, se kterými se díky tomuto nesouladu musejí adolescenti vypořádat, můžeme zařadit touhu po ekonomické a osobní nezávislosti oproti povinnosti stále chodit do školy (vrcholí často poruchami v chování), neuspokojení sexuální touhy nebo odkládání manželského svazku.
- *Konflikt mezi rolí a statusem.* Jako sociální roli chápeme chování jedince odpovídající pozici, kterou ve společnosti zastává (například dcera, student, přítel apod.). Sociální status pak vyjadřuje soubor práv a povinností, které jsou určující pro zařazení do společenské hierarchie. Konflikt, o který se v tomto případě jedná, souvisí zejména s rozporuplným očekáváním dospělých od adolescentů. Vzhledem k jejich fyzické zralosti se od nich očekává již téměř dospělé a odpovědné chování (role „dospělého“). Naproti tomu jsou stále omezování, kontrolování a nuceni k poslušnosti – mají dětské postavení (nízký status).
- *Konflikt mezi hodnotami mladé a starší generace.* „Převratné technické, vědecké i společenské změny s sebou přinášejí stále častější rozdíly v názorech, v hodnotách a v postojích generací, které vyrůstaly za zcela jiných podmínek a těžily z jiných zkušeností. Starší generace má tendenci ulpívat na dřívějších

---

⁷ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada Publishing, 1998. Část 2, Kapitola 8, Období dospívání, s. 157–159.

hodnotách, které se pro ni staly jedinečně platným měřítkem. Nová generace si sbírá vlastní zkušenosti a odmítá jejich normy jako překážku v pokroku.“.

- *Konflikt mezi hodnotami rodiny a vnější společnosti.* V období dospívání již adolescent není tolik vázán k hodnotám a normám rodičů, ačkoliv je na nich stále jistým způsobem závislý. Hodnoty a normy rodiny proto stále častěji, společně s vrstevníky, podrobuje kritickému posouzení, vzdoruje jim a odmítá je. Častou chybou rodičů je v tomto období snaha vynutit si respektování svých názorů a dodržování pravidel mocí. S ohledem na specifičnost tohoto období je žádoucí přátelské, ale důsledné vedení, s podporou kladných aktivit, společenských kontaktů a emancipačních snah a důrazem na přiměřenou volnost v rozhodování a aktivní naslouchání.

1.4 Adolescence jako období identity

Psycholog Erik Erikson, ovlivněn Freudovou psychoanalýzou, vytvořil vývojovou koncepci, kterou obohatil o biologické, psychosociální a kulturní faktory. Lidský život se dle něj skládá z osmi stádií (tzv. „Osm věků života“), přičemž pro každé z těchto stádií je daný vývojový úkol. Po zvládnutí daného vývojového úkolu se jedinec může posunout o stádium výše.

První vývojové stádium, útlé dětství, má jako vývojový úkol dosažení důvěry. Druhé, rané stádium, má za cíl dospět k autonomii. V období předškolního věku spěje jedinec k iniciativě. Školní věk, čtvrté stádium, je obdobím pracovitosti. Konečně adolescence je pátým vývojovým stádiem, které má za úkol dosáhnout identity. Poslední tři vývojová stadia, raná dospělost, dospělost a zralý věk, směřují po řadě k dosažení intimity, produktivnosti a integrity.⁸

Pro období adolescence je, vlivem rychlého růstu a pohlavní zralosti, charakteristická ztráta důvěry a nejistota ve veškerou dosavadní zkušenost. Nyní se stává pro adolescenta jedním z hlavních problémů „...jak vypadá v očích jiných lidí ve

---

⁸ HORT, V., HRDLIČKA, M., KOCOURKOVÁ, J., MALÁ, E., a kol. *Dětská a adolescentní psychiatrie* 1. vyd. Praha: Portál, 2000. Kapitola 1, Normální vývoj dítěte a adolescenta, 29–30.

srovnání s tím, jak se sama cítí...“⁹. Během tohoto období je téměř běžné, že se jedinci až přílišně ztotožňují se svými idoly z part a podobných uskupení. Jejich snažení však může vést až ke ztrátě vlastní identity. Dalším charakteristickým rysem je pak „zamilovanost“, kterou ale nesmíme chápat pouze jako výraz sexuální touhy, ale i jako pokus o definování sebe sama prostřednictvím promítání vlastních pocitů do jiné osoby. „Mladí lidé se mohou též vyznačovat výraznou klanovou soudržností a krutostí ve svých snahách vytěsňovat všechny, kteří jsou „jiní“, ať už barvou pleti či kulturním zázemím, vkusem a nadáním a často takovými malichernými aspekty odívání a gest, jež byly dočasně vybrány jako právě ty znaky rozlišující člena a nečlena party.“⁹

Jak uvádí Říčan s Křejičřovou¹⁰, u některých autorů se můžeme setkat s dělením období identity na sociální identitu a osobní identitu. Sociální identita zde reprezentuje především vrstevnickou skupinu, která má nyní na adolescenty větší vliv než rodina. Osobní identita „...má vést k osvojení relativně zralého pohledu na vlastní osobu i na prostředí, v němž žije, zejména na širší společenství obce, národa a celého lidstva, a také k mravní orientaci užívající abstraktního usuzování. Kdo jsem, jaký jsem, kam patřím, čemu věřím, co hodlám podniknout se svým životem – to jsou nejpodstatnější otázky tohoto stádia.“

1.5 Psychosociální moratorium

Velice specifickým a typickým jevem v adolescenci je tzv. *psychosociální moratorium*. Adolescent se pohybuje na rozmezí dětství a dospělosti, ale není ani jedno. Dětství považuje za něco, kam již patřit nechce, dospělost, ke které pomalu směřuje, je pro něj zase poněkud rozporuplná. Žádoucí jsou práva a výsady dospělých, ale odpovědnost dospělého, rutina v práci a „usedlost“ jsou mnohdy odmítány. Charakteristická je snaha adolescenta pozastavit vývoj směrem k dospělosti, užít si ještě „mládí“ a s ním spojené volnosti (oddalování nástupu do zaměstnání,

⁹ ERIKSON, E. *Dětství a společnost*. 1. vyd. Praha: Argo, 2002. Část 3, Kapitola 7, Osm věků života, s. 237–238.

¹⁰ ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1995. Díl 2, Kapitola 4, Obecné principy psychického vývoje jako základ pro poznání psychických poruch u dětí, s. 44.

prodlužování studia, odkládání sňatku apod.). Na druhou stranu se nedokáže smířit s tím, že je stále považován za nedospělého.¹¹

„V adolescenci se mění postoj k budoucnosti. Adolescent se cítí ve vztahu k budoucím možnostem svobodný. Ví, že si může vybrat, ale některé role nechává raději prozatím nenaplněné. Odklad řešení do budoucnosti může být výrazem nechuti zvolit nějakou definitivní alternativu nebo obranným mechanismem v situaci, kdy je žádoucí řešení nedostupné. Zaměření na budoucnost příliš neovlivňuje aktuální prožitky. Subjektivní význam současnosti je v souladu s potřebou moratoria, do určité míry je sám důraz na aktuální prožívání moratoriem. Kromě toho je i zdrojem nových zkušeností a prožitků, saturujících různé potřeby.“¹²

---

¹¹ ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. Část 1, Kapitola 6, Průběh vývoje osobnosti, s. 236.

¹² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. Část 2, Kapitola 10, Adolescence, s. 254.

2 Poruchy chování

Poruchy chování, dle Vágnerové¹³, „...lze charakterizovat jako odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, eventuelně na úrovni svých rozumových schopností.“ Zároveň je třeba vzít v úvahu, že se jedná o míru odlišnosti chování od normy, která je sociokulturně specifická. Tedy pravidla i tolerance k jednotlivým projevům chování mohou být rozdílná s ohledem na společenskou příslušnost daného jedince.¹⁴

„O poruchu chování nejde, pokud jedinec není schopen pochopit význam hodnot a norem. Tento předpoklad nesplňují například mentálně retardovaní jedinci nebo ti, kdo přicházejí z jiného sociokulturního prostředí, kde platí odlišné normy. O poruše chování lze mluvit jen tehdy, pokud jedinec normy chápe, ale neakceptuje je, nebo se jimi nedokáže řídit. Důvodem může být jiná hodnotová hierarchie, rozdílné osobní motivy, nebo neschopnost ovládat své chování (to je typické například pro hyperaktivní děti).“¹³

„Poruchy chování jsou charakterizovány opakovaným a přetrvávajícím agresivním, asociálním nebo vzdorovitým chováním. Takové chování by mělo výrazně překročit sociální chování odpovídající danému věku, mělo by být proto mnohem závažnější než běžné dětské zlobení nebo rebelantství dospívajících a mělo by mít trvalejší ráz (šest měsíců nebo déle).“¹⁵

2. 1 Diagnostická kritéria

Společně s Hortem, Hrdličkou, Kocourkovou a Malou¹⁶ si vymezíme symptomy, dle kterých se určuje přítomnost poruchy chování. Abychom mohli toto diagnostikovat, musí se v uplynulém roce u jedince vyskytovat minimálně tři nebo

---

¹³ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. Kapitola 29, Poruchy chování v dětském věku a dospívání, s. 779–780.

¹⁴ VÁGNEROVÁ, M., KLÉGROVÁ, J. *Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. Kapitola 5, Diagnostika dětského chování a s ním souvisejícího postavení ve třídě, s. 464.

¹⁵ Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: MKN-10: desátá revize: aktualizovaná druhá verze k 1. 1. 2009. 2., aktualiz. vyd. Praha: Bomton Agency, 2008. Kapitola 5, Poruchy chování a emocí se začátkem obvykle v dětství a v dospívání (F90-F98), s. 245.

¹⁶ HORT, V., HRDLIČKA, M., KOCOURKOVÁ, J., MALÁ, E., a kol. *Dětská a adolescentní psychiatrie* 1. vyd. Praha: Portál, 2000. Kapitola 10, Poruchy chování a emocí, 315–317.

více z následujících symptomů. Z toho jeden z těchto symptomů se musí u jedince vyskytovat trvale v průběhu posledního půl roku. Mezi symptomy řadíme agresi k lidem a zvířatům, destrukci majetku a vlastnictví, nepoctivost nebo krádeže a vážné násilné porušování pravidel:

- *Agrese k lidem a zvířatům* se projevuje nejčastěji častou šikanou, vyhrožováním a zastrašováním druhých, rvačkami, fyzickou agresí a hrubostí k lidem, fyzickou agresí a hrubostí ke zvířatům, krádežemi prováděnými způsobem, při kterém dochází ke střetu s poškozeným a vynucováním sexuální aktivity po druhém.
- Mezi projevy *destrukce majetku a vlastnictví* patří především zakládání požáru s cílem vážně poškodit a ničení majetku druhých.
- *Nepoctivost nebo krádeže* se vyznačují nejčastěji vloupáváním se do objektů a aut, častým lhaním se záměrem získání prospěchu nebo výhody, vyhnutí se problémům, závazkům nebo povinnostem a nakonec krádežemi, při kterých nedochází ke konfrontaci s postiženým.
- *Vážné násilné porušování pravidel* zahrnuje opakované absence přes noc doma před třináctým rokem věku, a to přes zákaz rodičů, útěky z domova nebo návraty po dlouhé době a časté záškoláctví před třináctým rokem.

Dalším kritériem k diagnóze poruch chování je specifikace začátku poruchového chování. U poruchy chování začínající v *dětském věku* musí být nejméně jeden symptom přítomen před desátým rokem věku. Naopak u poruch začínajících v *adolescenci* nesmí být žádný z uvedených symptomů přítomný před desátým rokem věku.

V neposlední řadě je kritérium závažnosti poruch chování. O *lehkou poruchu chování* se jedná tehdy, když nejsou žádné nebo pouze malé problémy a dochází jen k mírnému poškození druhých. *Střední porucha chování* vykazuje střední frekvenci problémového chování, kde se poškození druhých pohybuje mezi střední a těžkou závažností. *Těžkou poruchou chování* rozumíme stav, kdy se u jedince vyskytuje více

symptomů, než je nutné ke stanovení diagnózy, nebo dochází následkem této poruchy k těžkému ublížení na zdraví.

2. 2 Klasifikace poruch chování

V literatuře se setkáme s mnoha klasifikacemi poruch chování. Pro tuto práci jsem vybrala tři klasifikace, které se, dle mého názoru, nejvíce vztahují k danému tématu a jsou tak nepraktičtější, a v současnosti nejpoužívanější pro využití nejen ve výchovně-vzdělávacím prostředí.

2.2.1 Klasifikace poruch chování z medicínského hlediska

MKN – 10¹⁷ se poruchami chování zabývá v 5. kapitole. Pro potřeby této diplomové práce se budu zabývat pouze částí F91 – „Poruchy chování“, která se dělí celkem na šest podskupin. Kompletní klasifikace k nahlédnutí v příloze č. 2.

Porucha chování vázaná na vztahy k rodině je charakteristická opakováním stejného vzorce chování, které je soustředěné výhradně na domov a interpersonální vztahy se členy rodiny. Projevuje se agresivním či disociálním chováním omezeným na domov, jako jsou například krádeže, destrukce cenností nebo zakládání ohně v bytech, na chatách apod.

U *nesocializované poruchy chování* se setkáváme s poruchou samotářského, agresivního typu s trvalým charakterem, kde dochází ke kombinaci několika prvků antisociálního chování. Řadí se mezi ně například rvačky, různé násilnosti, vydírání, krutost k lidem i zvířatům, neposlušnost, záškoláctví, útky z domova, vandalismus, krádeže, padělání podpisů, vykrádání bytů nebo aut apod. U jedinců postižených vážněji tímto druhem poruchy dochází často k nahromadění agrese, která vyústí až k ublížením na zdraví, včetně sexuálního násilí. Charakteristickými rysy pro diagnostiku jsou narušené vztahy k vrstevníkům i rodině, sociální izolace, neoblíbenost v kolektivu a nedostatek přátel.

---

¹⁷ Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: MKN-10: desátá revize: aktualizovaná druhá verze k 1. 1. 2009. 2., aktualiz. vyd. Praha: Bomton Agency, 2008. Kapitola 5, Poruchy duševní a poruchy chování (F90-F98 Poruchy chování a emoci se začátkem obvykle v dětství a v dospívání), s. 245–246.

Socializovaná porucha chování se naopak projevuje nejčastěji v prostředí vrstevnické skupiny, která se vyznačuje určitou strukturou a rituály. Rizikové chování se v tomto případě projevuje špatnými vztahy k autoritám a výrazně negativním vztahem ke škole. Vztahy v rodině však nutně narušeny být nemusí. Přestupky, nejčastěji krádeže a záškoláctví, jsou realizovány spíše ve skupinkách než samostatně.

Opoziční vzdorovitě chování je typické především pro děti do deseti let věku, u kterých se vyskytuje narušené rodinné prostředí, nestimulující sociální prostředí nebo trvalé selhávání ve škole. Ze symptomů můžeme jmenovat neposlušnost, vzdor, nepřátelství, hrubost, zlost, podrážděnost, provokace, hádky, podezřívavost, mstivost, všeobecně odpor k autoritám a odmítání jejich požadavků. Často se setkáváme také s klením a obscénnostmi. Jedinci s tímto typem poruchy nejčastěji přecházejí do nesocializované poruchy chování, méně již do socializované poruchy a nejméně se jich v průběhu adolescence s těmito problémy vyrovná.

2.2.2 Poruchy chování dle stupně společenské nebezpečnosti

Mezi jednu z nejznámějších a nejpoužívanějších klasifikací patří Klímovo¹⁸ dělení poruch chování dle míry společenské závažnosti. Poruchy dělí na dvě základní skupiny - asociální a antisociální poruchy chování. Jiní autoři¹⁹ k tomuto dělení přidávají ještě chování disociální, jako mírnější formou poruchového chování. Takto formulovaná klasifikace je v naší literatuře nejčastěji citovanou a nejvíce užívanou.

Disociální porucha, jako nepřiměřené chování nebo opakované porušování norem, má charakter zlovyků, neposlušnosti, vzdorovitosti a lhavosti. Nejvíce se toto chování projevuje v rodině nebo škole, a nepřekračuje ve větším měřítku sociální dimenzi. Je typické pro určitá vývojová stádia, mladší školní věk a puberta, a převážně má přechodný charakter. *Asociální* chování je vážnější formou poruchového chování. Je v protikladu ke společenské morálce a mravním hodnotám, porušuje

---

¹⁸ KLÍMA, P. *Základy etopedie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1978. Kapitola 5, Poruchy chování – základní kategorie v etopedii, s. 41–43.

¹⁹ VOJTOVÁ, V. *Kapitoly z etopedie I. Přístupy k poruchám chování a emocí v současnosti*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. Kapitola 5, Diferenciace jedinců s poruchami emocí nebo chování, s. 86.

společností uznávané normy, ale nepřekračuje zákonný rámec. Mezi klasické příklady asociálního jednání řadíme záškoláctví, útěky a toulavost nebo sebepoškozování. Porucha *antisociální* označuje chování, které zpravidla porušuje právní normy státu, ve kterém jedinec žije. Jde o úmyslné protispolečenské jednání namířené proti normám, hodnotám a zvyklostem dané společnosti. Ze všech tří uvedených typů vykazuje největší míru nebezpečnosti a také vysokou pravděpodobnost recidivy. Jako antisociální jednání chápeme například agresi a vandalismus, krádeže, loupeže, toxikomanii, sexuální delikty nebo vraždu.

2.2.3 Formální klasifikace dle symptomů

Vágnerová²⁰ rozlišuje ve své práci poruchy chování dle jejich charakteru na *agresivní* a *neagresivní*. Nejedná se v tomto případě o klasifikaci s přesně vymezenou hranicí. Oba typy lze různým způsobem kombinovat. U agresivní poruchy se nejčastěji vyskytuje šikana, vandalismus nebo různé násilnosti, u neagresivní se setkáváme se lží, záškoláctvím, útěky a například touláním.

2.3 Typy poruch chování u adolescentů

Existuje celá řada poruch chování, se kterými se u dnešních adolescentů můžeme setkat. Zabývat se všemi formami rizikového chování není předmětem této práce. Proto jsem si dala v následující kapitole za cíl postihnout jen ty, se kterými se dle mého názoru v současnosti jak pedagogové, tak i rodiče setkávají nejčastěji.

2.3.1 Lhaní

Pokud chceme definovat, co je to lež, je nutné si nejdříve uvědomit, že se nutně jedná o úmysl s vědomím toho, že se nejedná o pravdu. Lhaní pak vnímáme především jako určitý způsob úniku ze situace, která je pro dítě nepříjemná a neúnosná. Dítě ve školním věku je již schopno rozlišit pravdu od nepravdy a ví, že lhát se nemá. Jestliže

---

²⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. Kapitola 29, Poruchy chování v dětském věku a dospívání, s. 792.

se tedy uchyluje i přesto ke lži, za jeho motiv považujeme „...dosažení něčeho, na co nemá právo, anebo nemůže ovládnout potřebu říkat něco jiného než pravdu, přestože z toho nic nemá (v tomto případě je může motivovat atraktivita obsahu jeho výmyslů).“.²¹

Dle Vodáka a Šulce²² platí, že „Úmyslem lhát sleduje dítě svůj zájem buď přímo (bezprostředně zjevné účelové vztahy, např. vyhnout se trestu, získat pochvalu, výhodu), nebo nepřímo (např. lež má způsobit někomu zlo, přivést vychovatele v omyl, učinit situaci nepřehlednou, mstít se rodičům nebo vychovatelům nalháváním různých obvinění apod.).“ Na dítě působí několik faktorů. Jedním z nejčastějších je však stále vliv vzoru. Dítě se pravidelně setkává se lží u starších dětí, ale také v rodině, kde se lež ze „společenských důvodů“ stává takřka normou. Každá rodina chce vypadat před zbytkem rodiny, přáteli i kýmkoli jiným co nejlépe, a proto přece „malá lež neuškodí“.

Dle Vodáka a Šulce²² lze dělit lež například takto:

- *Obranná lež.* Vyskytuje se v prostředí, které je pro dítě z nějakého důvodu náročné. Požadavky školy a rodiny mohou být na jedince příliš veliké, a tudíž nesplnitelné, zvláště pak pokud je z nějakého důvodu oslabené (například vlivem nemoci, domácího násilí, nedostatkem zábavy apod.). Na tuto životní situaci, která se zdá být pro dítě neřešitelná, proto reaguje obranou lží.
- *Návyková lež* se řadí mezi výchovně podmíněné lži. Lží návykovou se může stát každý druh lži, který v tomto dělení jmenuji. Zásadní pro vznik návyku je častost opakování podnětů, které lež vyvolávají. Účelovost lhaní posléze zůstává i přesto, že podněty se již nevyskytují tak často. Pokud dojde k nakupení příčin, které lhaní způsobují, dítě může začít lhát téměř nepřetržitě. Toto ukazuje na fakt, že dítě se vyskytuje v prostředí, které samo o sobě nekoriguje lež, výchovně se nesnaží zabránit jejímu výskytu, ani nevytváří jiné předpoklady výchovy.

---

²¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. Kapitola 29, Poruchy chování v dětském věku a dospívání, s. 793.

²² VODÁK, P., ŠULC, A. *Závady a poruchy chování v dětském věku*. 1. vyd. Praha: SPN, 1964. Kapitola 6, Dětská lež, s. 112.

- *Lež s agresivními tendencemi* je charakteristická bojovným a výbojným zaměřením. „V tomto případě dítě hledí dosáhnout výhody pro vlastní osobu, vlastní prospěch nebo ještě spíše stupňovaný prospěch, a to většinou bez ohledu na ostatní. Často se přitom objevují tendence msty, zlomyslnosti, záměr poškodit ze zlé vůle spolužáka nebo výchovnou autoritu a omezení výhod druhého na účet výhod vlastních.“.
- *Bájevá lež* je nejčastěji spojena s dětskou fantazií, zcela ještě nezasaženou realistickým vnímáním skutečnosti, a projevuje se především v dětské společnosti. Dítě si vymýšlí fantastické příběhy, které zpočátku nemají logiku a jsou zkreslené. Vlivem poznání a zkušeností se tyto lži postupně stávají méně rozeznatelné. V pozdějším věku se tvoří zvláštní typ bájevé lži – „přehánění“, který v jisté formě zůstává téměř u každého jedince až do dospělosti.

2.3.2 Záškoláctví

V Pedagogickém slovníku²³ se setkáváme s pojmem absentérství, který říká, že je to „Častá bezdůvodná a neomluvená nepřítomnost žáka nebo studenta ve vyučování a v dalších činnostech, které jsou školou nebo jinou vzdělávací institucí předepsány jako povinné. Zvláštní případ absentérství je záškoláctví.“. Stejný zdroj definuje záškoláctví jako: „Jev, kdy se žák úmyslně, bez omluvitelného důvodu a bez vědomí, popř. souhlasu rodičů nezúčastňuje vyučování a zdržuje se mimo domov. Má zpravidla souvislost se školní neúspěšností žáka.“. Vodák se Šulcem²⁴ jednoduše tvrdí, že jde o formu útěků ze školy.

Vágnerová²⁵ tento jev charakterizuje podrobněji. Záškoláctví z jejího pohledu „bývá spojeno s negativním postojem ke škole, s nepřijetím normy pozitivního hodnocení vzdělání, ale může být i reakcí na prospěchové selhání. Někdy je lze charakterizovat jako komplex obranného jednání, jehož cílem je vyhnout se

²³ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 1998. s. 318.

²⁴ VODÁK, P., ŠULC, A. *Závady a poruchy chování v dětském věku*. 1. vyd. Praha: SPN, 1964. Kapitola 8, Útěky a záškoláctví, s. 155.

²⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. Kapitola 29, Poruchy chování v dětském věku a dospívání, s. 794.

nepříjemnosti, která je dána buď konfrontací neúspěšného dítěte s lépe prosperujícími spolužáky, nebo požadavky učitele na práci dítěte...Důležitým faktorem je četnost tohoto jednání, míra plánovitosti a způsob provedení. Opakované a plánované záškoláctví bývá signálem odlišnosti socializačního vývoje, určitého postoje k autoritě a normě povinnosti, kterou dítě není ochotné či schopné akceptovat.“.

K pochopení záškoláctví je zásadní otázka, z jakého důvodu děti chodí za školu. Důvodů k tomuto jednání je velké množství. Matějček s Dytrychem²⁶ mezi ně řadí strach ze zkoušení a testů, strach z posměchu nebo ponížení, odpor k učiteli, snaha „vytáhnout se“ před ostatními a hrát si na správného a ostříleného „rošťáka“. Jakmile již záškoláctví trvá delší dobu, původní motivy nahrazují strach z prozrazení nebo strach z návratu. A právě tyto poslední jmenované motivy mají za následek prodlužování nepřítomnosti studenta ve škole. Nejde již o výše uvedené důvody, naopak studenti by se často rádi vrátili a záškoláctví zanechali, ale strach z nepříjemné situace jim v tom brání.

Není záškoláctví jako záškoláctví. Je třeba rozlišovat přinejmenším dva druhy. Záškoláctví většinou vzniká jako akt jednorázový tedy *impulzivní*.²⁶ V tomto případě zde není žádný plán nejtít do školy. Nápad vzniká na poslední chvíli, z ničeho nic, často i během vyučování nebo těsně před příchodem do vyučování. I u impulzivního záškoláctví se ale posléze mnohdy setkáváme s opakováním, které nakonec může trvat i týdny. Důvodem je pak výše zmiňovaný strach z návratu a neschopnost řešit vzniklou situaci. Opakem impulzivního záškoláctví je záškoláctví *plánované*, kdy jde již o čin promyšlený s úmyslem vyhnout se zkoušení, testům nebo neoblíbenému učiteli. Typickým je promyšlený systém omluvenek od doktora, z rodinných důvodů nebo z důvodů nevolnosti, díky kterým se na pravou příčinu absence přijde se zpožděním.

Specifickým druhem záškoláctví, které se vyskytuje i u výborných studentů je *úcelové záškoláctví*.²⁷ Významným faktorem tohoto druhu záškoláctví je skrytá podpora rodičů. Dítě je odváděno ze školy úcelově, v mnoha případech z toho důvodu,

---

²⁶ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Jak a proč nás trápí děti*. 1. vyd. Praha: Grada, 1997. s. 124–125.

²⁷ JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy: Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. s. 59.

aby se věnovalo jiným činnostem, které jsou dle rodiny v tu danou chvíli důležitější než škola. Jedná se o různé sportovní aktivity, vystoupení hudebního nebo tanečního charakteru, může se jednat i o natáčení různých televizních pořadů apod. Stále častěji jsou také rodiče ochotni psát fiktivní omluvenky kvůli rekreačním pobytům.

2.3.3 Útěky, toulání

Mluvíme-li o útěku, nejedná se pouze o útěk ze školního prostředí, ale i z domova nebo výchovného zařízení. Tyto situace nejhůře snášejí rodiče, které svírá strach o jejich dítě a nejistota. Zvláště v dnešní době, kdy se dennodenně setkáváme v televizi se zprávami o zneužívání dětí, únosech a vraždách. Není tedy divu, že reakcí na potomkův návrat bývá zpravidla agrese.

„O útěku hovoříme tam, kde lze předpokládat určitou duševní vyspělost (dovolující posouzení situace), představu prostředků, značné úsilí volní, určité praktické zkušenosti a odhodlání čelit citovému vytržení z dosavadního výchovného prostředí. Vše ovšem úměrně věku posuzovaného dítěte.“²⁸

Příčinou útěků je zpravidla obrana, jistá forma únikového chování – odpoutání se od problémů spojených s každodenní realitou. Útěkem ze svého prostředí řeší mládež situace, které je ohrožují nebo jsou pro ně jinak neakceptovatelné. Útěky mohou pozorovateli také naznačit, že něco v rodině nemusí být v pořádku.²⁹ Fenwicková a Smith³⁰ uvádí, že svým útěkem děti projevují nesouhlas a jejich cílem je donutit rodiče, aby je vyslechli. „Nejčastější příčinou útěku bývá strach z trestu, ze špatného zacházení v rodině nebo u větších dětí touha po dobrodružství.“³¹

Útěky můžeme rozlišovat z několika úhlů pohledů. Nejvhodnější se mi zdá dělení Marie Vágnerové³⁰ na základě projevů a motivace k útěkům:

- *Impulzivní útěky* „...jsou zkratkovou reakcí na nezvládnutelnou situaci doma nebo ve škole. Jejich smyslem může být potřeba úniku – před trestem, který

²⁸ VODÁK, P., ŠULC A. *Závady a poruchy chování v dětském věku*. 1. vyd. Praha: SPN, 1964. Kapitola 8, Útěky a záškoláctví, s. 141.

²⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. Kapitola 29, Poruchy chování v dětském věku a dospívání, s. 793–794.

³⁰ FENWICKOVÁ, E., SMITH, T. *Knihy o dospívání*. 1. vyd. Bratislava: INA, 1994. Část 4, Dospívající děti v nesnázích, s. 201.

³¹ SOVÁK, M. *Nárys speciální pedagogiky*. 6. vyd. Praha: SPN, 1986. Kapitola 2, Etopedie, s. 148.

dítě prožívá jako nesnesitelný, nebo od člověka, s nímž dítě nechce žít, apod.“. Matějček a Dytrych³² naopak o impulzivním útěku tvrdí, že se nejedná až tak o strach z trestu, jako spíše o „...únik před ponižujícími a zahanbujícími pocity, které by dítě nutně zažilo, kdyby se před rodiči (nebo před kýmkoli milým a respektovaným) ukázal jeho neúspěch, slabost, špatnost, zrada či jiná „nečestnost“.“.

- *Chronické útěky*, jsou typické pro děti, jejichž záměrem není návrat. Často se jedná o děti z narušených rodin, nezřídka z rodin, kde je dítě týráno. Tento druh útěku se vyznačuje jasným cílem, což samo o sobě naznačuje, že se jedná o čin plánovaný, dlouhodobě připravovaný a opakující se.
- *Toulání* často navazuje na útěky, ale má dlouhodobější charakter. Motivem bývá pro jedince absence citových vazeb, zázemí, nebo je rodina natolik dysfunkční, že neprojevuje vůči dítěti žádnou starost, ba naopak odmítá ho. Toulající se jedinci, kteří pocházejí z takového prostředí, se často na svých toulkách uchylují k dalším formám poruchového chování, aby si zajistili zdroj obživy – kradou, prostituují apod. S rostoucím věkem je toulání více nebezpečné. Po čase jsou mladiství náchylní k užívání drog a sklonu k nadměrnému pití, ale hrozí také riziko, že se toulavého způsobu života nedokáží vzdát a již se nezačlení zpátky do společnosti.

2.3.4 Krádeže

„Krádež lze chápat jako porušení normy respektu k vlastnictví jiné osoby, omezení jednoho z práv druhého člověka nebo společnosti. Je charakteristická záměrností tohoto jednání. O krádeži lze tudíž mluvit teprve tehdy, když je dítě na takovém stupni rozumové vyspělosti, kdy je schopno chápat pojem vlastnictví a akceptovat normu chování, která vymezuje odlišný vztah k vlastním a cizím věcem.“³³

Dle způsobu provedení krádeže můžeme posuzovat stupeň narušení osobnosti mládeže.

³² MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Jak a proč nás trápí děti*. 1. vyd. Praha: Grada, 1997. s. 127.

³³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. Kapitola 29, Poruchy chování v dětském věku a dospívání, s. 795–797.

Rozlišujeme krádeže impulsivní a plánované. O impulzivní krádež se jedná v případě, kdy chce dítě na základě momentálního popudu vlastnit nějakou věc. Jde o krádeže neplánované, příležitostné a dopouštějí se jich hlavně mladší děti, které o svém činu předem nijak vážně neuvažují. Vážnějším typem je krádež předem plánovaná, která se začíná vyskytovat až od staršího školního věku. Tento typ krádeže se mnohdy váže s jinými poruchami chování a vyskytuje se často uvnitř party, která se navzájem podporuje. Uvnitř této skupiny se krádež posléze nevnímá jako výrazné porušení norem a dochází k jejímu opakování. Pokud je součástí krádeže také násilí, mluvíme již o loupeži či přepadení.

Matějček s Dytrychem³⁴ rozlišují šest druhů krádeží:

- *Krádeže financí a cenností doma, které následně dává nebo za ně něco kupuje jiným dětem.* Za těmito krádežemi stojí často děti, které těžko navazují vztahy s vrstevníky. Prostřednictvím dárků si „kamarády“ kupuje.
- *Krádež financí doma, k nákupu věcí pro sebe.* Krádežemi si dítě povětšinou kompenzuje nedostatek v uspokojování citových potřeb především ve vztahu k rodině. Utrácí velké částky například za hračky a jídlo, které si schovává v různých skrýších.
- *Krádeže, jejichž cílem je koupě věcí, které jsou v očích rodičů nepotřebné, nesmyslné nebo dětinské.* Tento druh krádeží nejednou souvisí spíše se strachem dítěte z posměšků a poznámek ohledně druhu věcí, které chce. Touha dítěte tyto věci vlastnit je ale tak velká, že radši krade, aby si je mohlo samo pořídit. Obyčejně nejde o nijak drahé věci, ale o něco, co ostatní považují pro dítě za nevhodné nebo naprosto zbytečné a nepotřebné. Jedná se například o zvířátka, různé druhy hraček (na které jsou již dle dospělých vyspělí) nebo o nějaké jídlo.
- *Krádeže v partě a pro partu.* Opět se setkáváme s touhou upokojit potřebu společenského uznání. Jedinec se chce začlenit do party, navázat přátelství a zároveň v očích členů party vypadat dobře. Nejběžnější jsou drobné krádeže

---

³⁴ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Jak a proč nás trápí děti*. 1. vyd. Praha: Grada, 1997. s. 121–124.

v samoobsluhách, krádeže cigaret nebo alkoholu. Stále častěji se tohoto druhu krádeží týká i shánění drog. Postupně se krádeže stávají pro skupinu normou a dochází k fixaci asociálního chování mladých. Skupina často vyvíjí na jedince tlak ke krádeži, který odmítnutím čelí hrozbě vyčlenění a sankcím.

- *Krádeže pro pocit dobrodružství a nebezpečí.* Podnětem dítěte ke krádežím je tentokrát pocit nudy a monotónnosti v životě. Krádeže v obchodních centrech, třeba i jen obyčejných ne příliš cenných věcí, dávají dotyčnému pocit dobrodružství. Zvláště vzrušujícím je pro ně pak napětí spojené s otázkami „chytnou mě – nechytnou mě“ a „jsem chytřejší a obratnější než oni“.
- *Krádeže z pomsty.* Jedná se o krádeže týkající se především rodinných příslušníků, ale občas i osob z okolí jako například spolužáků. Motivem ke krádežím bývá pomsta za domnělou nespravedlnost nebo závist.

2.3.5 Šikana

Jedním z nejzávažnějších problémů, kterým čelí dnešní školy, je nárůst šikany. Kolář³⁵ popisuje šikanu jako situaci, kdy „Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně, týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci“. Koukolník s Drtilovou³⁶ ji definují jako „...svévolné, psychologické, emoční nebo fyzické ohrožování jednoho žáka žákem jiným, které se odehrává ve škole nebo na cestě ze školy domů. Stejně jako žáků se týká studentů, učňů, vojáků i zaměstnanců.“. Říčan³⁷ dodává, že pokud chceme mluvit o šikaně, je nutné si uvědomit, že se zpravidla jedná o opakované ubližování a oběť, které se týká, je bezbranná z důvodu fyzické slabosti a neobratnosti nebo díky nějaké psychické zvláštnosti. Častokrát se jedná také o převahu agresorů nad obětí, tedy o asymetrickou agresi.

---

³⁵ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. Část I, Cesta pod hladinu školní pohody, s. 20.

³⁶ KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Zlo na každý den*. 1. vyd. Praha: Galén, 2001. Kapitola 2, Destruktivita neboli schopnost ničít, s. 241–242.

³⁷ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. Kapitola 2, Rozumíme šikaně?, s. 25.

Poprvé se u nás pojem „šikana“ začal uvádět před rokem 1989 díky psychologovi Petru Příhodovi, který ji u nás zavedl. Jeho zjištění se však zatím týkala především armády. V současnosti pokud se řekne tento pojem, většina z nás si představí právě školní prostředí. Není to ovšem pouze záležitostí současné doby. Zlomyslnost a krutost, které šikanu provází, jsou součástí lidských bytostí odedávna, a proto se s ní i učitelé vždy setkávali. Ale oproti současnosti ve školách panovala mnohem větší kázeň a existovalo méně příležitostí k šikaně. Dnešní volnější styl výchovy způsobuje, že děti si dovolují věci, na které by si minulé generace netroufily.

Šikana se projevuje v různých formách. Jak Říčan³⁸ udává, formy šikany jako řezání, pálení, nucení sníst něco odporného nebo bití menšího dítě jsou vcelku ojedinělé, i když prokázané. Mnohem častěji se vyskytují klasické případy šikany jako „...fackování, kopání, ničení věcí, lití vody do aktovky, rozšlapání svačiny, vyhození čepice z okna, hrubé nadávky, obnažení...“. Kolář³⁹ k rozlišení jednotlivých druhů šikany vytvořil přehled jednotlivých typů a forem, který zahrnuje *fyzičnou agresi a používání zbraní, slovní agresi a zastrašování zbraněmi, krádeže, ničení a manipulaci s věcmi, a nakonec násilné a manipulativní příkazy*. Kromě „brutálních“ způsobů šikanování, které jsme právě naznačili, se objevují také tolerovanější projevy „násilí“. Zde můžeme uvést například kanadské žerty, ponižující přezdívky, výsměch při neúspěchu, čechrání vlasů apod. U těchto projevů je podstatné hlavně to, jak je prožívá dítě, kterému jsou určeny.

Jedním z největších problémů ohledně šikany a její identifikace je místo, kde se odehrává. Většinou k tomu dochází v ústraní, mimo dohled pedagoga jako například v šatně, na záchodě a jiných skrytých místech, kam mají povětšinou přístup pouze žáci. Šikana se samozřejmě odehrává i ve třídě před všemi žáky. Není to pravidlem, ale v tomto případě se často jedná o šikanování žáka, který je pro ostatní nesympatický, jehož trápením se ostatní baví, a nestaví se proto na jeho obranu.

---

³⁸ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. Kapitola 2, Rozumíme šikaně?, s. 25.

³⁹ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. Část I, Cesta pod hladinu školní pohody, s. 20.

Jak rozpoznat, kdy se jedná o šikanu? Říčan⁴⁰ rozlišuje přímé a nepřímé známky šikany. Mezi známky přímé šikany řadí posměšné poznámky, hrubé žerty, ponižování, nadávky, nenávistnou a pohrdavou kritiku, panovačné příkazy, kopání, strkání a šfouchání, rvačky. Nepřímé známky jsou situace, které by nám mohly ukázat potencionální šikanované dítě. Jsou to situace, kdy dítě sedí o přestávce samo, vyhledává spíše společnost učitelů, je nejisté a ustrašené, působí smutně a stísněně, zhoršuje se mu prospěch, vlastní poškozené věci, má špinavé a potrhané oblečení, na jeho těle se často objevují modřiny, škrábane nebo řezné rány.

Pokud chceme mluvit o důsledcích šikany, je nutné si uvědomit, že nejde pouze o následky na samotných obětech, ale i u celé skupiny (třídy), kde se šikana vyskytuje. Vlivem šikany na celou skupinu myslíme zejména ohrožování fyzického i psychického zdraví, upevňování antisociálních postojů u agresorů, ztráta iluzí o společnosti u členů skupiny nezúčastňujících se šikany a nakonec snižování efektu pedagogického působení na skupinu. U obětí šikany jsou následky samozřejmě nejhorší. Pokud je dítě šikanováno dlouhodobě, projevují se u něj známky zhroucení, poruchy spánku, noční můry, časté nevolnosti a únava, bolesti hlavy, dusivé záchvaty. V některých případech, kdy se šikana stává pro dítě neúnosnou, se může pokusit řešit situaci až sebevraždou.⁴¹

2.3.5.1 Vývojové stupně šikany

Kolář⁴² ve své práci dále rozlišuje jednotlivé vývojové stupně šikany, přičemž poslední pátý stupeň dle něj připomíná fašistickou totalitu.

- *První stupeň (ostrakismus)*. Jedná se o zárodečný stupeň dalšího negativního vývoje, který se, jak Kolář zdůrazňuje, objevuje i ve zdravých kolektivech. V každé skupině se vždy najde jedinec, který se ocitá na jejím okraji – je tzv. outsiderem, černou ovčí nebo obětním beránkem. Ostatní členové skupiny

---

⁴⁰ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. Kapitola 4, Zvládnání šikany, s. 49–50.

⁴¹ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. Část I, Cesta pod hladinu školní pohody, s. 67–69.

⁴² KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. Část I, Cesta pod hladinu školní pohody, s. 31–40.

tohoto ignorují, popřípadě pomlouvají, baví se na jeho účet kanadskými žerty apod.

- *Druhý stupeň (fyzická agrese a manipulace)*, můžeme chápat jako určitý přechod od ostrakismu na další stupeň. Vyskytuje se v několika případech. Patří mezi ně situace pro žáky stresující, kdy si na outsiderech potřebují „uvolnit ventil“, situace kdy spolu děti tráví hodně času (výlety, brigády...) a nakonec se jedná o situace, kdy se v jedné třídě shromáždí více asociálních jedinců s potřebou násilí.
- *Třetí stupeň (tvoření jádra)*. Uvnitř skupiny dochází ke kumulaci agresorů tzv. „jádra“, které nyní již záměrně spolupracuje při šikaně svých obětí. Ve třídě se takto tvoří negativní podskupina, která hrozí ovládnout celou třídu, pokud se proti ní nezformuje přibližně stejná podskupina pozitivní. Jedná se o velmi křehkou rovnováhu, která se snadno zhroutlí například příchodem jednoho člena navíc k jedné ze skupin, čímž se rovnováha naruší.
- *Čtvrtý stupeň (většina přijímá normy agresorů)*. Nyní již ve skupině převládá vliv negativní podskupiny, jejíž normy se stávají i pro ostatní nepsaným zákonem. Dochází k přeměně, kterou Kolář popisuje jako „...když virus přemůže buňku a plně ji ovládne. Buňka zůstává navenek zachována, avšak místo aby fungováním organismus podporovala, zevnitř ho rozkládá. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdců.“.
- *Pátý stupeň (totalita neboli dokonalá šikana)*. Agresoři ve skupině převzali moc a jejich normy již respektují všichni. Kolář toto stádium označuje jako stádium „vykořisťování“ a zainteresované osoby označuje jako *otrokáře* a *otroky*. Výmluvnou charakteristikou je pro toto stádium používání zvláštní terminologie, neschopnost agresorů vnímat realitu, stálé nutkání k násilí, násilí je považováno za normální a zábavnou věc, oběti nejsou schopny se nijak bránit a ve skupině chybí soucit a pocity viny. Ten nejtvrděší obraz, který zde nastiňujeme, se povětšinou vyskytuje v institucích, jako je vězení nebo

výchovné ústavy pro mládež. S méně vážnou formou se však setkáváme i na školách, kde je situaci často těžké rozeznat, jelikož „vůdce“ bývá totožný s „hvězdou třídy“. Ta je navenek kultivovaná, ukázněná a nápomocná autoritám, které jí na oplátku takřka ve všem naslouchají.

2.3.5.2 Agresor

Osoba agresora jak jej charakterizuje Vágnerová⁴³, bývá „...fyzicky nebo psychicky zdatný, ale neukázněný, s potřebou předvádět se a dokazovat svou převahu nad ostatními. Ve vztahu k ostatním bývá podezíravý, necitlivý a bezohledný. Má sklon projektovat do ostatních své vlastní postoje a sklony ubližovat druhým: podezírá ostatní z toho, co má tendenci dělat sám. Nemívá dostatečně rozvinuté svědomí a za své chování se necítí vinen. Má zvýrazněnou potřebu sebeprosazení, kterou buď nemůže kvůli omezeným schopnostem uspokojit v jiné oblasti, nebo má návyk řešit všechno násilím. Dost často jde o jedince, kteří se projevují agresivně již od raného věku, a to generalizovaně. Jejich školní prospěch může být různý, i když zpravidla jde o méně úspěšné žáky.“. Dle Koláře⁴⁴ jsou navíc mimořádně egoističtí a egocentričtí, závislí na sobě samých, se vztahy převážně prospěchářskými a manipulativními.

Kolář⁴⁴ dále rozlišuje 3 typy agresorů:

- *První typ*, se projevuje jako impulsivní a primitivní, nemá dobré vztahy s autoritou a mnohdy bývá součástí gangů. Jedinec pochází často z rodinných poměrů, kde se vyskytuje brutalita a agrese rodičů. Tu uplatňuje také on ve svém šikanování okolí. Cíleně zastrašuje ostatní jedince, je nelítostný a domáhá se naprosté poslušnosti.
- *Druhý typ*. Prostředí, ve kterém tento typ agresora vyrůstal, by se dal popsat jako „vojenský dril bez lásky“. Vlivem výchovy se navenek projevuje jako velice kultivovaný a slušný, s možná trochu narcistickým založením. Jeho forma šikany je promyšlená a odehrává se bez přítomnosti někoho jiného.

---

⁴³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. Kapitola 29, Poruchy chování v dětském věku a dospívání, s. 798–799.

⁴⁴ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. Část I, Cesta pod hladinu školní pohody, s. 51.

- *Třetí typ* Kolář popisuje jako „srandistu“. Bývá ve skupině často oblíbený a v popředí zájmu. Oplývá sebedůvěrou, optimismem a smyslem pro humor. Jeho druh šikany je zaměřen spíše na pobavení ostatních a sebe.

2.3.5.3 Oběť

Jak uvádí Kolář⁴⁵, obětí se může stát téměř jakékoliv dítě, avšak existují typické oběti. Vágnerová je ve své práci popisuje jako „...tiché, plaché, úzkostné a nejisté děti s nízkým sebevědomím. Jsou zvyklé se podřizovat. Zpravidla bývají fyzicky slabé a neobratné, někdy jsou obézní nebo jinak nápadného zevnějšku. Důvodem k šikaně se stává příslušnost k nižší sociální vrstvě, rasová odlišnost apod. Šikanované děti nemívají dobrý sociální status, obvykle jde o samotáře, které ostatní děti považují za nesympatické a „divné“. Nebývají sociálně zdatné, nedovedou navazovat kontakt, bývají málomluvné a pasivní. Jejich školní prospěch nehraje při šikaně významnější roli. Rodinné prostředí nebývá ničím významné.“.

2.3.6 Vandalismus

Slovo vandalismus pochází z původního názvu germánského výbojného kmenu „Vandali“. Kmen byl proslulý svou surovostí a ničitelskou vášní, kterou projevoval všude, kam se dostal, mimo jiné v Římě, který údajně roku 455 vyplnil. Název se dnes používá dodnes pro označení lidí, kteří „...se pro pouhou radost věnují nesmyslnému ničení památek, veřejného i soukromého majetku, jakož i přírody.“⁴⁶ Vandalismus je jedním z nejčastějších projevů rizikového chování mezi dnešními adolescenty. Bývá provozován ve skupinách, ve kterých se nezdědka setkáváme s užíváním alkoholu a drog. Často je také vandalismus spjat se zasvěcováním do různých part či gangů.⁴⁶

Jakožto hrubé ničení a poškozování nemusí být vandalismus zaměřen pouze na destrukci neživých předmětů, jako jsou lavičky v parku, telefonní budky nebo zdi

⁴⁵ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000. Část I, Cesta pod hladinu školní pohody, s. 57

⁴⁶ JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy: Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. s. 99–103.

domů, ale také na živé tvory. Stále častěji se dočítáme o krutosti, kterou dokáží děti projevovat ve vztahu ke zvířatům, ať už jde o kočky, psy, koně, ovce, ptáčky apod.⁴⁷ Velmi znepokojující skutečností je fakt, že mládež se ve svém vandalství dotýká i dosud tabuizovaných míst, jako jsou hřbitovy.

Jaké důvody vedou mládež k vandalským činům? Čírtková⁴⁷ říká, že mezi mnoha faktory, které jedince ovlivňují v jeho vandalismu, jsou to důvody jako například „...potírání nudy, odreagování pocitů odloučenosti, izolovanosti a zbytečnosti, může být popoháněn potřebou zasáhnout do světa a něco udělat či se jenom pobavit a provokovat.“. Podíváme-li se na problematiku vandalismu blíže, všimneme si, že se vykazuje určité typické znaky. Projevuje se jako destruktivní a likvidační chování, ze samotných činů neplyne vandalům žádný materiální zisk a cíle jejich vandalství se vyznačují neschopností jakékoliv obrany a snadnou dostupností.

Jak uvádí Jedlička a Kořa⁴⁸, je třeba odlišit vandalismus od určitých projevů hledání identity mládeže. Mezi ně řadí především *graffity*, které jsou nejvíce na veřejnosti viditelné, a proto také možná nejčastěji označované za vandalismus. Je třeba uvědomit si rozdíl mezi těmito jevy. Graffity, které jsou nastříkány na památnících, historických budovách, náhrobcích, lavičkách nebo v dopravních prostředcích samozřejmě jako projev vandalství chápeme. Je tomu tak, ale například u betonových ploch typických pro mnoho sídlišť, které nemají žádný historický, kulturní ani jiný účel? Zde, jak uvádějí autoři, by tento projev měl být chápán spíše jako osobitý umělecký projev spojený s nalézáním sebe sama a touhou zanechat po sobě něco. „A tak po sobě zanechá pomocí lehce dostupných sprejů alespoň barevnou skvrnu, která než dospěje, vlivem povětrnostních podmínek postupně zvětrá a pomalu zmizí. Takže tato svérázná díla nakonec ani nepřežijí iniciály, které po sobě předcházející generace zanechaly vyřazené na lavičkách či v kůře stromů.“.

---

⁴⁷ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. Kapitola 4, Psychologické aspekty vybraných deliktů, s. 168–170.

⁴⁸ JEDLIČKA, R., KOŘA, J. *Aktuální problémy výchovy: Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. s. 99–103.

2.3.7 Sebepoškozování

V souvislosti s adolescencí je podle mého mínění na místě, zmínit také problematiku sebepoškozování, která se nejčastěji objevuje právě v tomto období. Pokud jde o definici, můžeme říci, že se jedná o „...vědomé, cílené sebepoškozování...“⁴⁹, kde se jako významný faktor jeví „...sociální kontext a sociokulturní pozadí.“⁵⁰.

U Kocourkové a Koutka⁵⁰ setkáváme s vymezením tří pojmů, které představují termíny pro destruktivní chování vůči vlastnímu tělu:

- *Automutilace* bývá spojována s psychotickou poruchou, kde mívají projevy sebepoškození symbolický význam (při pocitu viny, těžké depresi). Automutilace se může projevovat také jako vedlejší produkt sadomasochismu. Sebepoškozování směřuje proti určitým částem těla, jako jsou ruce, genitálie, oči, jazyk, dolní končetiny apod.
- *Sebepoškozování* „...je termín, který je nejčastěji spojován s vědomým, záměrným, často opakovaným sebepoškozováním (sebezraňováním) bez vědomé suicidální motivace, v němž dochází k narušení tělesné integrity...Nejčastěji jde o řezná poranění kůže, zápěstí, předloktí, hřbetů rukou, škrábance, vyřezávání znaků do kůže. K sebepoškození bývají používány ostré předměty, např. žiletka, sklo, kus zrcadla. Další formou sebepoškození je popálení, např. cigaretou. Motivy pro sebepoškození jsou rozličné, nejčastěji uváděným motivem bývá pocit vzteku na sebe, potřeba trestu, potřeba úlevy od napětí.“
- *Předávkování léky*. Projevuje se nadměrným a často opakovaným užíváním léků bez zjevného suicidálního záměru. Jedná se o léky, které byly jedinci předepsané lékařem, nebo se může jednat o léky někoho z rodiny či jinak sehnané.

---

⁴⁹ HORT, V., HRDLIČKA, M., KOCOURKOVÁ, J., MALÁ, E., a kol. *Dětská a adolescentní psychiatrie* 1. vyd. Praha: Portál, 2000. Kapitola 10, Poruchy chování a emocí, s. 340.

⁵⁰ KOCOURKOVÁ, J., KOUTEK, J. Sebepoškozování v adolescenci – narůstající problém? *Československá psychologie*, 2008, roč. 52, č. 6, s. 609–613.

Za původní příčinu toho, že se lidé dopouštějí sebepoškozování, se většinou uvádí nedostatek kvalitní péče blízké osoby v dětství, nebo výskyt situací, které jedinec nedokáže vyřešit adaptivním způsobem. Tyto situace v něm vyvolávají pocity lítosti, bezmoci, vzteku nebo křivdy a vrcholí agresí, která se obrací k vlastnímu tělu. Pro sebepoškozování je typické opakování (až návykového charakteru) a nezdědka také absence bolesti, ba naopak v mnoha případech se dostaví pocity uklidnění.

2.3.8 Závislost na návykových látkách

Je nepříjemným faktem, že v dnešní době je více než jindy snadné opatřit si jednu z návykových látek. Ať už mluvíme o legálních či nelegálních drogách. Alkohol, tabák a často i kouření marihuany jsou pro dnešní mládež až normální a běžnou záležitostí. Tyto tři jmenované drogy jsou stále mezi mládeží nejrozšířenější a nejpopulárnější – dalo by se říci, že kdo nekouří nebo nepije, není pro vrstevníky dostatečný „frajer“. Ačkoliv se mezi dnešními mladými v mnohem větší míře než kdy jindy dá pozorovat snazší přístup i k drogám tvrdým, pokládám pití alkoholu a kouření za největší a nejmasovější ohrožení.

K výše uvedenému bych ráda citovala Fenwickovou a Smithe⁵¹, kteří ve své práci trefně definují, kdo se stává, a kdo ne, závislým na drogách: „Jen velmi málo adolescentů, kteří začnou pro zábavu brát drogy, se na nich stane závislými jako na prostředku osobního úniku nebo přejdou od „měkkých“ drog, jako je marihuana, k potencionálně nebezpečnějším „tvrdým“ drogám, jako je heroin. Většinu z této velmi malé skupiny tvoří děti, které mají nějaké problémy a ty je činí přístupnějšími nebezpečí drogové závislosti. Mohou být citově nevyrovnané, osamělé nebo nezralé, bývají to mladí lidé, pro něž je těžké se vyrovnat s překážkami a zklamáními, jimž musí čelit všichni dospívající. Většinou se na drogách nebo alkoholu stávají závislými ti, kdo berou drogy často a proto, aby unikli svým osobním problémům. U chlapců je větší pravděpodobnost než u dívek, že začnou experimentovat s alkoholem a nezákonnými drogami, a tedy i nebezpečí závislosti je u nich větší.“.

⁵¹ FENWICKOVÁ, E., SMITH, T. *Kniha o dospívání*. 1. vyd. Bratislava: INA, 1994. Část 4, Dospívající děti v nesnázích, s. 213.

2.3.8.1 Definice závislosti

Nežli přistoupím k popisu jednotlivých návykových látek, chtěla bych definovat, co je to vlastně závislost. Dle Mezinárodní klasifikace nemocí⁵² je závislost soubor behaviorálních, kognitivních a fyziologických stavů, kdy má pro jedince užívání nějaké látky přednost před jiným jednáním, kterého si dříve cenil více. Charakteristická je pro toto jednání touha užívat alkohol, tabák nebo psychoaktivní látky. Typickým rysem závislosti je také fakt, že pokud se jedinec po období abstinence opět navrátí k užívání látky, objevení symptomů provázejících závislost je mnohokrát rychlejší než u jedinců, kteří s užíváním začínají.

Chceme-li stanovit s jistotou diagnózu závislosti, musí se během posledního roku objevit minimálně tři z jevů, které ve své práci uvádí Nešpor⁵³:

- *Silná touha nebo pocit puzení užívat látku*, tzv. bažení. Projevuje se touhou pocíťovat znovu účinky psychoaktivních látek. U bažení, tělesného či psychického, pozorujeme mnoho změn jako například zhoršení kognitivních funkcí, oslabení paměti, zhoršení postřehu, zvýšení krevního tlaku, vyšší potivost nebo slinění. Bažení zvyšuje riziko recidivy, ale může mít také opačný efekt, kdy závislého jedince vede k vyšší opatrnosti a vyhýbání se rizikovým situacím.
- *Potíže v kontrole užívání látky* „...pokud jde o začátek a ukončení nebo o množství látky...“. V tomto případě mluvíme o zhoršeném sebeovládání. „Je zřejmé, že uvedený znak úzce souvisí s předchozím, ale není totožný. Bažení evidentně zhoršuje sebeovládání. Na druhé straně však i lidé, kteří trpí silným bažením, mohou mít zachovalé sebeovládání. Uvedené bohužel platí i naopak: I lidé, kteří si bažení plně neuvědomují, se mohou přestat ve vztahu k návykové látce ovládat, přestože nepociťují silné bažení.“. Ve zjednodušené formě se dá

---

⁵² Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: MKN-10: desátá revize: aktualizovaná druhá verze k 1. 1. 2009. 2., aktualiz. vyd. Praha: Bomton Agency, 2008. Kapitola 5, Poruchy duševní a poruchy chování (Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním psychoaktivních látek), s. 193.

⁵³ NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost*. 3. vyd. Praha: Portál, 2007. Část 1, Co je a co není závislost, s. 10–21.

řící, že bažení je čistě subjektivním příznakem, ale zhoršené sebeovládání se již týká chování.

- *Užívání látky k odstranění tělesných odvykacích příznaků*, které se objevily při předchozím užívání látky.
- *Růst tolerance*. Vyžadování vyšších dávek látky, aby se dosáhlo účinků, původně vyvolaných nižšími dávkami.
- *Zanedbávání jiných zájmů a potěšení, než je užívání drogy*, projevující se potřebou více času k získání látky, jejímu užití nebo zotavení se z jejího účinku.
- *Pokračování v užívání přes jasný důkaz zjevně škodlivých následků*. Pokud chceme brát tento bod v potaz při diagnostikování závislosti, je nutné, aby byl jedinec o škodlivých účincích látky, kterou užívá, informován.

2.3.8.2 Specifika užívání návykových látek u dětí a mladistvých

Nešpor⁵⁴ se ve své práci věnuje definování specifik užívání návykových látek u různých skupin obyvatelstva, mimo jiné také u dětí a mladistvých. Mezi tyto specifické znaky řadí:

- Mnohem rychlejší nástup závislosti na návykové látce.
- Zvýšené riziko těžkých otrav, ve spojitosti s nižší tolerancí, nedostatečnou zkušeností a náchylností k riskování.
- Větší pravděpodobnost rizikového chování pod vlivem návykové látky.
- Problémy doma, ve škole nebo případná trestná činnost hrozí i při pouhém „experimentování“ s návykovou látkou.
- Mezi uvedenou skupinou se projevuje častější tendence užívat několik návykových látek současně, což samo o sobě také zvyšuje riziko nejrůznějších otrav.

---

⁵⁴ NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost*. 3. vyd. Praha: Portál, 2007. Část 1, Co je a co není závislost, s. 52.

- Alkohol i jiné drogy působí přímo na mozkové buňky, což v dospívání způsobuje problémy s jejich vytvářením, a dané jedince proto také značně znevýhodňuje.
- Ačkoliv jsou u dětí recidivy častější než u dospělých jedinců, dlouhodobá prognóza naopak vyznívá lépe právě pro děti.

Zvláště z toho důvodu, že nejvíce ohroženou skupinou návykovými látkami jsou děti a mladiství, je vhodné znát a orientovat se v průvodních známkách jejich užívání. Rozlišit můžeme přímé známky zneužívání, nepřímé známky vysoké závažnosti nebo známky nižší závažnosti. Důkaz o zneužívání návykových látek nám nejspolehlivěji dají *přímé známky*, jako je vyšetření biologického materiálu, spolehlivá svědectví, nález samotných drog nebo pomůcek k jejich užívání u dítěte (stříkačky, dýmky, jehly apod...) nebo stopy po vpiších od jehel. Mezi *nepřímé známky vysoké závažnosti* řadíme útěky z domova, krádeže ve třídě nebo doma způsobené do té doby spořádaným dítětem, obhajování drog, přátelé, kteří užívají drogy nebo nadměrně pijí. Třetí skupinu, *nepřímé známky nižší závažnosti*, charakterizuje především ztráta dobrých přátel, noví pochybní přátelé, celkové zhoršení zdravotního stavu u předtím normálního dítěte, vyšší potřeba financí, zanedbávání péče o zevnějšek, zhoršení prospěchu ve škole, problémy s chováním, neomluvené hodiny, rychlé střídání nálad, nesoustředěnost, deprese, nadměrná aktivita nebo naopak apatie, nespavost nebo nadměrná spavost, tajnůstkářství, ztráta zájmů, agresivita, nervozita a jiné.⁵⁵

2.3.8.3 Návykové látky a jejich dělení

Drogou rozumíme chemickou látku nebo alkohol.⁵⁶ „Termín „droga“ pochází z arabského slova „durana“, které označovalo lék. Světová zdravotnická organizace později označila za drogu jakoukoliv látku, která, jestliže je vpravena do organismu, může pozměnit jeho jednu nebo více funkcí. Za drogu je možno považovat jakoukoliv

---

⁵⁵ *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence: 5. odborný seminář, 6. – 8. října 2003.* SZÚ Praha / [odpovědný redaktor Marcela Rozehnalová]. Praha: Free Teens Press, 2003. s. 120.

⁵⁶ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 1998. s. 57.

látku, která může vyvolávat psychotropní účinky, tedy může ovlivňovat prožívání člověka a působit na jeho psychiku a vyvolávat závislost.“⁵⁷

V literatuře se setkáváme s různorodým dělením drog. Zřejmě nejznámějším dělením je na měkké (káva, čaj, marihuana, hašiš...) a tvrdé (alkohol, kokain, heroin, LSD, lysohlávky...), nebo na legální a nelegální. Další možná dělení jsou dle účinků drogy, druhu zneužívané drogy, stupně závislosti, průběhu otravy, zdravotních důsledků, sociálních důsledků nebo způsobů léčení. V této kapitole bych se chtěla podrobněji věnovat rozdělení drog na základě jejich účinků na jedince⁵⁷:

- *Sedativa*. Mezi drogy s převážně sedativními účinky patří alkohol, hypnotika nebo barbituráty. Po užití zmíněných látek nastupují pocity „...uklidnění, uvolnění, mírnou euforii, potlačení strachu a napětí, vyvolává ale také negativní projevy v podobě nevhodného nebo méně kontrolovatelného chování, méně zřetelnou artikulaci, klátivou chůzi, menší schopnost koncentrace, letargii, nespavost aj.“
- *Stimulancia* jako amfetamin, kokain, nebo pervitin jsou charakteristická především povzbuzujícími účinky. Užívání těchto látek způsobuje pocity euforie, svěžesti, síly, energie a nevyčerpatelnosti. Při vyšších dávkách může dojít až k halucinacím a ztrátě kontaktu s realitou. Po odeznění účinků drogy dochází k bolestem hlavy, třesu a silnému pocení.
- *Halucinogeny* „...vyvolávají stavy tranzu, euforie, ale i úzkosti, zmatku a deprese. Při jejich užití dochází ke ztrátě reality, vzniku vidin, halucinací a nekritičnosti.“. Největší nebezpečí těchto látek, spočívá v jejich vlivu na psychiku jedince, kdy jsou často kromě příjemných pocitů navozeny i pocity naprosto opačné, velmi nepříjemné až ohrožující zdraví (např. přesvědčení o tom, že „umím létat“ apod.). Nejčastěji užívanou drogou tohoto typu je mezi mládeží LSD (napuštěné papírky), extáze, kouření marihuany, ale i užívání „houbiček“ lysohlávek.

---

⁵⁷ VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vyd. Olomouc: UP, 2001. Kapitola 3, Závislosti, s. 64–66.

- *Opiáty* jsou skupina zahrnující například heroin, morfin, opium a kodein. Mezi pocity vyvolané jejich užíváním řadíme opět euforii, dále pak pocit nadřazenosti, síly a radosti. Euforii častokrát střídá apatičnost, ospalost, nesoustředěnost, nevolnost nebo zmatenost. Opiáty patří mezi látky, které způsobují rychlou a silnou závislost.
- *Steroidy* jsou typické zejména pro sportovce, ke zlepšení tělesné výkonnosti a vzhledu. Problematickou je v případě steroidů otázka vedlejších příznaků jako například vypadávání vlasů, agresivita, kožní problémy, otoky apod.

3 Determinanty poruch chování

Porucha chování, její vznik a následný projev se dá vnímat v několika rovinách. Nelze předem konstatovat, že za nějakým projevem poruchového chování stojí ta či jiná příčina – „...obvykle se zde sčítá nepříznivý vliv většího počtu rizik, to znamená, že jde o multifaktoriální podmínění.“⁵⁸ Faktory, které ovlivňují výskyt poruchového chování, můžeme dělit na vnitřní a vnější.

3.1 Vnitřní

Na rozdíl od vnějších determinant poruchového chování, jsou vnitřní prozkoumány a popsány v menším měřítku. Ve spojitosti s poruchovým chováním se vždy více hovoří o vlivu prostředí. Je ale neopominutelným faktem, že vnitřní podmínky hrají neméně důležitou roli ve výskytu tohoto druhu chování.

3.1.1 Dědičnost

U Matouška a Kroftové⁵⁹ se setkáváme s názorem, že „...genetická zakotvenost lidského chování je aspekt současnými společenskými vědami stále nedocenený.“. Přesto je ale chování podmíněno více faktory než jen dědičností. Genetická vloha pouze zvyšuje možnost, že na jedince budou mít silný vliv i takové faktory, bez kterých by se jinak toto chování neuskutečnilo. Genetická vloha snižuje odolnost k vlivům prostředí.

Dle Vágnerové⁶⁰ se genetická dispozice k odlišnému vývoji v dětství, vedoucí k poruchám chování, projevuje především na úrovni temperamentu. „Rizikovým faktorem je dráždivost, impulzivita, potřeba vyhledávat vzrušení, snížený sklon k úzkostnému prožívání (to znamená snížení zábran) a menší citlivost ke zpětné vazbě, resp. nezávislost na pozitivním sociálním hodnocení, lhostejnost k odezvě.“.

---

⁵⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. Kapitola 29, Poruchy chování v dětském věku a dospívání, s. 781.

⁵⁹ MATOÚŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. Kapitola 1, Dědičnost, s. 21–23.

⁶⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. Kapitola 29, Poruchy chování v dětském věku a dospívání, s. 781.

Pokud se jedná o poruchu ovlivněnou genetickou vlohou, často se různé projevy vyskytnou již v raném věku a jsou výchovně velmi těžko ovlivnitelné. Příznačné je pro dítě odmítání sociálních norem a upřednostňování vlastních pravidel chování, zaměřených na uspokojování svých potřeb.

3.1.2 Pohlaví

„Disponujícím konstitučním faktorem je i pohlaví jedince. Muži se podle dostupných statistik dopouštějí trestných činů mnohem častěji než ženy, a to ve všech dobách, nezávisle na své příslušnosti k etnické skupině i nezávisle na druhu trestné činnosti.“⁶¹

Rozdíl mezi muži a ženami je připisován vrozené vyšší agresivitě mužů, která je ovlivňována mužským hormonem testosteronem. Samozřejmě nelze, co se týče pohlaví, opomenout ani vlivy prostředí. Jedná se zejména o odlišný způsob výchovy chlapců a dívek, kdy dívky jsou zpravidla pod přísnějším dohledem dospělých než chlapci. Stejně tak i vrstevnické skupiny, tedy party, nemají takový vliv a význam na dívky jako na chlapce.⁶¹

Ačkoli vše výše uvedené stále platí, je také faktem, že se v posledních desetiletích postupně stírají velké rozdíly mezi muži a ženami. Je ale také pravda, že zatím v žádné zemi nepřekročila míra ženské kriminality tu mužskou. Stejný trend panuje i v rizikovém chování, kdy ženy značně dohánějí muže v konzumaci alkoholu, v kuřáctví a v konzumaci drog.⁶¹

3.1.3 Psychologicky podmíněné poruchy chování

Krejčířová⁶² charakterizuje z psychologického hlediska pět možných příčin poruch chování.

Jako první uvádí *náhradní uspokojování*, které je projevem při ztrátě nebo citové deprivaci. Může se také jednat o snahu dítěte vyjádřit potřeby, které jiným

⁶¹ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. Kapitola 2, Konstituce, s. 34-35.

⁶² ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1995. Kapitola 10, Emoční poruchy a poruchy chování v dětství a v dospívání, s. 168–169.

způsobem ve svém prostředí vyjádřit nemůže, často se jedná o potřebu uznání nebo pozornosti. Takový jedinec se cítí v rodině i mezi vrstevníky odmítán až izolován a mezi nejčastější projevy se v těchto případech řadí substituční krádeže nebo sexuální přestupky. Obvykle má bohatý fantazijní život. Své chování, které je nevědomé, často nedokáže nijak zdůvodnit.

Volání o pomoc patří k poruchám chování, ke kterým dochází u dětí v náhlých a tíživých situacích. Dítě je většinou silně úzkostné až depresivní. Samotné projevy v tomto případě nejsou zaměřeny na uspokojování vlastních potřeb, ale jedná se o činy často nesmyslné, konané v panice. Jedinec často ani nezná důvody pro tyto činy a nedokáže je vysvětlit. Pro pozorovatele však může vzniknout dojem záměrnosti, kdy dítě přesně ví, co dělá a čeho tím chce dosáhnout, například uniknout z dané tíživé situace.

U poruch chování, které se vážou k *emoční deprivaci*, nemá disociální chování přímý vztah k určitým traumatickým událostem ani k emočním poruchám. Emoční deprivace se váže k dlouhodobé citové deprivaci například uvnitř rodiny nebo ve výchovném ústavu. Disociální chování se u tohoto typu projevuje také u dětí s LMD nebo s poruchami učení, které se cítí být společností odmítány. Typickou je pro děti značná impulzivita a obvykle nesnadné navazování hlubších citových vztahů, objevuje se také motorický neklid a obtíže se soustředěním pozornosti.

Nejvíce pozornosti si dle mého názoru, alespoň z pohledu záměrnosti činů, zaslouží poruchy chování na základě *disharmonického vývoje osobnosti*. Jedná se o osoby, které zcela postrádají schopnost navazovat přátelské vztahy k jiným lidem, neprožívají lásku ani pocity viny, jsou impulzivní se sklonem k agresivnímu jednání. Činy nejsou zaměřeny proti konkrétním osobám, ale hlavně na okamžité uspokojení vlastních potřeb. U této poruchy mluvíme již o asociálních činech, které jsou často již detailně plánovány a znakem mohou být výkyvy nálad těsně před samotným činem. Pro své vrstevníky mohou tyto děti představovat obdivované idoly, proto se také obvykle objevují v pozici vůdce party. K dospělým se tito jedinci dokáží chovat často velmi mile a zdvořile, jeví se jako citliví a rozumní, dokáží věrohodně předvést lítost

a slibovat nápravu svého chování. Toto však nikdy nedokáží splnit. Bohužel u disharmonického vývoje osobnosti se jen velmi zřídka daří opětovná socializace.

Jako poslední uvádí Krejčířová jiné závažné psychické poruchy, mezi kterými jmenujme schizofrenii a deprese.

3.2 Vnější

Pokud chceme mluvit o vnější determinaci poruchového chování adolescentů, musíme mít především na mysli proces socializace. Socializací se myslí životní proces, během kterého si jedinec osvojí specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty a kulturu. Tím vším se začleňuje do společnosti. Socializace probíhá ve třech etapách. Nejprve se dítě identifikuje s matkou, následuje snaha o osamostatnění, kdy se tvoří základ vlastností jedince a jeho hodnot. Jako poslední etapa přichází začlenění jedince do širších sociálních vztahů. Socializace se uskutečňuje převážně v rodině, ve škole, ve skupině vrstevníků a přátel, prostřednictvím masmédií. Jakékoliv nedostatky v socializačním procesu se mohou u jedince projevit až deviantním chováním.⁶³

Nelze však zevšeobecňovat. Je nutné dbát také na to, o jakou kulturu se jedná, nebo v jakém časovém horizontu se vyskytuje. Jak uvádí Jedlička a Kořa⁶⁴ „...v různých kulturách se uplatňují značně odlišné představy o tom, co je běžné a co normální, či jaké chování se očekáváním společnosti vymyká, a bude tudíž vystaveno předsudkům. Například okázalé sebezraňování, stavy vzrušené hyperaktivity provázené bohatou mimikou, výkřiky a teatrálními gesty, které v latinskoamerických zemích bývají v rámci náboženských obřadů přijímány jako výrazy hluboké zbožnosti, by v našich podmínkách imponovaly nejspíše jako výrazy hysterické produkce. Naproti tomu chování, které je v současné době ve zdejších poměrech považováno za zcela běžné a ve sdělovacích prostředcích oslavováno jako žádoucí, by se v jiných kulturních podmínkách setkalo s projevy nesouhlasu a odporu. Lze si povšimnout, že

⁶³ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 1998. s. 225–226.

⁶⁴ JEDLIČKA, R., KOŘA, J. *Aktuální problémy výchovy: Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. s. 40–41.

zcela různé představy o tom, co je pravidlem, jaké jednání je obvyklé či žádoucí, panují v téže době a na stejném území i mezi různými sociokulturními vrstvami, či...mezi jednotlivými generacemi. Typickým příkladem mohou být spory rodičů s dospívajícími týkající se úpravy zevnějšku, tj. účesů, oděvů apod. Dnešní rodičovská generace vystupuje často se stejnou vehemencí proti současným módním excesům, s jakou za svého mládí obhajovala délku vlasů či minisukni před svými rodiči. Mezi generacemi se tak neustále vedou spory o to, co je standardní a co abnormální.“

3.2.1 Rodina

Co je to rodina? Průcha, Walterová a Mareš⁶⁵ charakterizují rodinu jako nejstarší společenskou instituci, která plní „...socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a další funkce...Nejběžnějším modelem rodiny je tzv. nukleární rodina, kterou tvoří nejbližší příbuzní, tj. oba rodiče a děti. V posledních desetiletích se model rodiny, který je historicky flexibilní, významně proměňuje. Zvyšuje se variabilita rodinných typů, zahrnujících nejen rodinu vlastní a úplnou, ale také rodinu neúplnou, nevlastní a náhradní. Současné pojetí tenduje k chápání rodiny jako sociální skupiny nebo společenství žijícího ve vlastním prostoru – domově, uspokojující potřeby, poskytující péči a základní jistoty dětem. Rodina spolu se školou plní významné výchovné funkce, které lze chápat jako komplementární.“

Základní sociální zkušenost získává dítě v orientační rodině, tedy té, do které se narodí. Poskytuje mu „...podněty různé kvantity a kvality, učí je a tak podporuje jeho rozvoj zejména v oblasti poznávacích procesů a stimuluje jeho socializaci. Dysfunkce se může projevit výchovným zanedbáváním, nebo mohou rodiče učit dítě takovému způsobu uvažování a chování, hodnotám a normám, které majoritní společnost považuje za nežádoucí.“ Pro kladný vývoj dítěte je důležité jeho

---

⁶⁵ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 1998. s 211.

hodnocení rodiči, pocit jistoty, bezpečí a v nemalé míře také míra očekávání rodičů, která má přímý vliv na jeho sebedůvěru.⁶⁶

„Rodina je tradičně považována za hlavního činitele, jenž svým selháváním dětem umožňuje kriminální chování.“⁶⁷ Negativní jevy jako násilí, drogová závislost, promiskuita apod. jsou dle mnoha odborníků zaviněna z velké míry nekvalitním rodinným prostředím, které na jedince působí.⁶⁸ V minulosti platilo, dá se říct v převážné většině, že delikventní chování náleží a týká se hlavně rodin se sociálně slabším postavením, z rodin chudých a nejméně vzdělaných. Tento trend platí i pro současnost, ale kriminalita se stále více dotýká i společensky lépe situovaných rodin. Důvodem může být i snižování vlivu rodičů na chování svých dospívajících dětí.⁶⁹

3.2.1.1 Funkce rodiny

Na zdravý vývoj dítěte a úspěšnou socializaci mají vliv převážně následující funkce rodiny, jak je vymezil Helus⁶⁹:

- *Uspokojování základních potřeb dítěte v raném dětství*, jako je pití, jídlo, pohodlí, pohyb apod. „Tím, že v rodině se toto uspokojování děje v kontaktu se stále stejnými lidmi, jejich přístup k dítěti je značně individualizovaný, vciřující se, šetrný a trpělivý, může si dítě na toto své okolí snadno přivyknout a vroucně je prožívat – být v něm doma.“
- *Uspokojování potřeby dítěte náležet do rodiny*. Je základní potřebou dítěte vědomí, že patří do spolehlivých a láskyplných mezilidských vztahů.
- *Poskytování prostoru pro projev, seberealizaci a spolupráci s druhými*.
- *Uvádění dítěte a věcí rodinného vybavení do vzájemného vztahu*. Prostřednictvím rodiny dítě nejen poznává tyto předměty, ale také chápe, jakou mají hodnotu, pravidla jejich používání a udržování. To vše pozorováním ostatních jak s věcmi zacházejí, jak jim na nich záleží, jak je nakupují,

⁶⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. Kapitola 24, Problémy spojené s nevhodným působením rodiny, s. 589–590.

⁶⁷ MATOÚŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. Kapitola 3, Rodina, s. 37–49.

⁶⁸ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 1998. s. 212.

⁶⁹ HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. Část 3, Kapitola 2, Funkce rodiny vzhledem k jejich selhávání, s. 149–151.

uchovávají a opravují. Toto má velký vliv na kultivaci vztahu k předmětům potažmo celému hmotnému světu.

- *Určování sebepojetí dítěte jako chlapce nebo dívky prostřednictvím vzorů* jako jsou matka, otec, prarodiče, sourozenci apod.
- *Poskytování vzorů a příkladů dítěti v rodině.* Tyto vzory, převážně rodiče, dítě napodobuje, vciňuje se do nich a přemýšlí o jejich životě. Vidí v nich osobnost, a tak samo touží stát se takovou osobností.
- *Vštěpování, upevňování a rozvíjení povinnosti, zodpovědnosti, ohleduplnosti a úcty.* To vše prostřednictvím přirozeného, nenásilného zapojování dítěte do činností rodinného kolektivu.
- *Uvádění dětí do mezigeneračních vztahů,* například s prarodiči a sourozenci, což umožňuje hlubší pochopení lidí různého věku, založení a postavení.
- *Zprostředkovávání představ o širším okolí, o společnosti a světě.* Dítě se seznamuje se světem práce, občanskými povinnostmi, s problémy a pokušeními, kterým je třeba čelit.
- *Poskytování útočiště v těžkých životních situacích.* Rodinné útočiště dává dospívajícím pocit zakotvení v přítomnosti i budoucnosti. Veškeré obavy a strasti se tak zdají díky takovému zázemí snazší.

Rodina, která plní své funkce, se stává pro dítě zázemím, v němž uspokojuje své potřeby a získává zkušenosti, které by jinde získat nemohl. V jejím rámci má každý jedinec určitou roli, která se stává jeho součástí – identitou. Členové rodiny mají mezi sebou navzájem vztahy, které jsou typické pro každou rodinu, vztahy vykazující určité specifické charakteristiky chování a styl komunikace. Každá rodina si také tvoří vlastní hodnotový systém, na jehož základ posléze řeší problémy, které nastanou. Pokud se jedná o rodinu v některém ohledu dysfunkční, může se stát pro jedince spíše zátěží, která může vést k deformaci osobnosti různými negativními vlivy.⁷⁰

---

⁷⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. Kapitola 24, Problémy spojené s nevhodným působením rodiny, s. 589–590.

3.2.1.1 Vliv rodiny na delikventní jednání

Pro dnešní dobu je typický nárůst rodin, ve kterých je dítě vychovááno pouze jedním z rodičů, ve zdrucující většině matkou. Děti vyrůstající v neúplné rodině mají prokazatelně horší výsledky ve škole, více zdravotních a psychických problémů a také se ve větší míře střetávají se zákonem než jejich vrstevníci z úplných rodin. Mezinárodní studie podniknuté v této oblasti potvrdily i to, že chlapci vyrůstající v rodině s vlastním otcem mají daleko menší sklony k delikvenci než chlapci v rodině bez otce či s otcem nevlastním. Stejně jako nepřítomnost jednoho z rodičů, může nepříznivě ovlivnit vývoj jedince i rodič, který se chová delikventně.⁷¹ Dítě vnímá rodiče jako modely, které lze napodobovat a identifikovat se s nimi. Prostřednictvím rodiče si tedy dítě může osvojit jak pozitivní tak i negativní vlastnosti a chování. Tímto způsobem dochází také k přenosu určitého typu chování z jedné generace na druhou.⁷²

Výrazný vliv má rodina na chování a dodržování společenských norem prostřednictvím disciplíny. Ukazuje se, že rodiče adolescentů méně dbají na vytváření zábran k asociálnímu chování. Stále častějším jevem je nedůslednost v trestech, kdy ten samý čin vyvolá jednou tvrdý trest a podruhé není trestán. Naopak i příliš tvrdá, až agresivní disciplína může dítě podnítit k delikventnímu jednání. Některé zbraně rodičů, jako je fyzické trestání, často nemají očekávaný výsledek a vedou paradoxně k posilování nechtěných projevů, nehledě na to, že dítě se rodiči odcizuje a ve snaze vyhnout se trestu se uchyluje ke lži nebo předstírání. S disciplínou úzce souvisí i dohled, tedy „míra rodičovy informovanosti o tom, co dítě dělá ve volném čase, s jakými kamarády se stýká, kde se zdržuje, když není doma, kdy se vrací domů, v jakém stavu atd...Čím hůře rodiče monitorují své dítě, tím je větší pravděpodobnost, že se dítě dopustí trestného činu, že se trestného činu dopustí v časném věku, že jej bude opakovat a že půjde o závažný trestný čin“.⁷¹

---

⁷¹ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. Kapitola 3, Rodina, s. 37–49.

⁷² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. Kapitola 24, Problémy spojené s nevhodným působením rodiny, s. 589–590.

K řešení konfliktů uvnitř rodiny nepomáhá ani časté, pozorovateli zjištěné, „...obviňování, nevěcné a emoční diskuse o problémech, mnoho agresivních obran vlastní osoby, nepřesnější definice problémů, méně přijímání odpovědnosti, méně přátelských sdělení, méně zhodnotit, jak se zkoušené řešení problému prakticky osvědčuje.“⁷³

3.2.2 Škola

Než se budu věnovat škole jako jednomu z činitelů rizikového chování, chtěla bych se na chvíli zdržet u samého pojmu „škola“. Jak uvádí Průcha⁷⁴, nemilou skutečností je fakt, že v důležitých dokumentech věnujících se edukaci chybí definice školy, která by postihovala všechny vlastnosti této instituce. Pokusil se proto ve své práci o komplexní definici, která tvrdí, že „Škola je sociální instituce účelově vytvořená k realizaci svého základního úkolu – tj. k zajišťování řízené a systematické edukace. Tak jako jiné sociální instituce plní svá specifická poslání (např. armáda zajišťuje obranu země, dopravní infrastruktura zajišťuje pohyby lidí a zboží na daném území), škola má jako své poslání realizaci různých edukačních funkcí. Specifické edukační funkce školy jsou právě tím, co ji odlišuje od jiných sociálních institucí, v nichž též probíhá edukace (např. od rodiny, party, masových médií, církví).“.

3.2.2.1 Funkce školy

Co se týče funkcí školy, uvádí Průcha taxonomii, kterou sestavili Husén, Tuijnman a Halls⁷⁵. Ti pojímají funkce školy v pěti rovinách:

- *Celkový rozvoj jednotlivce.* Škola poskytuje dítěti poznatky a dovednosti, které by jinak mimo školu získat nemohl.
- *Škola jako ochranné zařízení.* Tuto funkci můžeme chápat jako jakousi bariéru od špatných příkladů dospělých, které se ve společnosti objevují.

⁷³ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. Kapitola 3, Rodina, s. 37–49.

⁷⁴ PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. 2. vyd. Praha: Portál, 2002. Kapitola 10, Škola: instituce pro řízenou edukaci, s. 389–390.

⁷⁵ HUSÉN, T., TUIJNMAN, A., HALLS, W. D. *Schooling in Modern European Society*. In PRŮCHA J. *Moderní pedagogika*. 2. vyd. Praha: Portál, 2002. Kapitola 10, Škola: instituce pro řízenou edukaci, s. 390.

- *Škola jako formovatel lidských bytostí*, který utváří děti dle daných norem a hodnot.
- *Škola jako nástroj sociální politiky*. Kromě přípravy mladých lidí pro trh práce, má škola také za úkol potlačovat určité společností nepříjemné návyky, jako např. kouření či závislost na drogách.
- *Škola jako součást životního prostředí dětí*, ve kterém děti každodenně tráví mnoho hodin, a to po několik let.

3.2.2.2 Vliv školy na rizikové jednání

V rodině jsou děti oceňovány a hodnoceny podle toho, kým jsou, ne jak se předvádějí navenek.⁷⁶ Jak uvádí Matoušek a Kroftová⁷⁷, po nástupu do školy, se musí dítě začít přizpůsobovat novým okolnostem. Učitelem je hodnoceno, na rozdíl od rodičů, především prostřednictvím svých výkonů při zkoušení v jednotlivých předmětech, nebo svým chováním. V počátcích školní docházky je pro dítě nejvýznamnější osobou, která se podílí na vytváření vlastní hodnoty, učitel. Vazba na učitele ovšem netrvá příliš dlouho a brzy vzroste spíše význam spolužáků. Zanedlouho se ve třídě vytvoří subkultury se svými pravidly, jazykem a rituály. Takovými typickými subkulturami jsou například dívky a chlapci nebo nadaní a méně nadaní žáci. Pokud se učitel dostatečně nesnaží o pochopení jednotlivých skupin, nebo dokonce některé preferuje či zatracuje, mohou se tyto subkultury stát počátkem asociálních part.

„Učitelův nezájem či agresivita mohou být také živnou půdou šikanování ve třídě. Není zcela výjimečné, že učitel svým chováním agresorům „označí“ jedince, který je v nějakém ohledu nedostačivý a jehož se pak i děti cítí oprávněny beztrestně napadat. Vyšší riziko sociálního selhání mají děti, resp. podskupiny dětí špatně ve škole prospívající, s vyšším potenciálem agresivity, s vlastní subkulturou „odpojenou“

---

⁷⁶ JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. 1. vyd. Praha: Themis, 2004. Část I., Kapitola 3, Činitelé socializace, s. 46

⁷⁷ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. Kapitola 5, Škola, s. 77–79.

od vlivu učitele a školy, resp. napojenou na potenciálně asociální vlivy (na herny, na zdroje alkoholu a drog, na kriminální gangy atp.).“⁷⁸

Vztahy mezi učitelem a žákem jsou do značné míry také narušovány jejich podvědomým oddělováním na „my“, dospělí, a „ony“, děti. Učitelovou prioritou by měla být snaha o komunikaci s dítětem tak, aby upevňoval vzájemný vztah a napomáhal vstřícné, kooperativní atmosféře ve třídě. K tomu by mu měly pomoci vlastnosti jako aktivita, humor, empatie, sebedůvěra, pružnost apod.

Jako poslední Matoušek s Kroftovou zmiňují reakci školy na zjištěné asociální chování u dětí. Zejména metoda vyšetřování a udílené tresty jsou pro děti velice významným signálem o tom, jaká pravidla skutečně platí a jaká jsou jen deklarována, zda platí stejná pravidla pro všechny nebo se u jiných „přivírají oči“. Přehlížení přestupků, nejasná pravidla, nedodržování disciplíny, degradace a deptání žáků během trestu, nemožnost odčinit přestupek nebo neobjektivní rozhodování, to vše podkopává povědomí dětí o hranicích svého chování.

3.2.3 Vrstevnické skupiny

Mluvíme-li o poruchách chování dnešních adolescentů, je třeba zabývat se také jejich vztahy s vrstevníky. Důležitost vrstevníků nabývá na významu právě v období adolescence. Názory učitelů a rodičů neobstojí v porovnání s odezvou vrstevníků. To má nemalý vliv na sebehodnocení. Mnohé závisí na tom, jakou referenční skupinu si jedinec zvolí. Někteří si vybírají pozitivní vzory, jako jsou výborní studenti, atleti, umělci atp., jiní se kloní na stranu jedinců s delikventními sklony (narkomani, násilníci apod.).⁷⁹ Vrstevnickou skupinu, partu, můžeme definovat jako malou sociální skupinu, která se vyznačuje soudržností, těsnými sociálními vztahy, spoluprací a danými sociálními rolemi. Mají společné cíle a zájmy.⁸⁰

---

⁷⁸ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. Kapitola 5, Škola, s. 77–79.

⁷⁹ JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. 1. vyd. Praha: Themis, 2004. Část I., Kapitola 3, Činitelé socializace, s. 45.

⁸⁰ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 1998. s. 161.

„Dospívající se cítí dobře, když mají pocit, že jsou vrstevníky viděni, slyšeni a oceňováni. Posiluje to jejich vlastní pozici a pocity významnosti. Vědomě či nevědomě sdílejí stejnou zkušenost, stejnou životní pozici, stejné problémy, nejistoty a nejasnosti. Toto sdílení ovšem nebrání pocitu, aby se necítili ve vrstevnických vztazích sami. To je dáno právě instrumentální povahou vrstevnických vztahů – nemají hodnotu sami o sobě, ale jsou prostředkem k hledání a ujasňování vztahu k sobě samému... Chování vrstevníků ve skupině je také zdrojem standardů chování – ovlivňuje významně procesy rozhodování v běžných každodenních situacích, je příležitostí pro osvojování nových rolí, pro nápodobu, modelování a pro zpětnou vazbu o vlastním chování. V situacích, kdy rodiče nefungují jako žádoucí modely chování, slouží v tomto smyslu právě vrstevníci (zejména u adolescentů s celkově nízkým sebehodnocením). Sílu standardu má i skupinová konformita, která v určitém stupni chrání adolescenty před požadavky autorit. Argument typu „dělá to tak každý, koho znám“ má v diskusích s dospělými svou váhu.“⁸¹

3.2.3.1 Vliv vrstevnických skupin na rizikové jednání

Jak uvádí Matoušek s Kroftovou⁸², vrstevnická skupina nejvíce ovlivňuje a je významná především pro rizikovou mládež z dysfunkčních rodin. Děti, o něž rodiče neprojeví zájem, vyrůstají v rodině bez pravidel, jsou trestány despotickými rodiči ale i děti pocházející z funkčních rodin jsou zasaženy vlivem vrstevnických skupin a jejich stresujícími nároky. „Nároky na konformitu jsou ve vrstevnické skupině mládeže obvykle vyšší než ve všech jiných skupinách. Zahrnují nejen způsob vyjadřování, ale i úpravu zevnějšku, druh preferované hudby, způsob chování k opačnému pohlaví, postoj ke škole, případně k práci, k rodičům, k penězům, k sexualitě, ke kouření, k drogám, k alkoholu atd.“. Dle Vágnerové⁸³ má vrstevnická skupina prvořadý vliv na vznik nežádoucího chování. „Pravidla proklamovaná a často

---

⁸¹ MACEK P. *Adolescence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. Kapitola 3, Procesy a změny v adolescenci, s. 58.

⁸² MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. Kapitola 5, Škola, s. 84–86.

⁸³ VÁGNEROVÁ, M., KLÉGRVÁ, J. *Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. Kapitola 5, Diagnostika dětského chování a s ním souvisejícího postavení ve třídě, s. 466.

realizovaná partou mají prioritu před normami světa dospělých a na jejich základě se rozvíjejí mnohé problémy v chování. Zde už nejde jen o porušení nějakého zákazu, ale mnohdy o komplexní proměnu systému uznávaných pravidel směrem k nežádoucí variantě.“⁸⁴

Děti frustrované nezájmem rodiny budou mít zpravidla silnější potřebu kladného přijetí nějaké vrstevnické skupiny. Často se stává, že přijetí do party je podmíněno „vstupním rituálem“, který může v krajních případech znamenat i jistou formu trestného činu. Ten může posléze sloužit jako pojistka vůdců skupiny proti danému jedinci. K hrozbě ztráty místa ve skupině se tak přidává navíc i strach z prozrazení a trestu. „Některé party jsou ke své kriminální činnosti přivedeny tím, že tráví čas v hernách a na diskotékách a záhy se jim na tento způsob života přestane dostávat prostředků. Začnou si je opatřovat drobnými krádežemi, jež pak přerůstají v organizované, plánované akce s napojením na překupníky.“ Motivem může být také snaha dokázat před kamarády, že je dotyčný „správný“. Tomu většinou předchází vytvoření takové atmosféry ve skupině, kdy již nelze couvnout, aniž by na sebe neupozornil jako na slabocha.

3.2.4 Masmédia

Stále častěji diskutovaným tématem je vliv médií na děti. Je očividným faktem, že děti tráví v porovnání s minulými generacemi mnohem více volného času posloucháním rádia, sledováním televize nebo tráví volný čas u internetu a hrami na PC. Zájmy jako čtení knih, novin, návštěva divadel a výstav nebo aktivní sport ustupují do pozadí. Je však třeba mít na vědomí i jinou stránku médií. Helus⁸⁵ ve své práci mluví zejména o médiích jako nástroji globalizovaného prožívání, kdy se relativizuje význam místa i času pro diváka. Je takřka jedno, kde a také kdy se divák vyskytuje, „...médiá přiblíží to, co se stalo před deseti, dvaceti, sto či tisíci lety do té

---

⁸⁴ VÁGNEROVÁ, M., KLÉGROVÁ, J. *Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. Kapitola 5, Diagnostika dětského chování a s ním souvisejícího postavení ve třídě, s. 466.

⁸⁵ HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. Část 1, Kapitola 1, Skladba sociálních souvislostí života člověka, s. 35.

míry, že i v tomto případě je konzument programu jakoby u toho. Pomocí internetu vstupují do kontaktu lidé vzdálení sta a tisíce kilometrů, aby se bavili, řešili vědecký problém, domlouvali si schůzku...“.

Čas, který děti tráví sledováním televize, je v průměru nejdelší ze všech mimoškolních činností. Oproti starší generaci se jako nejzajímavější pro dnešní mládež zdají filmy, programy s populární hudbou, zábavné programy a české filmy.⁸⁶ Jak ale uvádí Jedlička a Kořa⁸⁷, pro mnoho dětí je televize s určitými jejími programy „okno do světa“, které umožňuje rozšiřování obzoru. „Rodiče mohou dětem mnohé popsat, ale těžbu diamantů, rybolov, práci hrnčíře, růst exotických rostlin nebo krevní oběh člověka ukáže lépe vhodný naučný pořad. Nemluvě o tom, že z televize čerpají mnohá poučení o věcech a procesech, které neznají i samotní dospělí.“.

3.2.4.1 Funkce masmédií

Běžně se uvádějí čtyři funkce hromadných sdělovacích prostředků ve vztahu ke kultuře. Jsou to funkce informovat, bavit, přesvědčovat, zprostředkovávat. Pokud budeme na problematiku masmédií nahlížet z pohledu pedagogického, jsou pro nás významné funkce edukace, akulturace a především socializace jedince. V souvislosti se socializací se pak často mluví o negativních vlivech masmédií, a to především na děti a mládež.⁸⁸

3.2.4.2 Vliv masmédií na rizikové chování

„Zda má TV vliv na dobro, zlo či na obojí, nelze zaměnit za vliv rolí rodiny, přátel a školy v průběhu socializace. Ale televize zvětšuje a mění tyto tradiční vlivy. TV ukazuje dětem aspekty sociálních světů, které neznají – cizí kultury, umění, přírodu a historii -, také svět dospělých a romantiku práce, ale i problémy jako alkoholismus či AIDS. Mnohá zobrazení světa však nejsou zdaleka realistická a mladí

---

⁸⁶ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. Kapitola 7, Společenský kontext delikvence mládeže, s. 102.

⁸⁷ JEDLIČKA, R., KOŘA, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. 1. vyd. Praha: Themis, 2004. Část I., Kapitola 3, Činitelé socializace, s. 51.

⁸⁸ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 1998. s. 125.

lidé nerozumějí tomu, co sledují na obrazovce.“⁸⁹ Mohou si myslet, že to, co jim televize zprostředkovává, představuje „realitu“. Na rozdíl od dospělých, kteří to, co vidí, podrobují hodnocení a srovnávají to s tím, co znají z každodenní zkušenosti s jednáním s jinými lidmi.

Helus mluví o závislosti na médiích, „...zejména televizi, videu, ale stále častěji také internetu. Tito závislí jedinci ztrácí způsobilost trávit volný čas jinak než pasivní konzumací pořadů šest a více hodin denně, prakticky bez výběru. Jejich život se stává svého druhu vjemovým orgánem, kterým protékají pořady tak, jak je média prezentují.“⁹⁰

Zřejmě jedním z nejdiskutovanějších témat ohledně médií je televizní násilí a jeho vliv na děti a dětskou psychiku. U Koukolíka a Drtilové⁹¹ nalezneme tři důsledky televizního násilí – děti se učí agresivním postojům, chování a násilí při řešení problémů, jejich vnímavost vůči skutečnému násilí se snižuje a jako poslední uvádějí vnitřní strach dítěte, že se stane samo obětí.

Matoušek s Kroftovou⁹² nastiňují také pozoruhodný pohled na obraz zločince. Zamýšlejí se nad jeho ztvárněním ve filmech a televizních pořadech, v porovnání s jeho vykreslováním v televizních novinách. „Filmový zločinec je v dnešních filmech nápadně často líčen se sympatiemi, a to i v případě, že se scénář inspiroje skutečnou postavou. Fakt, že živá předloha filmové postavy zabila řadu lidí, uskutečnila sérii loupežných přepadení, způsobila velké škody a utrpení jednotlivcům i státu, nikterak nebrání režisérům, aby do této úlohy obsazovali nejpopulárnější herce a aby je činili postavami pro diváka co nejsympatičtějšími.“. Ve velké míře se ve filmech setkáváme s idealizací zločince a vidíme jeho častá vítězství nad „...jinými zločinci, nebo dokonce nad policií, soudci a celou tzv. spořádanou společností ...“. Naproti tomu v televizním zpravodajství se setkáváme s vyobrazením skutečných zločinců jako

---

⁸⁹ JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. 1. vyd. Praha: Themis, 2004. Část I., Kapitola 3, Činitelé socializace, s. 50.

⁹⁰ HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. Část 1, Kapitola 1, Skladba sociálních souvislostí života člověka, s. 35.

⁹¹ KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Zlo na každý den*. 1. vyd. Praha: Galén, 2001. Kapitola 2, Destruktivita neboli schopnost ničit, s. 289.

⁹² MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. Kapitola 7, Společenský kontext delikvence mládeže, s. 107–108.

s bytostmi bezmála nelidskými. Tato témata ve zpravodajství také logicky převládají. Dnes jde především o zajištění sledovanosti. Pokud mluvíme o kriminalitě, tak nejvíce diváků připoutá k televizním obrazovkám právě násilná kriminalita, která je pro diváka často atraktivnější než kriminalita nenásilná nebo kriminalita tzv. „bílých límečků“ (korupce, daňové úniky apod.).

Téma vlivu masmédií na děti je jistě tématem, které bude i v budoucnu stále více diskutovaným. Ačkoliv si jistě všichni uvědomujeme, že masmédiá do jisté míry skutečně mohou ohrožovat mládež, nesmíme svalovat veškerou vinu jen tímto směrem. Nelze, tvrdit že, na děti ve vývoji k rizikovému chování působí jen masmédiá nebo jen rodina, škola nebo vrstevnické skupiny. Všechny tyto determinanty se navzájem ovlivňují a kombinují. Je třeba dbát na vyváženost a harmonii ve všech těchto oblastech a ne svalovat vinu jen jedním směrem.

PRAKTICKÁ ČÁST

4. Průzkum nejčastějších poruch chování u adolescentů

4.1 Výzkumné cíle

Cílem této práce je na daném vzorku respondentů zmapovat pomocí dotazníkové metody nejčastější formy poruchového chování v souvislosti s rodinným zázemím, místem bydliště nebo příslušností k určité věkové skupině. Ve výzkumu se mimo výše zmíněné jádro výzkumu zabývám také způsobem trávení volného času, dále zjišťuji, zda se studenti s tímto jevem (problémovým chováním) již setkali, a pokud ano, tak kde. Ačkoliv otázka prevence není předmětem této práce, dala jsem si v dotazníku za cíl prostřednictvím dvou otázek zjistit od studentů jejich názor na frekvenci konání preventivních programů na jejich škole a nejčastěji opakovaná témata.

4.2 Výzkumné hypotézy

Pro praktickou část diplomové práce jsem si stanovila následující hypotézy:

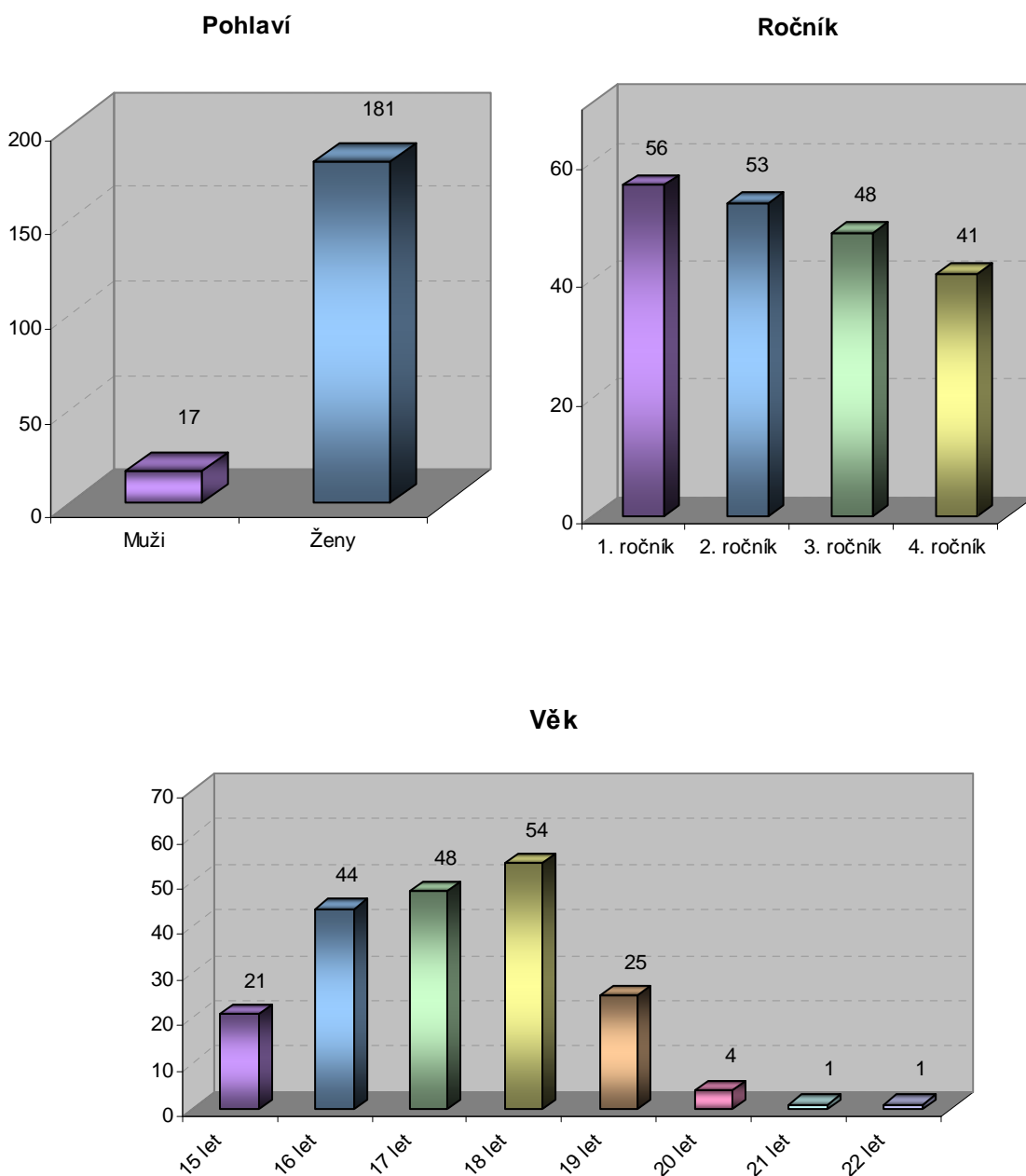
- *Hypotéza č. 1)* Poruchy chování se častěji vyskytují u studentů z neúplných rodin než u studentů z rodin úplných.
- *Hypotéza č. 2)* Podíl rizikového chování u skupiny studentů, kteří žijí na vesnici, je menší než u skupiny studentů, kteří žijí ve městě.
- *Hypotéza č. 3)* Projevy rizikového chování se častěji vyskytují u studentů posledního ročníku než u prvního, druhého nebo třetího ročníku.

4.3 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkum jsem provedla v průběhu měsíce ledna a února 2010 na Střední zdravotnické škole E. Pöttinga v Olomouci. Za pomoci místního učitelského sboru jsem oslovila celkem 198 studentů. V jedné z hypotéz předpokládám rozdíl mezi jednotlivými ročníky. Po předchozí domluvě s vedením školy jsem proto výzkum konala celkem v osmi třídách – v každém ročníku dvě třídy, čímž vznikl předpoklad pro relevantní komparaci. Dotazník byl studentům předkládán výhradně v hodinách

občanské výchovy. Vzhledem ke skutečnosti, že výzkum byl prováděn na střední zdravotnické škole, drtivou většinu respondentů tvoří dívky (91,4 %). Pouze 8,6 % tvoří skupina chlapců. I přes značnou převahu dívek jsem vzhledem k celkovému množství vybraných dotazníků přesvědčena, že výsledky výzkumu přinesou relevantní data.

Pro přiblížení výzkumného vzorku uvádím následující grafy:

4.4 Charakteristika použitých metod

Jako výzkumnou metodu jsem si pro svůj výzkum zvolila formu nestandardizovaného dotazníku, který jsem pro tento účel vytvořila. Před vyplňováním dotazníku byli studenti informováni o jeho významu, cílech výzkumu a také o tom, že se jedná výhradně o anonymní dotazník, tudíž nemusí mít obavy ze zneužití svých odpovědí.

Samotný dotazník se skládá celkem z 20 otázek, z čehož 17 otázek je uzavřených s možností vybrat jednu z nabízených odpovědí a 3 otázky jsou zaměřeny na utvoření preferovaného pořadí z poskytnutých možností. Vzor použitého dotazníku je k nahlédnutí v příloze č. 1 této práce.

4.5 Zpracování dat

Všechny otázky byly vyhodnocovány na základě četnosti, procentuálního vyjádření a u některých byla použita průměrná hodnota ke zjištění preferovaného pořadí. Nejdříve jsem vyhodnocovala otázky dotazníku, u kterých jsem neprováděla srovnávání několika skupin. Otázky zaměřené na utvoření preferovaného pořadí vyžadovaly složitější manipulaci s dotazníky s ohledem na to, že každý student nabízené možnosti seřadil jinak. Nejpodstatnější vyhodnocovanou část výzkumu tvoří přímé otázky na výskyt rizikového chování u daného jedince. Každou z těchto otázek jsem podrobovala srovnání pro výzkum podstatných skupin (vesnice x město, úplná rodina x neúplná rodina, 1., 2., 3. a 4. ročník).

Manuálně zpracovaná data jsem za pomoci počítačového programu Microsoft Office Excel 2003 znázornila formou tabulek a z nich vyvozených grafů. V následující části práce uvádím pro přehlednost nejprve výsledky všech otázek dotazníku, poté se v samostatné kapitole věnuji vyhodnocení stanovených hypotéz.

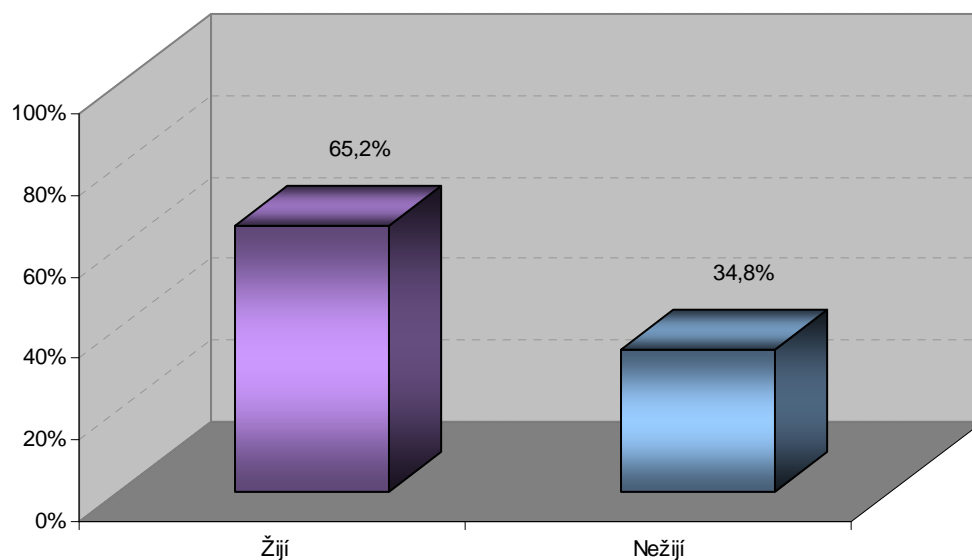
4.6 Výsledky výzkumu

Otázka č. 1: Tvoji rodiče spolu:

Rodiče	Četnost	%
Žijí	129	65,2%
Nežijí	69	34,8%
Celkem	198	100%

Na otázku zda spolu rodiče žijí nebo nežijí, odpovědělo 129 (65,2 %) studentů kladně a 69 (34,8 %) studentů záporně. Cílem otázky bylo zjistit, jak velké procento výzkumného vzorku pochází z relativně jistějšího zázemí. Relativně proto, že vyrůstání v úplné rodině samo o sobě nezaručí bezproblémový vývoj jedince.

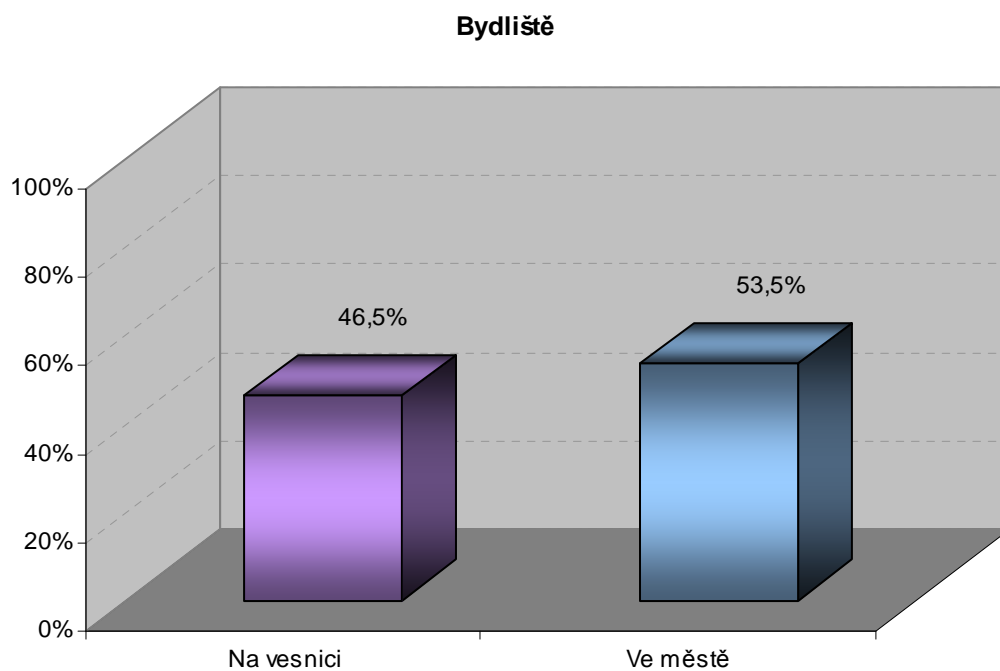
Rodiče spolu:

Otázka č. 2: Žiješ:

Bydliště	Četnost	%
Na vesnici	92	46,5%
Ve městě	106	53,5%
Celkem	198	100%

Otázka, jestli studenti žijí na vesnici nebo ve městě, byla volena záměrně z toho důvodu, že většinou panuje předpoklad vyššího procentuálního výskytu poruchového chování u studentů žijících ve městě. Výsledek této otázky nám zaručuje vhodné rozložení vzorku pro posouzení zmíněné hypotézy. Na vesnici žije 92 (45,5 %) studentů a ve městě 106 (53,5 %) studentů.

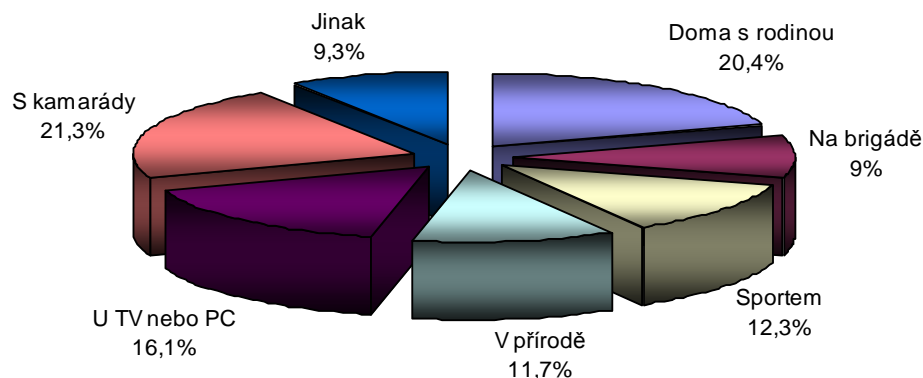

Otázka č. 3: Jak trávíš nejčastěji volný čas?

Odpovědi	Kritérium, pořadí od 1 do 7, přičemž 1 je nejčastější výskyt.							Celkem	Průměrné kritérium	Podíl kritéria v [%]	Pořadí dle prům. kritéria
	1	2	3	4	5	6	7				
	Četnost odpovědí daného kritéria										
Doma s rodinou	58	45	30	33	3	14	1	184	2,42	20,4%	2
Na brigádě	5	4	12	17	22	68	56	184	5,52	9%	7
Sportem	18	19	27	28	45	38	9	184	4,01	12,3%	4
V přírodě	0	16	30	44	61	30	3	184	4,21	11,7%	5
U TV nebo PC	20	46	41	34	27	12	4	184	3,07	16,1%	3
S kamarády	64	48	30	15	16	10	1	184	2,32	21,3%	1
Jinak	23	6	14	14	9	9	109	184	5,33	9,3%	6

Na otázku zaměřenou na trávení volného času adolescentů odpovědělo pouze 184 studentů z celkového počtu 198 respondentů. 14 dotazovaných nevybralo žádnou odpověď nebo zadrželo možnost „nechci odpovědět“. Po vyhodnocení všech odpovědí bylo zjištěno, že studenti nejčastěji tráví čas s kamarády (21,3 %), na druhé pozici je trávení času doma s rodinou (20,4 %), třetí příčku obsadilo sledování TV nebo PC (16,1 %), čtvrtá pozice patří sportu (12,3 %), na pátém místě je trávení volna v přírodě (11,7 %), předposlední příčka náleží jinému způsobu (9,3 %) a konečně poslední, nejméně vyhledávaný způsob trávení volna, patří brigádě (9 %). Výsledky nejsou nijak překvapivé. Přesto jsem očekávala, že některé aktivity budou mít přece jen větší zastoupení.

Procentuální podíl průměrného kritéria

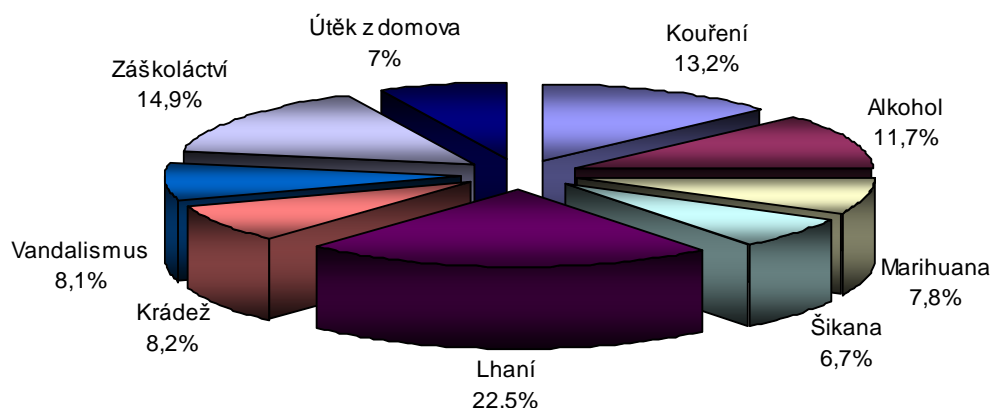

Otázka č. 4: Kterou z následujících činností považuješ za nejméně závadnou?

Odpovědi	Kritérium, pořadí od 1 do 9, přičemž 1 je nejčastější výskyt.									Celkem	Průměrné kritérium	Podíl kritéria v [%]	Pořadí dle prům. kritéria
	1	2	3	4	5	6	7	8	9				
	Četnost odpovědí daného kritéria												
Kouření	29	30	36	27	16	7	12	11	2	170	3,63	13,2%	3
Alkohol	4	28	43	36	24	12	14	7	2	170	4,10	11,7%	4
Marihuana	3	3	5	28	32	32	10	31	26	170	6,12	7,8%	7
Šikana	1	2	3	6	16	23	38	35	46	170	7,15	6,7%	9
Lhaní	96	30	17	6	6	9	3	2	1	170	2,12	22,5%	1
Krádež	1	13	13	14	18	40	38	21	12	170	5,85	8,2%	5
Vandalismus	2	7	16	18	27	22	38	30	10	170	5,88	8,1%	6
Záškoláctví	32	50	25	24	14	11	6	7	1	170	3,21	14,9%	2
Útěk z domova	4	7	10	12	20	12	13	25	67	170	6,84	7%	8

Celkem 170 studentů zodpovědělo otázku č. 4, kde bylo hlavním záměrem zjistit, jaké je podle studentů nejméně závadné chování. 28 respondentů nevybralo žádnou odpověď nebo zatrhllo možnost „nechci odpovědět“. Je zjevné, že jako nejméně závadné chování se studentům jeví lhaní (22,5 %). Jako druhé v pořadí uvedli záškoláctví (14,9 %), jako třetí kouření (13,2 %), pití alkoholu se umístilo na čtvrté pozici (11,7 %) a na páté příčce se umístila krádež (8,2 %). Poslední čtyři pozice patří, dle studentů, nejvíce závadnému chování. Na šestém místě se umístil vandalismus (8,1 %), na sedmém je to kouření marihuany, na osmém útěk z domova (7 %) a jako nejvíce závadná se studentům jeví šikana (6,7 %). Všechny jmenované činnosti lze považovat za závadné a adolescenty velmi ohrožující. Není tedy snadné stanovit nějaké „správné pořadí“. Přesto je pro mne alarmující zjištění, že na prvních příčkách s menší závadností se objevila dvojice kouření a alkohol.

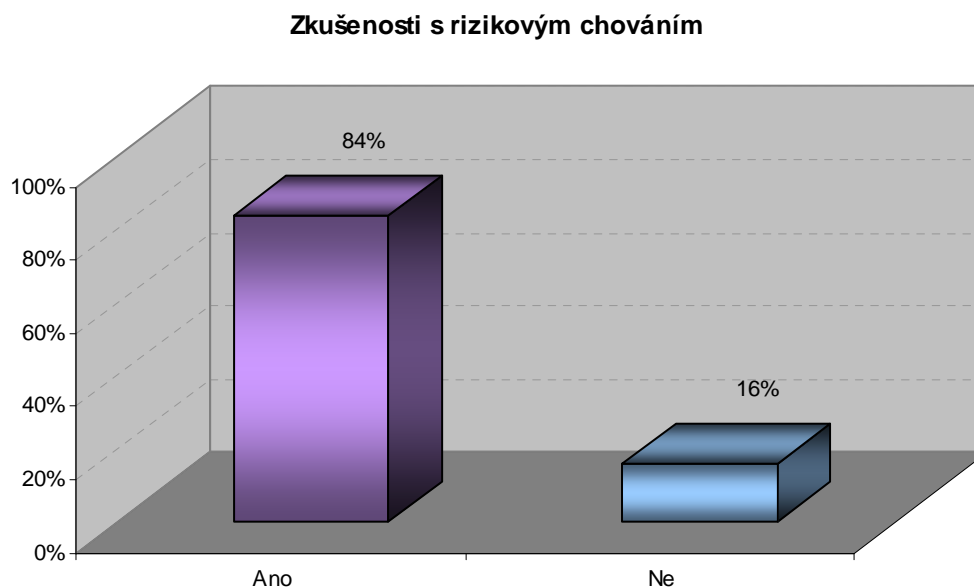
Procentuální podíl průměrného kritéria

Otázka č. 5: Setkal/a ses už někdy s nějakým projevem rizikového chování?

Zkušenosti s rizikovým chováním	Četnost	%
Ano	163	84%
Ne	31	16%
Celkem	194	100%

Výsledky otázky číslo 5 ukazují, v jak drtivé míře se dnešní mládež dostává do styku s různými projevy rizikového chování. Celých 84 % studentů uvádí, že se již s projevem rizikového chování setkali. Naproti tomu 16 % studentů tvrdí, že se s žádným projevem prozatím nesešlo.

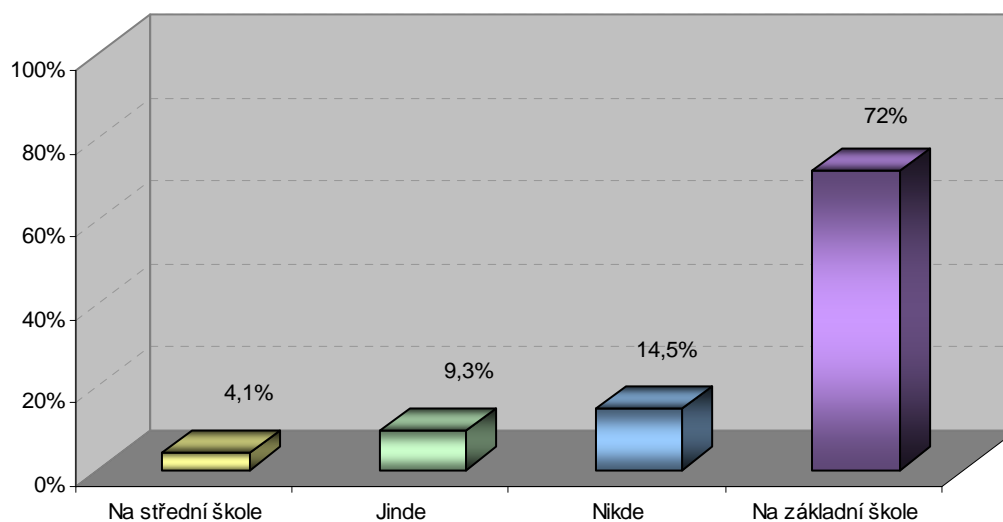

Otázka č. 6: Kdy ses poprvé setkal/a s rizikovým chováním?

První setkání s rizikovým chováním	Četnost	%
Na základní škole	139	72%
Na střední škole	8	4,1%
Jinde	18	9,3%
Nikde	28	14,5%
Celkem	193	100%

Celých 72 % dotazovaných studentů sdělilo, že se s projevem rizikového chování setkalo již na základní škole. S velkým odstupem se umístily zbývající tři odpovědi. Na druhém místě studenti uvedli, že se s rizikovým chováním nesetkali nikde (14,5 %). Dále se objevuje možnost jiného místa (9,3 %). Až jako poslední možnost, s pouhými 4,1 %, uvádějí setkání s rizikovým chováním na střední škole.

První setkání s rizikovým chováním

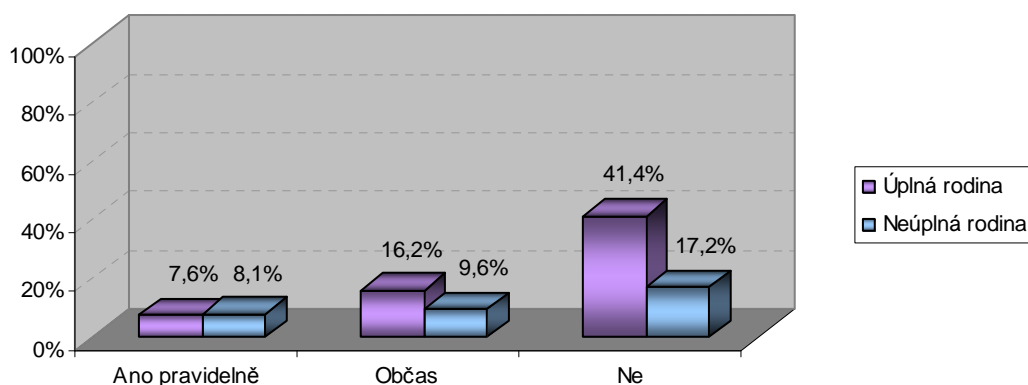

Otázka č. 7: Kouříš?

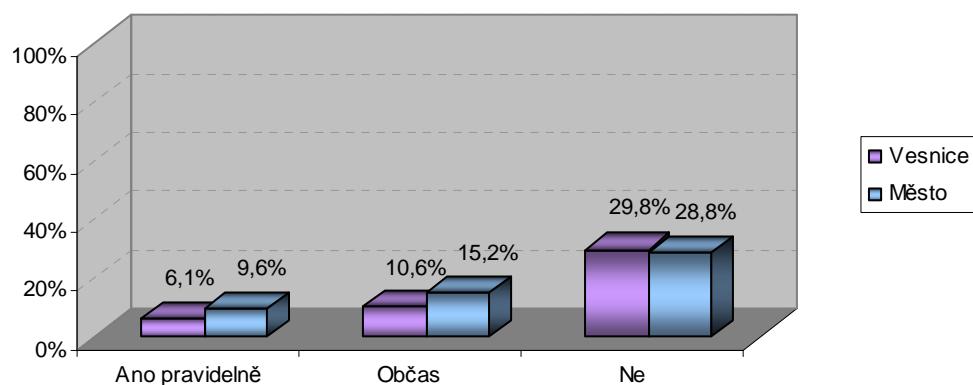
Skupina	Kouření	Četnost	%
Úplná rodina	Ano pravidelně	15	7,6%
	Občas	32	16,2%
	Ne	82	41,4%
Neúplná rodina	Ano pravidelně	16	8,1%
	Občas	19	9,6%
	Ne	34	17,2%
Vesnice			
Vesnice	Ano pravidelně	12	6,1%
	Občas	21	10,6%
	Ne	59	29,8%
Město			
Město	Ano pravidelně	19	9,6%
	Občas	30	15,2%
	Ne	57	28,8%
Všichni			
Všichni	Ano pravidelně	31	15,7%
	Občas	51	25,8%
	Ne	116	58,6%
Celkem respondentů		198	100%

Pravidelné kouření přiznává celkem 15,7 % dotazovaných studentů. Z toho převažují studenti z neúplné rodiny zastoupení v 8,1 %. Podobné výsledky můžeme konstatovat i u studentů žijících v městě, kde se k pravidelnému kouření doznává 9,6 % dotazovaných. K příležitostnému kouření má sklon 25,8 % studentů. Na rozdíl od pravidelného kouření se ojediněle vyskytuje ve větším měřítku v úplné rodině (16,2 %) než v neúplné. Ze srovnání vesnice s městem plyne, že ojedinělé kouření se více vyskytuje ve městě (9,6 %). Více než polovina studentů (58,6 %) uvádí, že nekouří.

Kouření - úplná / neúplná rodina

Kouření - vesnice / město

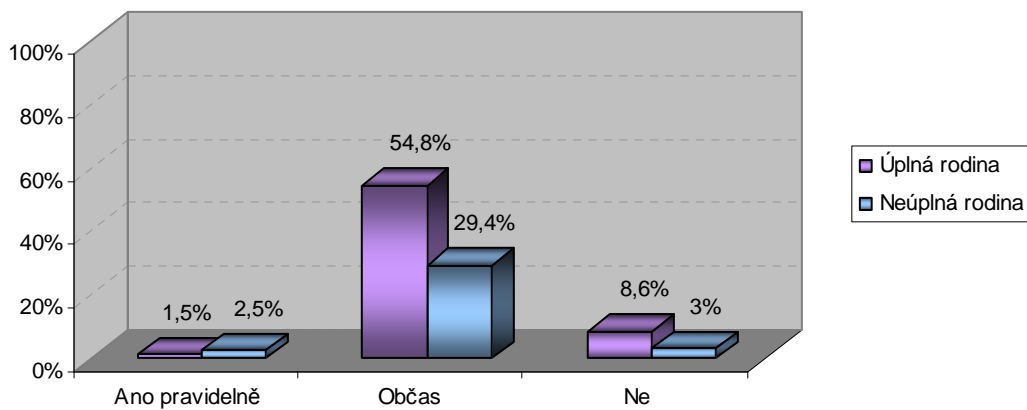
Otázka č. 8: Piješ alkohol?

Skupina	Pití alkoholu	Četnost	%
Úplná rodina	Ano pravidelně	3	1,5%
	Občas	108	54,8%
	Ne	17	8,6%
Neúplná rodina	Ano pravidelně	5	2,5%
	Občas	58	29,4%
	Ne	6	3%
Vesnice	Ano pravidelně	4	2%
	Občas	74	37,6%
	Ne	13	6,6%
Město	Ano pravidelně	4	2%
	Občas	92	46,7%
	Ne	10	5,1%
Všichni	Ano pravidelně	8	4,1%
	Občas	166	84,3%
	Ne	23	11,7%
Celkem respondentů		197	100%

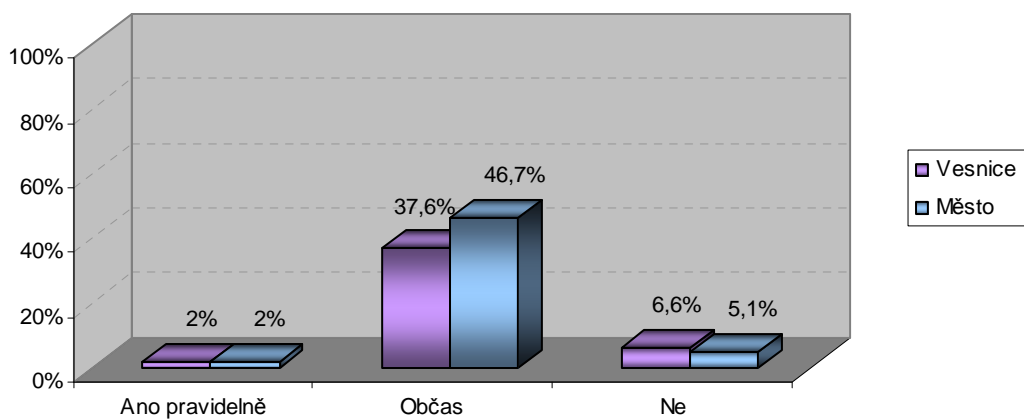
Z celkového počtu 197 odpovědí na tuto otázku je patrné, že většina studentů má pravidelnou nebo občasnou zkušenost s pitím alkoholu. Pravidelné pití uvedlo sice jen 4,1 % studentů, ale k občasnému pití se nám již doznává celkem 84 % studentů. Pouhých 11,7 % uvádí, že nepije vůbec. Pokud srovnáme jednotlivé porovnávané skupiny, zjistíme, že trend ve vesnici a městě je takřka stejný. Studenti z neúplné

rodiny projevují mírnou převahu v pravidelném pití, naopak občasné pití alkoholu se dle výsledků vyskytuje více u studentů z úplné rodiny.

Pití alkoholu - úplná / neúplná rodina

Pití alkoholu - vesnice / město

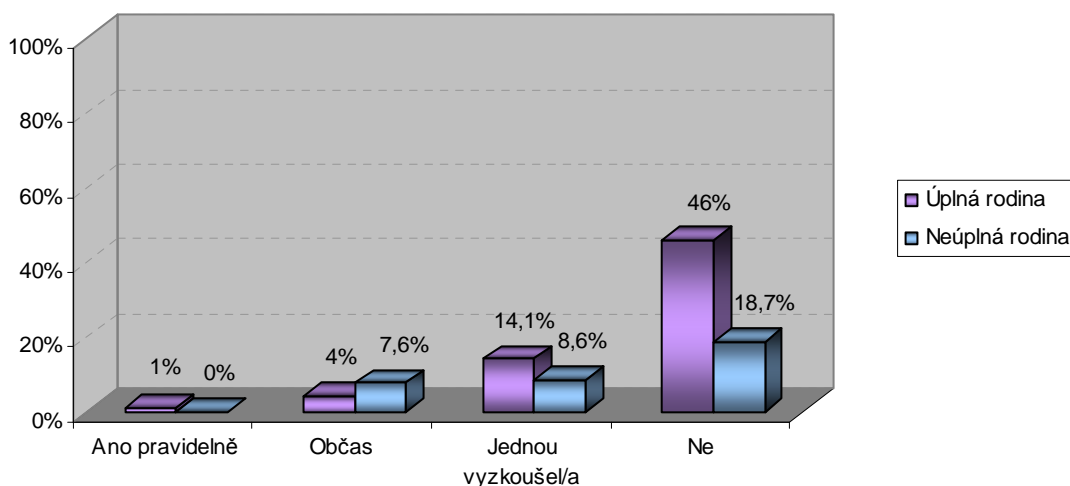

Otázka č. 9: Kouříš marihuanu?

Skupina	Kouření marihuany	Četnost	%
Úplná rodina	Ano pravidelně	2	1%
	Občas	8	4%
	Jednou vyzkoušel/a	28	14,1%
	Ne	91	46%
Neúplná rodina	Ano pravidelně	0	0%
	Občas	15	7,6%
	Jednou vyzkoušel/a	17	8,6%
	Ne	37	18,7%
Vesnice	Ano pravidelně	1	0,5%
	Občas	11	5,6%
	Jednou vyzkoušel/a	16	8,1%
	Ne	64	32,3%
Město	Ano pravidelně	1	0,5%
	Občas	12	6,1%
	Jednou vyzkoušel/a	29	14,6%
	Ne	64	32,3%
Všichni	Ano pravidelně	2	1%
	Občas	23	11,6%
	Jednou vyzkoušel/a	45	22,7%
	Ne	128	64,6%
Celkem respondentů		198	100%

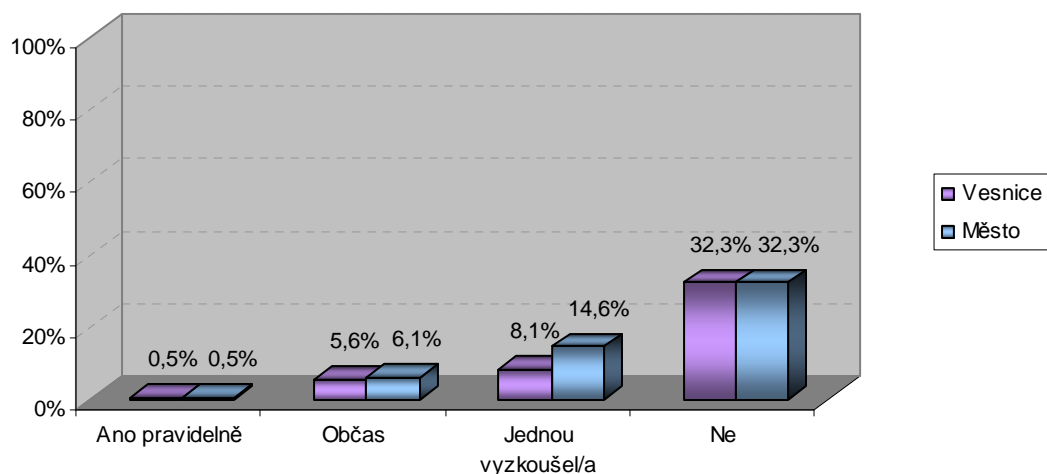
Na otázku, zda kouří marihuanu, odpovědělo pouze 1 % všech respondentů, že kouří pravidelně. O něco vyšší výskyt, 11 %, je u studentů, kteří kouří marihuanu občas. Celkem 22,7 % studentů uvedlo, že marihuanu jedenkrát vyzkoušeli. Oproti mému očekávání lze z odpovědí konstatovat, že 64,4 % všech dotazovaných studentů marihuanu nekouří.

Kouření marihuany - úplná / neúplná rodina

Kouření marihuany - vesnice / město

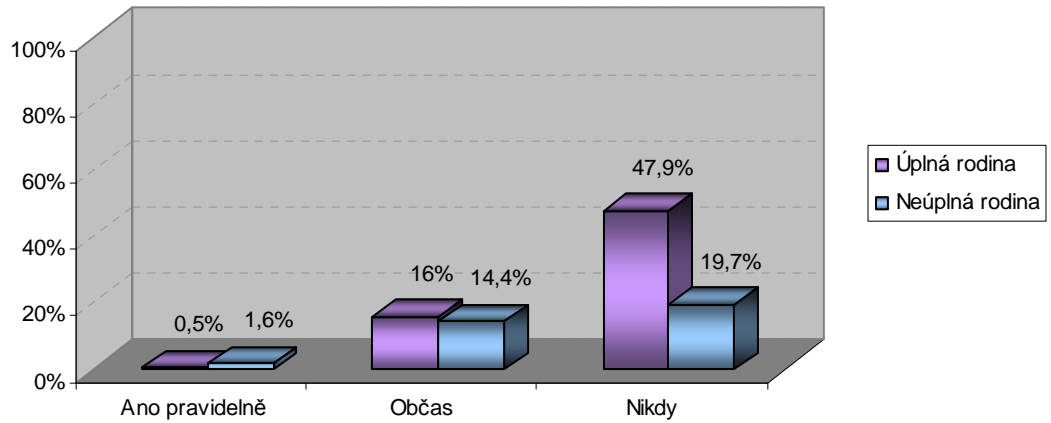
Otázka č. 10: Chodíš za školou?

Skupina	Chození za školu	Četnost	%
Úplná rodina	Ano pravidelně	1	0,5%
	Občas	30	16%
	Nikdy	90	47,9%
Neúplná rodina	Ano pravidelně	3	1,6%
	Občas	27	14,4%
	Nikdy	37	19,7%
Vesnice	Ano pravidelně	1	0,5%
	Občas	23	12,2%
	Nikdy	64	34%
Město	Ano pravidelně	3	1,6%
	Občas	34	18,1%
	Nikdy	63	33,5%
Všichni	Ano pravidelně	4	2,1%
	Občas	57	30,3%
	Nikdy	127	67,6%
Celkem respondentů		188	100%

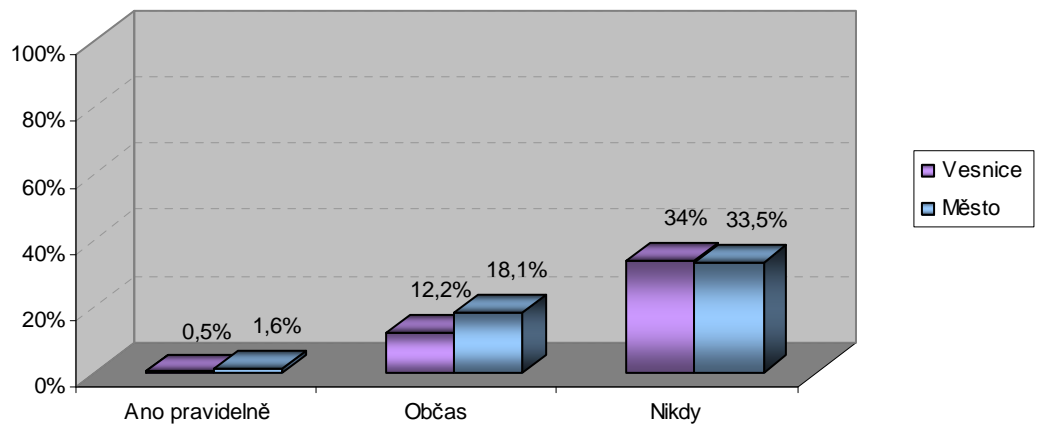
Na tuto otázku odpovědělo z celkového počtu dotazovaných jen 188 studentů. 10 respondentů nevybralo žádnou odpověď nebo zahrlo možnost „nechci odpovědět“. Z odpovědí vyplývá, že pouze 2,1 % studentů chodí za školu pravidelně, občasné chození za školu se vyskytuje u 30,3 % studentů. Většina, 67,6 % studentů, uvádí, že za školu nechodí nikdy. U obou porovnávaných skupin můžeme v pravidelném

záškoláctví sledovat stejný trend. Pouze rozdíl v občasném chození za školu je, oproti očekávání, nakloněn více ke studentům z rodin úplných než neúplných.

Chození za školu - úplná / neúplná rodina

Chození za školu - vesnice / město

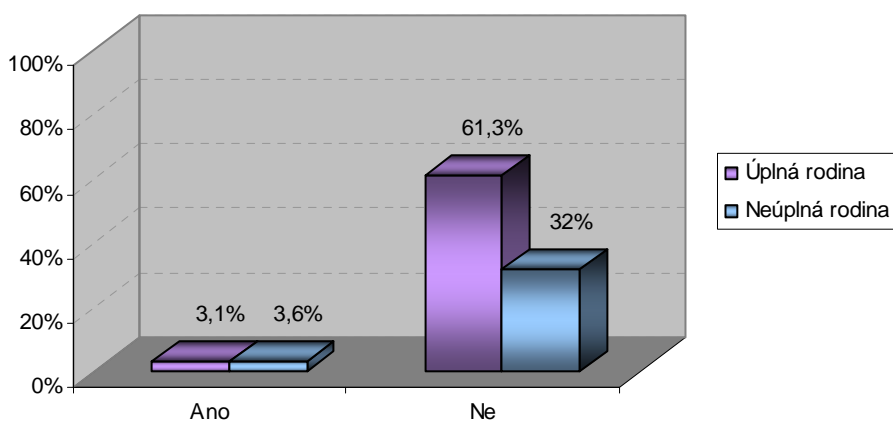

Otázka č. 11: Utekl/a jsi někdy z domova?

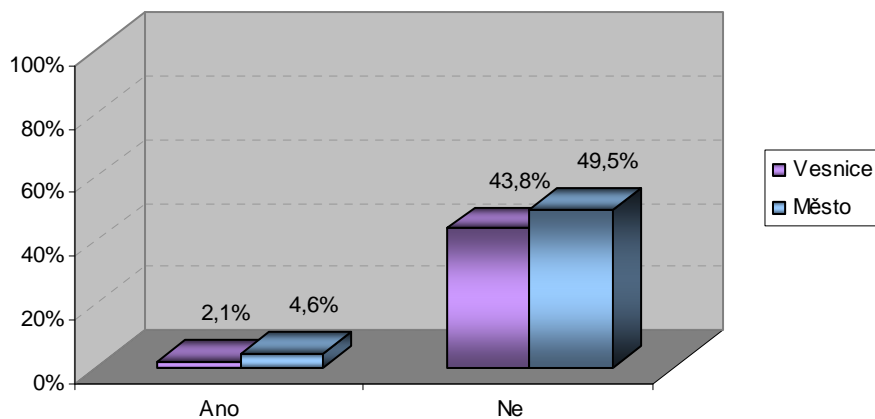
Skupina	Útěky z domova	Četnost	%
Úplná rodina	Ano	6	3,1%
	Ne	119	61,3%
Neúplná rodina	Ano	7	3,6%
	Ne	62	32%
Vesnice			
Vesnice	Ano	4	2,1%
	Ne	85	43,8%
Město			
Město	Ano	9	4,6%
	Ne	96	49,5%
Všichni			
Všichni	Ano	13	6,7%
	Ne	181	93,3%
Celkem respondentů		194	100%

Na otázku odmítli odpovědět pouze 4 dotazovaní studenti. Z ostatních respondentů pouze 6,7 % již někdy uteklo z domova. Drtivá většina studentů, 93,3 %, z domova nikdy neutekla. Ze srovnání skupin je zřejmé, že větší zkušenost s útekem z domova mají studenti z neúplných rodin (3,6 %) a studenti žijící ve městě (4,6 %).

Útěky z domova - úplná / neúplná rodina

Útěky z domova - vesnice / město

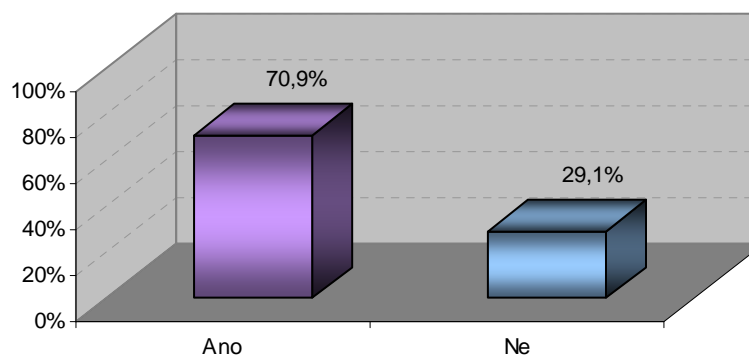

Otázka č. 12: Setkal/a jsi se na škole se šikanou?

Zkušenosti se šikanou	Četnost	%
Ano	139	70,9%
Ne	57	29,1%
Celkem	196	100%

Na otázku odpověděli všichni kromě dvou dotazovaných. Z odpovědí plyne, že takřka tři čtvrtiny (70,9 %) všech studentů se na škole setkaly se šikanou. 29,1 % studentů naopak tvrdí, že se šikanou se na škole nesetkalo.

Zkušenosti se šikanou

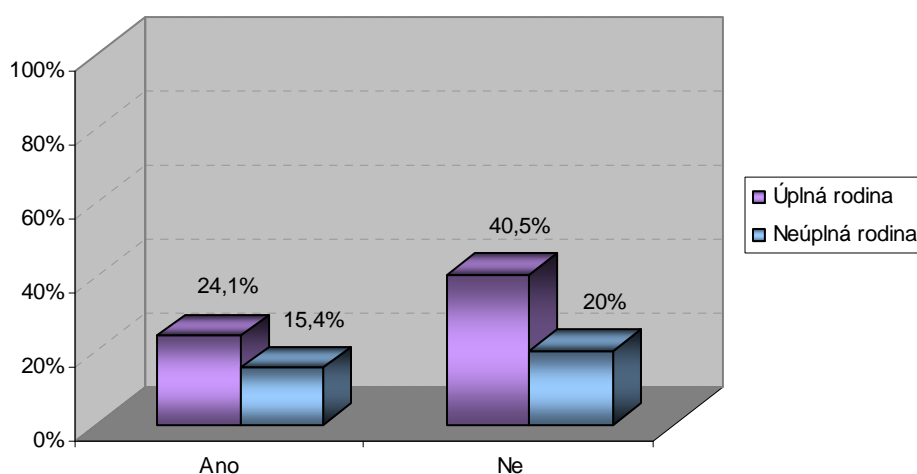

Otázka č. 13: Ukradl/a jsi někdy něco?

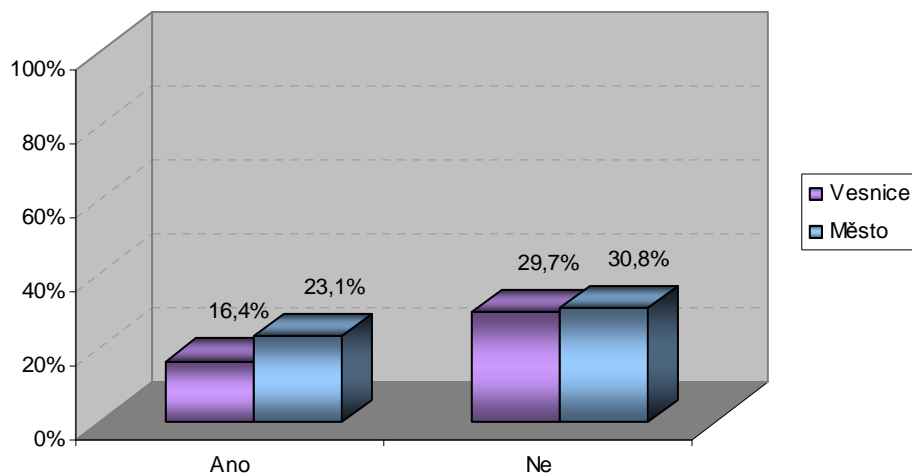
Skupina	Krádeže	Četnost	%
Úplná rodina	Ano	47	24,1%
	Ne	79	40,5%
Neúplná rodina	Ano	30	15,4%
	Ne	39	20%
Vesnice			
Vesnice	Ano	32	16,4%
	Ne	58	29,7%
Město			
Město	Ano	45	23,1%
	Ne	60	30,8%
Všichni			
Všichni	Ano	77	39,5%
	Ne	118	60,5%
Celkem respondentů		195	100%

Z celkového počtu 198 respondentů na tuto otázku neodpovědělo pouze pět z nich. Celých 39,5 % studentů již někdy něco ukradlo. Žádnou zkušenost s krádeží uvádí 60,5 % studentů. V porovnání jednotlivých skupin nám v případě úplné a neúplné rodiny vychází jako rizikovější skupina studentů z úplných rodin, u které se toto chování projevuje v 24,1 %. Ve srovnání města a vesnice se zkušenosti s krádeží vyskytují více u studentů z města (23,1 %).

Krádeže - úplná / neúplná rodina

Krádeže - vesnice / město

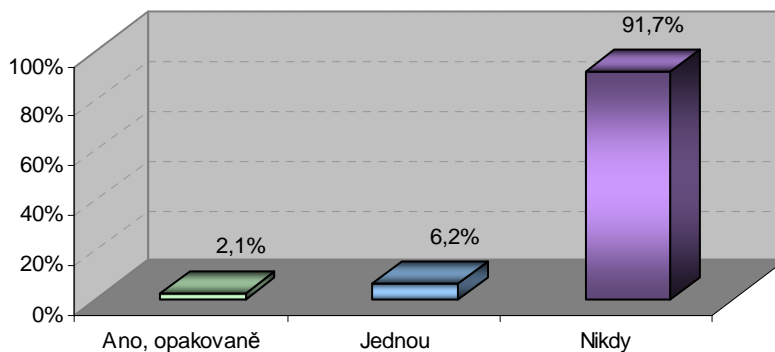

Otázka č. 14: Zkusil/a jsi někdy jinou drogu než alkohol, tabák nebo marihuanu?

Zkušenosti s drogou	Četnost	%
Ano, opakovaně	4	2,1%
Jednou	12	6,2%
Nikdy	177	91,7%
Celkem	193	100%

Na otázku neodpovědělo 5 dotazovaných. Výsledky získané od zbytku respondentů jsou příznivé. Pouze 2,1 % studentů uvedlo, že opakovaně vyzkoušeli jinou drogu než alkohol, tabák nebo marihuanu. Jedno vyzkoušení drogy potvrdilo 6,2 % studentů. Naprostá většina studentů (91,7 %) takovou drogu nikdy nevyzkoušela.

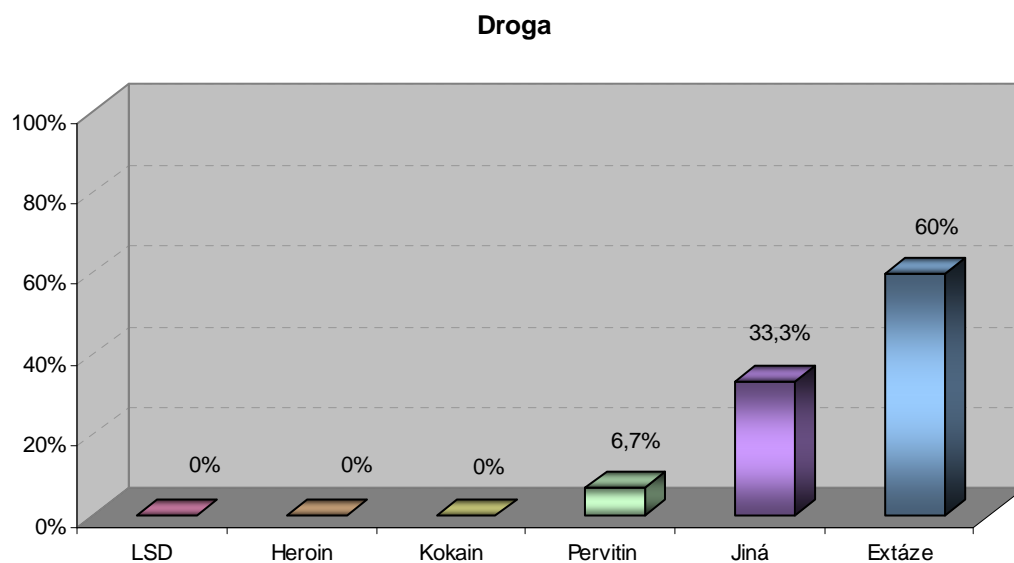
Zkušenosti s drogou

Otázka č. 15: O jakou drogu se jednalo?

Droga	Četnost	%
Extáze	9	60%
Pervitin	1	6,7%
LSD	0	0%
Heroin	0	0%
Kokain	0	0%
Jiná	5	33,3%
Celkem	15	100%

Ze šestnácti studentů, kteří na předchozí otázku odpověděli kladně, nezodpověděl dotaz ohledně druhu drogy pouze jeden student. Většina studentů (60 %) uvádí jako drogu, se kterou má zkušenost, extázi, 33,3 % studentů vyzkoušelo jinou drogu a 6,7 % má zkušenost s pervitinem.

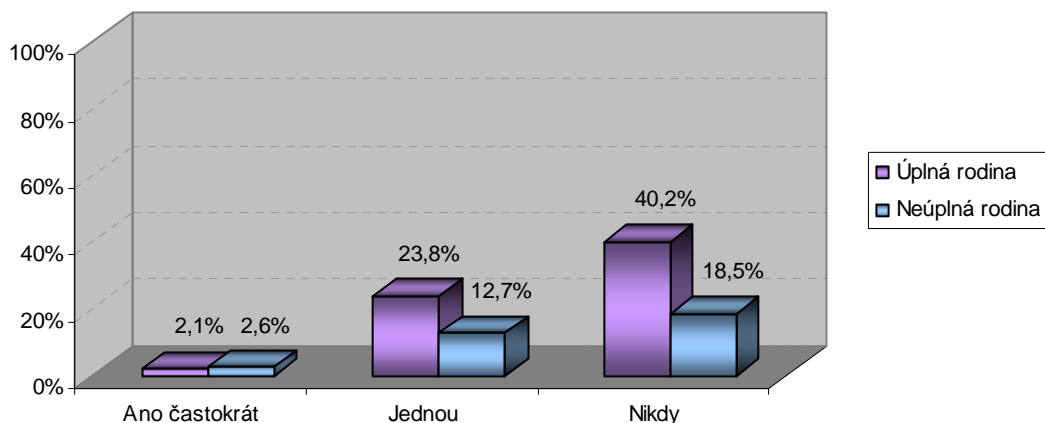

Otázka č. 16: Poškodil/a jsi někdy úmyslně cizí věc?

Skupina	Poškození cizí věci	Četnost	%
Úplná rodina	Ano častokrát	4	2,1%
	Jednou	45	23,8%
	Nikdy	76	40,2%
Neúplná rodina	Ano častokrát	5	2,6%
	Jednou	24	12,7%
	Nikdy	35	18,5%
Vesnice	Ano častokrát	4	2,1%
	Jednou	28	14,8%
	Nikdy	54	28,6%
Město	Ano častokrát	5	2,6%
	Jednou	41	21,7%
	Nikdy	57	30,2%
Všichni	Ano častokrát	9	4,8%
	Jednou	69	36,5%
	Nikdy	111	58,7%
Celkem respondentů		189	100%

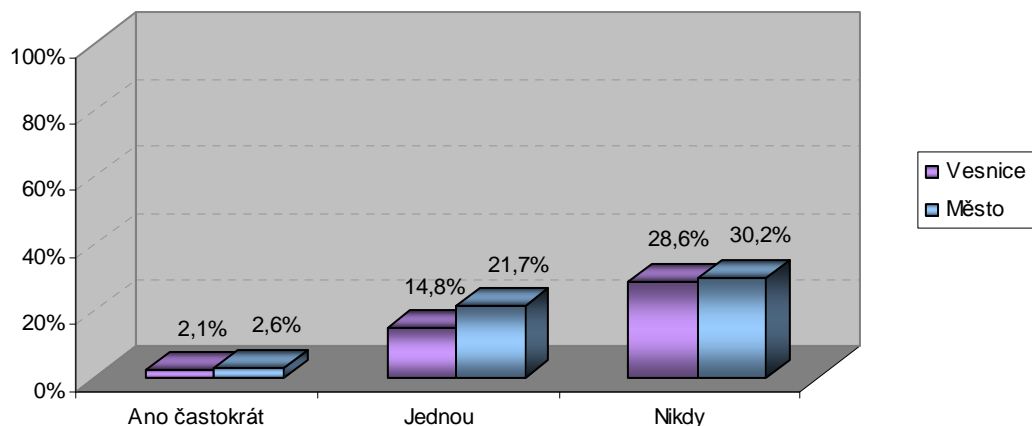
Na dotaz, zda studenti někdy poškodili cizí věc, odpovědělo 189 studentů. Zbylých 9 studentů neodpovědělo vůbec nebo zaškrtnulo možnost „nechci odpovědět“. Pouze 4,8 % dotazovaných odpovědělo, že poškodili cizí věc častokrát. Jedenkrát poškodilo cizí věc 36,5 % studentů a nikdy 58,7 %. Porovnání jednotlivých skupin vychází takřka stejně. Výsledky častého poškozování věcí jsou naprosto stejné pro obě porovnávané skupiny. Studenti z neúplné rodiny a studenti z města mají pouze půlprocentní převahu nad studenty žijícími v úplné rodině a studenty z vesnice. Jedno poškození cizího majetku se ve větší míře vyskytuje u studentů z rodin úplných (23,8 %) než neúplných. Srovnání vesnice s městem vychází hůře pro studenty žijící ve městě (21,7 %).

Poškození cizí věci - úplná / neúplná rodina

Poškození cizí věci - vesnice / město

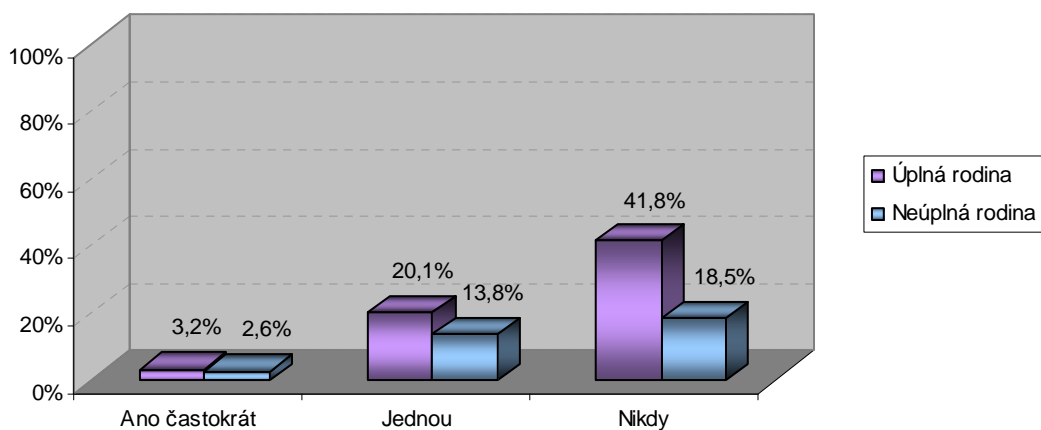
Otázka č. 17: Ublížil/a jsi někdy fyzicky někomu?

Skupina	Fyzické ublížení	Četnost	%
Úplná rodina	Ano častokrát	6	3,2%
	Jednou	38	20,1%
	Nikdy	79	41,8%
Neúplná rodina	Ano častokrát	5	2,6%
	Jednou	26	13,8%
	Nikdy	35	18,5%
Vesnice	Ano častokrát	6	3,2%
	Jednou	19	10,1%
	Nikdy	61	32,3%
Město	Ano častokrát	5	2,6%
	Jednou	45	23,8%
	Nikdy	53	28%
Všichni	Ano častokrát	11	5,8%
	Jednou	64	33,9%
	Nikdy	114	60,3%
Celkem respondentů		189	100%

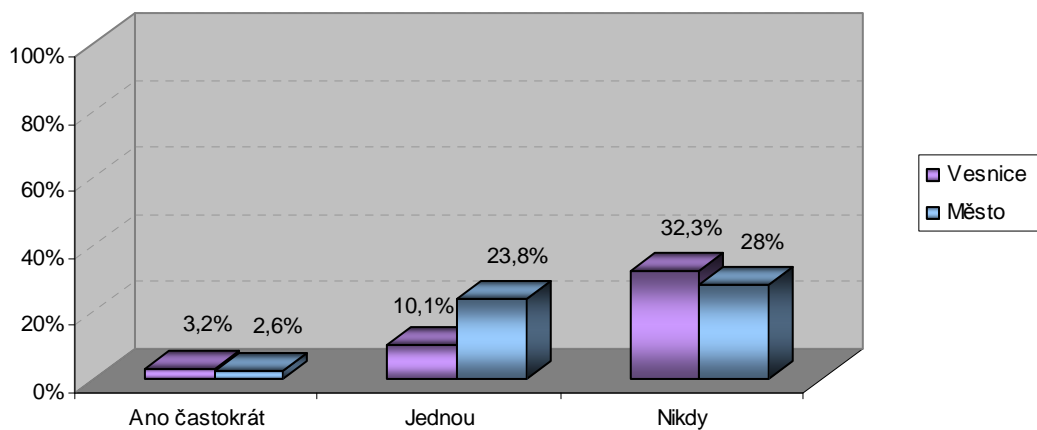
Stejně jako na předchozí otázku i na tuto odpovědělo 189 respondentů. Z toho 5,8 % studentů uvedlo, že fyzicky ublížili častokrát, 33,9 % studentů jednou a 60,3 % sdělilo, že nikdy fyzicky neublížili. Opět tak jako u minulé otázky je trend u porovnávaných skupin stejný. U studentů z neúplné rodiny a studentů z města se toto rizikové chování projevuje shodně ve 3,2 % oproti studentům z neúplné rodiny a

studentů z vesnic, kde je také shodné procento výskytu (2,6 %). Jedno fyzické ublížení se více vyskytuje u studentů z rodin úplných (20,1 %) než neúplných. V porovnání vesnice a města se vyšší procento tohoto chování vyskytuje u studentů žijících ve městě (23,8 %).

Fyzické ublížení - úplná / neúplná rodina

Fyzické ublížení - vesnice / město

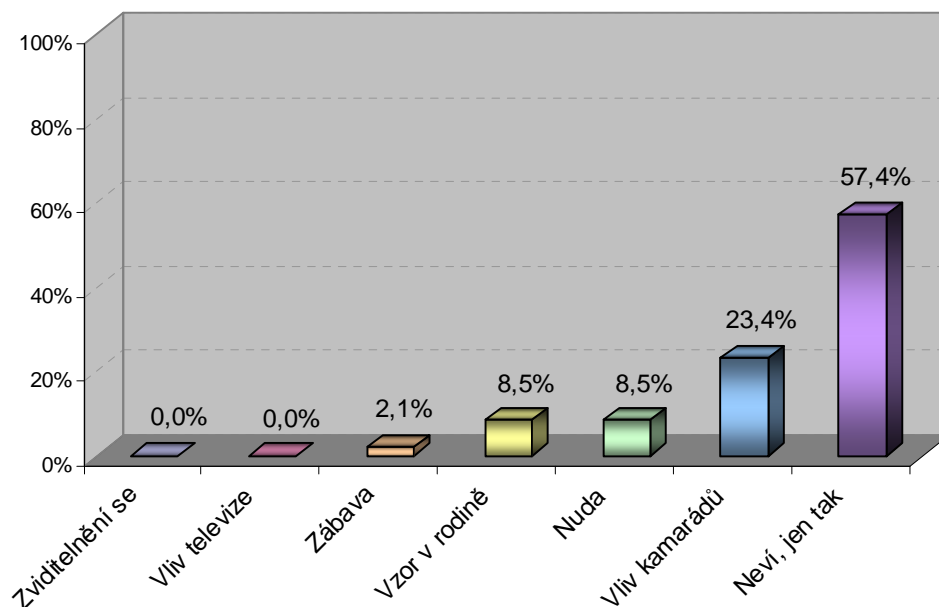

Otázka č. 18: Pokud byla tvá odpověď alespoň v jednom případě kladná, uveď důvod proč.

Důvody rizikového chování	Četnost	%
Nuda	4	8,5%
Vliv kamarádů	11	23,4%
Zviditelnění se	0	0%
Zábava	1	2,1%
Vzor v rodině	4	8,5%
Vliv televize	0	0%
Neví, jen tak	27	57,4%
Celkem	47	100%

K důvodům rizikového chování se vyjádřilo pouze 47 ze 198 dotazovaných studentů. Nadpoloviční většina studentů (57,4 %) uvedla, že neměla jasný důvod ke svému chování. Vliv kamarádů zmínilo 23,4 % studentů. Nuda a vzor v rodině ovlivnil shodně 8,5 %. Na poslední příčce se umístila zábava, kterou zmínil pouze jeden student (2,1 %). Z ostatních nabízených možností nebyla vybrána žádná.

Důvody rizikového chování

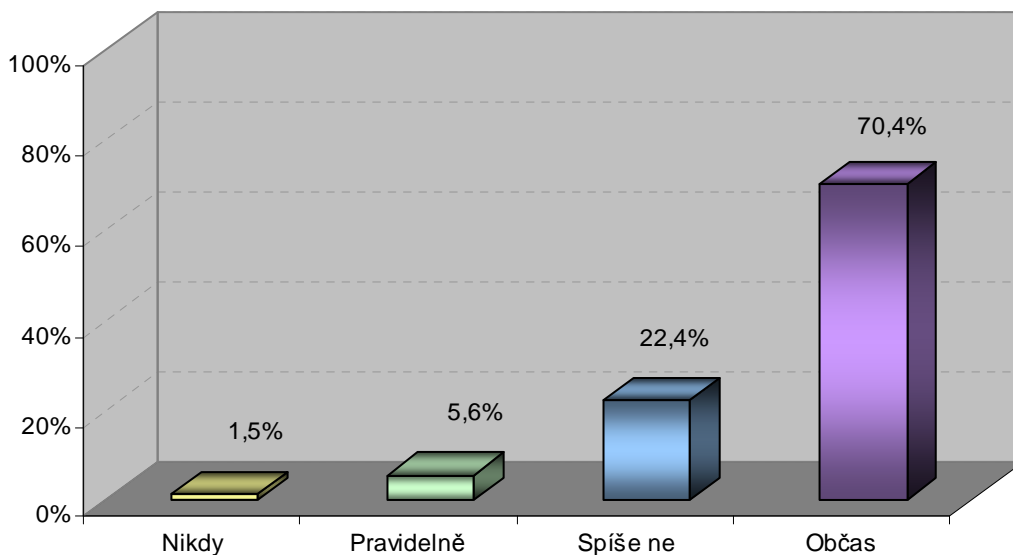

Otázka č. 19: Věnují se na tvé škole učitelé v hodinách, nebo formou preventivních programů uvedeným problémům?

Preventivní programy na škole	Četnost	%
Pravidelně	11	5,6%
Občas	138	70,4%
Spíše ne	44	22,4%
Nikdy	3	1,5%
Celkem	196	100%

Ohledně častosti konání preventivních programů na škole se vyjádřilo celkem 196 studentů. Většina studentů (70,4 %) uvádí, že se preventivní programy konají na škole občas. Na druhém pozici se umístila možnost, že se spíše nekonají (22,4 %). Pouze 5,6 % studentů má za to, že se tyto programy na škole konají pravidelně. Zbylých 1,5 % si myslí, že se nekonají nikdy.

Frekvence preventivních programů

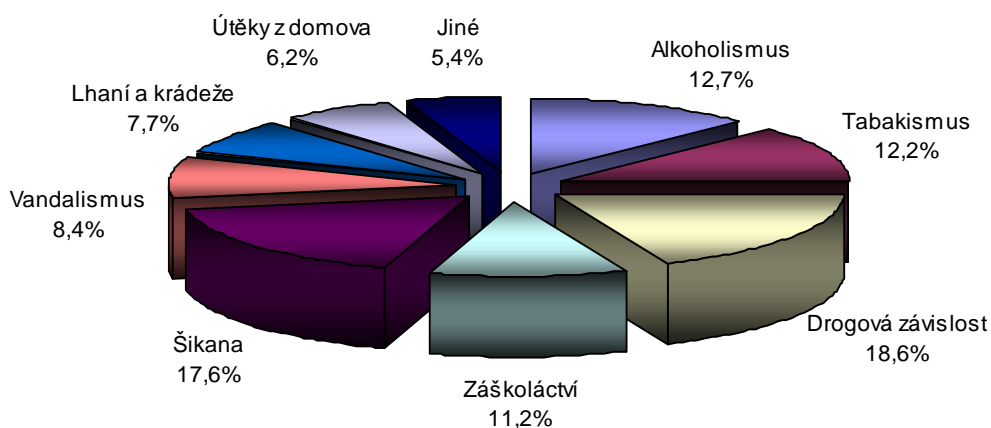

Otázka č. 20: Pokud ano, která témata se opakují nejčastěji?

Odpovědi	Kritérium, pořadí od 1 do 9, přičemž 1 je nejčastější výskyt.									Celkem	Průměrné kritérium	Podíl kritéria v [%]	Pořadí dle prům. kritéria
	1	2	3	4	5	6	7	8	9				
	Četnost odpovědí daného kritéria												
Alkoholismus	9	23	36	30	10	15	7	2	0	132	3,70	12,7%	3
Tabakismus	12	21	31	23	18	13	10	3	1	132	3,86	12,2%	4
Drogová závislost	47	39	17	8	9	6	3	2	1	132	2,54	18,6%	1
Záškoláctví	15	17	12	20	38	15	10	5	0	132	4,20	11,2%	5
Šikana	44	27	18	24	12	3	4	0	0	132	2,68	17,6%	2
Vandalismus	1	1	11	15	18	59	19	8	0	132	5,58	8,4%	6
Lhaní a krádeže	2	3	4	11	20	17	63	11	1	132	6,09	7,7%	7
Útěky z domova	0	1	2	1	5	4	16	100	3	132	7,58	6,2%	8
Jiné	1	0	1	0	2	1	0	1	126	132	8,80	5,4%	9

Na poslední otázku, o tématech preventivních programů na škole, odpovědělo 132 respondentů. Celkem 66 studentů na otázku neodpovědělo nebo zaškrtnulo možnost „nechci odpovědět“. Nejčastěji se dle studentů na školách objevuje téma drogové závislosti (18,6 %). Na druhé příčce studenti zmiňují problematiku šikany (17,6 %). Na třetím, čtvrtém a pátém místě se nepatrnými rozdíly vyskytuje alkoholismus (12,7 %), tabakismus (12,2 %) a záškoláctví (11,2 %). Čtyřmi nejméně frekventovanými tématy jsou vandalismus (8,4 %), lhaní a krádeže (7,7 %), útěky z domova (6,2 %) a nakonec jiná témata (5,4 %).

Procentuální podíl průměrného kritéria

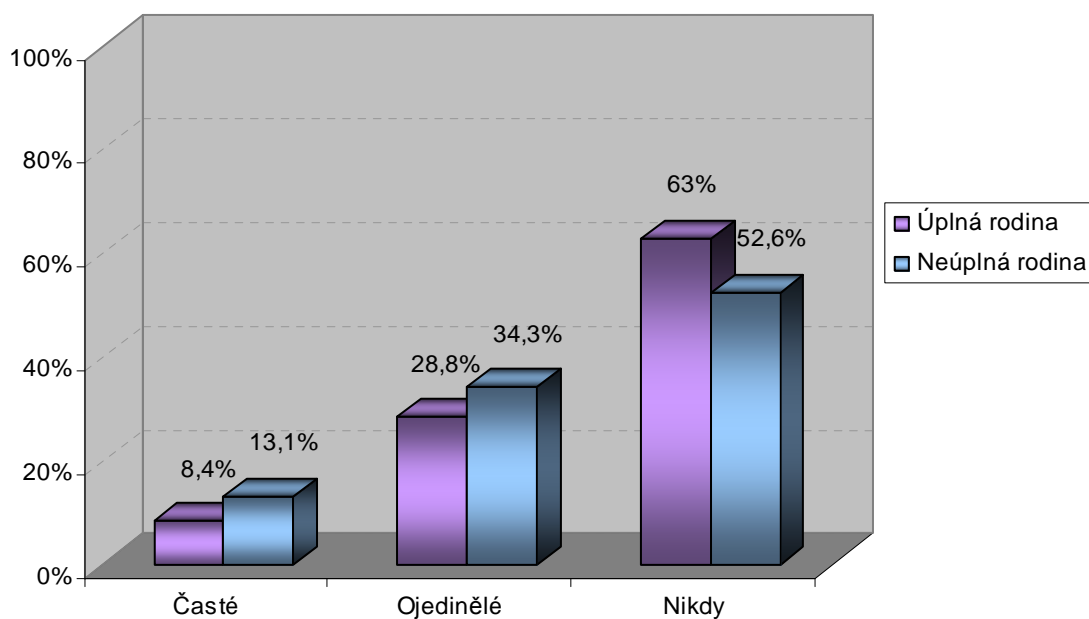
4.7 Vyhodnocení hypotéz

Hypotéza č. 1) Poruchy chování se častěji vyskytují u studentů z neúplných rodin, než u studentů z rodin úplných.

Rizikové chování	Úplná rodina		Neúplná rodina	
	129 studentů		69 studentů	
	četnost	%	četnost	%
Časté	84	8,4%	71	13,1%
Ojedinelé	289	28,8%	186	34,3%
Nikdy	633	63%	285	52,6%
Celkem	1006	100%	542	100%

Hypotéza č. 1 se na základě zjištěných výsledků potvrdila. U studentů žijících v neúplné rodině se objevují časté projevy rizikového chování ve větším měřítku (13,1 %) než u studentů pocházejících z rodin úplných (8,4 %). I ve srovnání ojedinělých projevů mají vyšší náchylnost k tomuto typu chování respondenti z neúplných rodin.

Hypotéza č. 1

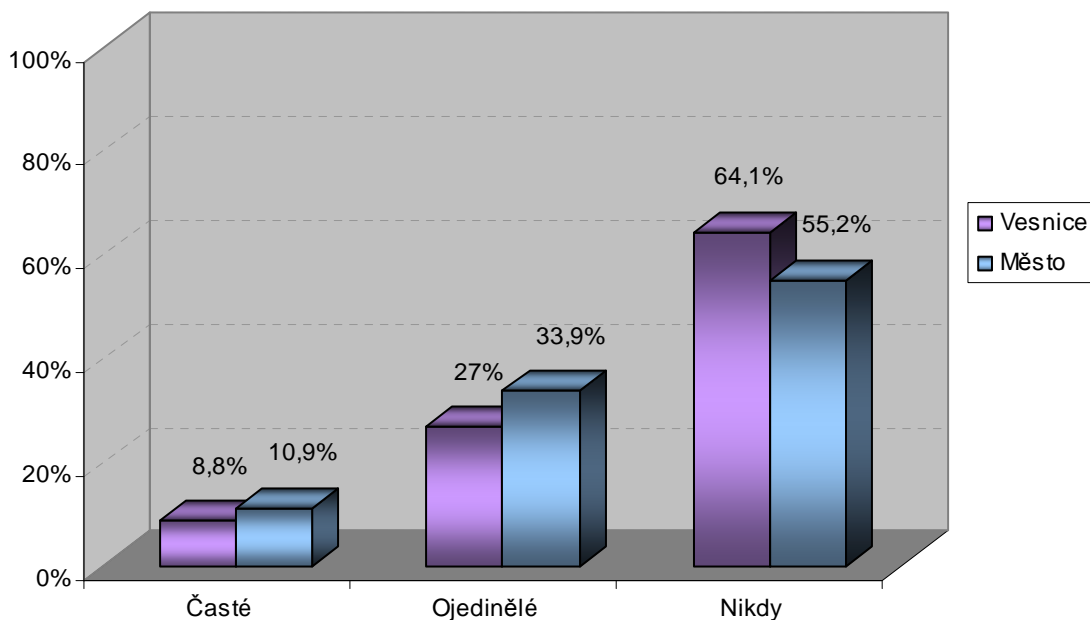

Hypotéza č. 2) Podíl rizikového chování u skupiny studentů, kteří žijí na vesnici, je menší než u skupiny studentů, kteří žijí ve městě.

Rizikové chování	Vesnice		Město	
	92 studentů		106 studentů	
	četnost	%	četnost	%
Časté	63	8,8%	91	10,9%
Ojedinelé	193	27%	283	33,9%
Nikdy	458	64,1%	460	55,2%
Celkem	714	100%	834	100%

I druhá hypotéza se dle zjištěných výsledků potvrdila. U celkem 10,9 % studentů žijících ve městě se projevuje rizikové chování často, u studentů žijících na vesnici je tomu o takřka 2 % méně (8,8 %). Podobný trend panuje i u ojedinělého výskytu rizikového chování, kde je městská mládež zastoupena v 33,9 % a vesnická v 27 %.

Hypotéza č. 2

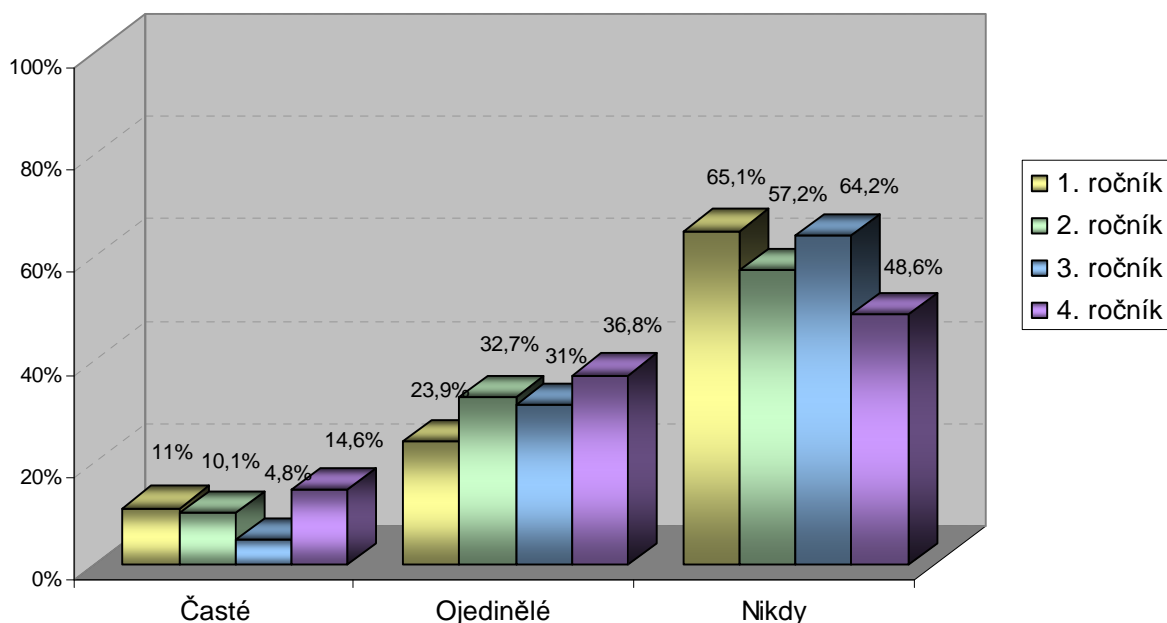
Hypotéza č. 7) Projevy rizikového chování se častěji vyskytují u studentů posledního ročníku, než u prvního, druhého nebo třetího ročníku.

Rizikové chování	1. ročník		2. ročník		3. ročník		4. ročník	
	56 studentů		53 studentů		48 studentů		41 studentů	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%	četnost	%
Časté	48	11%	42	10,1%	18	4,8%	47	14,6%
Ojedinelé	104	23,9%	136	32,7%	116	31%	119	36,8%
Nikdy	283	65,1%	238	57,2%	240	64,2%	157	48,6%
Celkem	435	100%	416	100%	374	100%	323	100%

,

Poslední, třetí hypotéza, se také potvrdila. Čtvrtý ročník vykazuje oproti zbylým třem větší zastoupení rizikového chování, a to jak v častém, tak i v ojedinělém výskytu. Častá frekvence rizikového chování se ve čtvrtém ročníku objevuje v 14,6 %. Nejmenší hodnotu v tomto případě reprezentuje třetí ročník (4,8 %) oproti mnou očekávanému prvnímu ročníku. Ten se umístil v těsném závěsu na druhé pozici s 11 %. Ojedinelé rizikové chování se opět vyskytuje nejvíce u čtvrtého ročníku (36,8 %). Na rozdíl od předchozího srovnání se zde již jako protipól objevuje první ročník s nejnižší hodnotou (23,9 %).

Hypotéza č.3

5. Závěr

V první části této diplomové práce jsem se snažila postihnout nejvýznamnější složky, které se vážou k danému tématu. Pro pochopení celé problematiky bylo mým prvním cílem poskytnout stručnou charakteristiku období adolescence a s ní související specifické problémy a úkoly. V následující části jsem vysvětlila samotný pojem „poruchy chování“ a předložila několik jejich možných forem. Ačkoliv se nejedná o úplný výčet, jsem přesvědčená, že s popsányými poruchami chování se učitelé a rodiče v dnešní době setkávají nejčastěji. Závěr teoretické části je věnován determinantům chování, mezi něž řadím především rodinu, školu, vrstevnické skupiny a masmédia.

Stěžejní částí této práce byl výzkum, který jsem provedla za pomoci mnou vytvořeného nestandardizovaného dotazníku. Cílem výzkumu bylo zmapování současné situace adolescentní mládeže ve vztahu k projevům poruchového chování. Všechny hypotézy, které jsem pro tento výzkum stanovila, se potvrdily. Z výsledků je však zřejmé, že mezi jednotlivými porovnávanými skupinami nebyly markantní rozdíly. Ačkoliv se potvrdily hypotézy o větší míře poruch chování u studentů z města, z neúplných rodin a studentů čtvrtého ročníku, není dle mého názoru vhodné pokládat tyto výsledky za obecně platné. Výsledky studentů z vesnic, úplných rodin a ostatních ročníků v mnohém naznačují, že se tito adolescenti začínají v poruchovém chování vyrovnávat výše zmíněným skupinám. V některých otázkách dotazníku se můžeme setkat i s převahou těchto skupin. Například občasné pití alkoholu se ve více jak 50 % objevuje u studentů z úplných rodin oproti studentům z rodin neúplných (29,4 %). Také odpovědi na krádeže ukazují, že s nimi mají větší zkušenost děti z rodin úplných (24,1 %). Překvapivým zjištěním pro mne byla i skutečnost, že děti z úplných rodin častěji jednou fyzicky ublížily (20,1 %) a jednou poškodily cizí věc (23,8 %).

Za velice pozitivní zjištění považuji výsledky ohledně dotazu na užívání jiných návykových látek než alkohol, tabák a marihuana. Výslednou hodnotu 91,7 %

studentů, kteří nikdy nezkusili takovou drogu, pokládám za velice povzbudivou. Nemalá pozornost by se měla nadále věnovat také způsobu trávení volného času adolescentů. Nebylo nijak překvapujícím, ale o to smutnějším, zjištěním, že až na poslední příčky jsou kladeny pozitivní aktivity jako příroda, sport a brigáda. V dnešním konzumním, a do jisté míry stále více pasivním světě, se však není čemu divit.

6. Zdroje

1. **BOLDIŠ, P.** *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2:Část 1 – Citace: Metodika a obecná pravidla.* Verze 3.3. [databáze online]. Poslední aktualizace 11. 11. 2004. [citováno 2010-03-30]. Dostupné z URL: <<http://www.boldis.cz/citace/citace1.ps>>.
2. **BOLDIŠ, P.** *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2:Část 2 – Citace: Modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentů.* Verze 3.0. [databáze online]. Poslední aktualizace 11. 11. 2004. [citováno 2010-03-30]. Dostupné z URL: <<http://www.boldis.cz/citace/citace2.ps>>.
3. **ČAČKA, O.** *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace.* 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000. 377 s. ISBN 80-7239-060-0.
4. **ČÁP, J., MAREŠ, J.** *Psychologie pro učitele.* 2 vyd. Praha: Portál, 2007. 655 s. ISBN 978-80-7367-273-7.
5. **ČÍRTKOVÁ, L.** *Forenzní psychologie.* 2 vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 439 s. ISBN 978-80-7380-213-4.
6. **ERIKSON, E.** *Dětství a společnost.* 1. vyd. Praha: Argo, 2002. 387 s. ISBN: 80-7203-380-8.
7. **FENWICKOVÁ, E., SMITH, T.** *Kniha o dospívání.* 1. vyd. Bratislava: INA, 1994. 286 s. ISBN 80-85680-52-1.
8. **HELUS, Z.** *Sociální psychologie pro pedagogy.* 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.
9. **HOLOUŠOVÁ, D. a kol.** *Jak psát diplomové a závěrečné práce.* 2. vyd. Olomouc: UP, 2008. 117 s. ISBN 80-244-1237-3.
10. **HORT, V., HRDLIČKA, M., KOCOURKOVÁ, J., MALÁ, E a kol.** *Dětská a adolescentní psychiatrie.* 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 492 s. ISBN 80-7178-472-9.
11. **HUSÉN, T., TUIJNMAN, A., HALLS, W. D.** Schooling in Modern European Society. In PRŮCHA J. *Moderní pedagogika.* 2. vyd. Praha: Portál, 2002. 481 s. ISBN 80-7178-631-4.
12. **JEDLIČKA, R., KOŤA, J.** *Aktuální problémy výchovy: Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. 169 s. ISBN 80-7184-555-8.
13. **JEDLIČKA, R., KOŤA, J.** *Děti a mládež v obtížných životních situacích.* 1. vyd. Praha: Themis, 2004. 478 s. ISBN 80-7312-038-0.
14. **KLÍMA, P.** *Základy etopedie.* 1. vyd. Praha: SPN, 1978.
15. **KOCOURKOVÁ, J., KOUTEK, J.** Sebepoškozování v adolescenci – narůstající problém? *Československá psychologie*, 2008, roč. 52, č. 6, s. 609 – 613.
16. **KOLÁŘ, M.** *Skrytý svět šikanování ve školách.* 2 vyd. Praha: Portál, 2000. 127 s. ISBN 80-7178-409-5.

17. **KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J.** *Zlo na každý den*. 1.vyd. Praha: Galén, 2001. 390 s. ISBN 80-7262-088-6.
18. **LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.** *Vývojová psychologie*. 3 vyd. Praha: Grada Publishing, 1998. 343 s. ISBN 80-7169-195X.
19. **MACEK, P.** *Adolescence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. 144 s. ISBN 80-7178-747-7.
20. **MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.** *Jak a proč nás trápí děti*. 1. vyd. Praha: Grada, 1997. 187 s. ISBN 80-7169-587-4.
21. **MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A.** *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 335 s. ISBN 80-7178-226-2.
22. **Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: MKN-10: desátá revize: aktualizovaná druhá verze k 1. 1. 2009.** 2., aktualiz. vyd. Praha: Bomton Agency, 2008.
23. **NEŠPOR, K.** *Návykové chování a závislost*. 3. vyd. Praha: Portál, 2007. 170 s. ISBN 978-80-7367-267-6.
24. **PRŮCHA, J.** *Moderní pedagogika*. 2. vyd. Praha: Portál, 2002. 481 s. ISBN 80-7178-631-4.
25. **PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.** *Pedagogický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 1998. 328 s. ISBN 80-7178-252-1.
26. **Rizikové chování dospívajících a jeho prevence: 5. odborný seminář: 6. – 8. října 2004, SZÚ Praha / [odpovědný redaktor Marcela Rozehnalová].** Praha: Free Teens Press, 2004. 144 s. ISBN 80-902898-6X.
27. **ŘÍČAN, P.** *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.
28. **ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D.** *Dětská klinická psychologie*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 1995. 398 s. ISBN 80-7169-168-2.
29. **SOVÁK, M.** *Nárys speciální pedagogiky*. 6. vyd. Praha: SPN, 1986.
30. **VÁGNEROVÁ, M., KLÉGROVÁ, J.** *Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Karolinum, 2008. 538 s. ISBN 978-80-246-1538-7.
31. **VÁGNEROVÁ, M.** *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. 870 s. ISBN 80-7178-802-3.
32. **VÁGNEROVÁ, M.** *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.
33. **VODÁK, P., ŠULC, A.** *Závady a poruchy chování v dětském věku*. 1. vyd. Praha: SPN, 1964.
34. **VOJTOVÁ, V.** *Kapitoly z etopedie I.. Přístupy k poruchám chování a emocí v současnosti*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 136 s. ISBN 978-80-210-4573-6.

35. **VYKOPALOVÁ, H.** *Sociálně patologické jevy v současné společnosti.* 1. vyd. Olomouc: UP, 2001. 154 s. ISBN 80-244-0337-4.

7. Přílohy

SEZNAM PŘÍLOH:

Příloha č. 1 – Dotazník pro studenty SŠ

Příloha č. 2 – MKN 10

DOTAZNÍK PRO STUDENTY SŠ

PŘÍLOHA Č. 1

Vážená studentko (studente),

tento dotazník byl vytvořen pro diplomovou práci, která se týká poruch chování u adolescentů středních škol v Olomouci.

Dovoluji si vás tímto požádat o vyplnění dotazníku, jehož výsledky budou cenným přínosem informací k mé práci. Dotazník je anonymní, prosím Vás tedy, abyste uváděli informace pravdivě a co možná nejpřesněji.

U většiny otázek prosím vyberte pouze jednu možnost. U některých otázek máte za úkol sestavit pořadí ze všech nabízených možností. Pokud na některou otázku nechcete odpovědět, zakroužkujte možnost „*nechci odpovědět*“. Na vyplnění dotazníku máte 10 minut.

Ještě jednou opakuji, že tento dotazník je naprosto anonymní a veškerá získaná data budou použita pouze pro účely mé práce. Nemusíte se tedy bát, že by vaše odpovědi byly jakkoliv zneužity.

Děkuji za váš čas a přeji pokud možno příjemné vyplňování.

Věk: _____

Pohlaví: muž x žena

1) Tvoji rodiče spolu:

- a) Žijí.
- b) Nežijí.
- c) Nechci odpovědět.

2) Žiješ:

- a) Na vesnici.
- b) Ve městě.

3) Jak trávíš nejčastěji volný čas? Utvoř pořadí, přičemž 1. označuje nejčastější výskyt.

- a) Doma s rodinou. _____
- b) Na brigádě. _____
- c) Sportem. _____
- d) V přírodě. _____
- e) U televize nebo počítače. _____
- f) S kamarády venku. _____
- g) Jinak. _____
- h) Nechci odpovědět. _____

4) Kterou z následujících činností považuješ za nejméně závadnou? Utvoř pořadí, přičemž 1. označuje nejnižší závadnost.

- a) Kouření. _____
- b) Alkohol. _____
- c) Kouření marihuany. _____
- d) Šikana. _____
- e) Lhaní. _____
- f) Krádež. _____
- g) Vandalismus. _____
- h) Záškoláctví. _____
- ch) Útěk z domova. _____
- i) Žádnou. _____
- j) Nechci odpovědět. _____

- 5) Setkal/a ses už někdy s nějakým projevem rizikového chování?**
- a) Ano.
  - b) Ne.
  - c) Nechci odpovědět.
- 6) Kdy jsi se poprvé setkal/a s rizikovým chováním?**
- a) Na základní škole.
  - b) Na střední škole.
  - c) Jindy.
  - d) Nikdy.
  - e) Nechci odpovědět.
- 7) Kouříš?**
- a) Ano pravidelně.
  - b) Občas.
  - c) Ne.
  - d) Nechci odpovědět.
- 8) Piješ alkohol?**
- a) Ano pravidelně.
  - b) Příležitostně.
  - c) Ne.
  - d) Nechci odpovědět.
- 9) Kouříš marihuanu?**
- a) Ano pravidelně.
  - b) Občas.
  - c) Jen jsem to vyzkoušel/a.
  - d) Ne.
  - e) Nechci odpovědět.
- 10) Chodíš za školou?**
- a) Pravidelně.
  - b) Občas.
  - c) Nikdy.
  - d) Nechci odpovědět.
- 11) Utekl/a jsi někdy z domova?**
- a) Ano.
  - b) Ne.
  - c) Nechci odpovědět.
- 12) Setkal/a ses na škole se šikanou?**
- a) Ano.
  - b) Ne.
  - c) Nechci odpovědět.
- 13) Ukradl/a jsi někdy něco?**
- a) Ano.
  - b) Ne.
  - c) Nechci odpovědět.
- 14) Zkusil/a jsi někdy jinou drogu než alkohol, tabák nebo marihuanu?**
- a) Ano, opakovaně.
  - b) Jednou.
  - c) Nikdy.
  - d) Nechci odpovědět.

15) O jakou drogu se jednalo?

- a) Extáze.
- b) Pervitin.
- c) LSD.
- d) Heroin.
- e) Kokain.
- f) Jiná.
- g) Nechci odpovédět.

16) Poškodil/a jsi někdy úmyslně cizí věc?

- a) Ano častokrát.
- b) Jednou.
- c) Nikdy.
- d) Nechci odpovédět.

17) Ublížil/a jsi někdy fyzicky někomu?

- a) Ano častokrát.
- b) Jednou.
- c) Nikdy.
- d) Nechci odpovédět.

18) Pokud byla tvá odpověď alespoň v jednom případě kladná, uveď důvod proč:

- a) Z nudy.
- b) Vlivem kamarádů.
- c) Chci se trochu zviditelnit.
- d) Je to zábava.
- e) Někdo v rodině se chová stejně.
- f) Vlivem televize.
- g) Nevím, jen tak.
- h) Nechci odpovédět.

19) Věnují se na tvé škole učitelé v hodinách, nebo formou preventivních programů, uvedeným problémům?

- a) Pravidelně.
- b) Občas.
- c) Spíše ne.
- d) Nikdy.
- e) Nechci odpovédět.

20) Pokud ano, která témata se opakují nejčastěji? Utvoř pořadí, přičemž 1. označuje nejčastější výskyt.

- a) Alkoholismus. ----
- b) Tabakismus. ----
- c) Drogová závislost. ----
- d) Záškoláctví. ----
- e) Šikana. ----
- f) Vandalismus. ----
- g) Lhaní a krádeže. ----
- h) Útěky z domova. ----
- i) Jiné. ----
- j) Žádné. ----

F91 Poruchy chování

Poruchy chování jsou charakterizovány opakovaným a přetrvávajícím agresivním, asociálním nebo vzdorovitým chováním. Takové chování by mělo výrazně překročit sociální chování odpovídající danému věku, mělo by být proto mnohem závažnější než běžné dětské zlobení nebo rebelantství dospívajících a mělo by mít trvalejší ráz (šest měsíců nebo déle). Tento druh poruch chování však může být projevem i jiné psychiatrické poruchy a v takovém případě má být preferována příslušná diagnóza. Chováním, na němž je diagnóza založena, je na příklad nadměrné praní se nebo týrání, krutost k lidem nebo ke zvířatům, závažné destrukce majetku, zakládání požárů, krádeže, opakované lži, záškoláctví a útoky z domova, neobvykle časté a silné výbuchy vzteku a nekázeň. Pro diagnózu postačuje jedno z těchto typů chování pokud je výrazné, nestačí však ojedinělý disociální čin.

*Nepatří sem: [afektivní] poruchy nálady (F30–F39)
pervazivní vývojové poruchy (F84.–)
schizofrenie (F20.–)
když porucha chování je sdružena s:
. emočními poruchami (F92.–)
. hyperkinetickými poruchami (F90.1)*

. 0 Porucha chování vázaná na vztahy k rodině

Disociální nebo agresivní chování (a nikoli pouze opoziční, vzdorovité, rozvratnické), které je soustředěno úplně nebo téměř úplně na domov a na meziosobní styky se členy nukleární rodiny nebo s dalšími členy domácnosti. Tato porucha vyžaduje splnění všech kritérií F91.–; dokonce ani závažně narušený vztah mezi dítětem a rodičem nepostačuje sám o sobě ke stanovení této diagnózy.

. 1 Nesocializovaná porucha chování

Tato porucha je charakterizována kombinací trvalého disociálního nebo agresivního chování (splňujícího všechna kritéria pro F91.– a nikoliv pouze opoziční, vzdorovité nebo rozvratnické chování) s výrazným pervazivním narušením vztahu jedince k ostatním dětem.

Porucha chování samotářského agresivního typu

Nesocializovaná agresivní porucha

. 2 Socializovaná porucha chování

Porucha chování s disociálním nebo agresivním chováním trvalého rázu (splňující všechna kritéria pro F91.– a neobsahující pouze opoziční, vzdorovité, rozvratnické chování), vyskytující se u jedinců, kteří jsou celkem dobře integrováni do skupiny stejně starých.

Porucha chování skupinového typu

Skupinová delikvence

Poklesky v souvislosti s členstvím v gangu

Krádeže s partou

Záškoláctví

. 3 Opoziční vzdorovitě chování

Porucha chování obvykle se vyskytující u mladších dětí, která je primárně charakterizovaná výrazně vzdorovitým, neposlušným a rozkladným chováním, která však neobsahuje delikventní činy ani extrémnější agresivní nebo disociální chování. Diagnóza vyžaduje, aby byla splněna všechna kritéria pro F91.–, ani velké darebáctví a zlobení samo o sobě pro diagnózu nedostačuje. Tato položky je třeba použít s opatrností zvláště u starších dětí, protože klinicky signifikantní poruchy chování jsou většinou spojeny s disociálním nebo agresivním chováním, které přesahují hranice pouhé opozice, vzdoru a rozvratnictví.

. 8 Jiné poruchy chování**. 9 Porucha chování NS**

Dětské poruchy chování NS

F92 Smíšené poruchy chování a emocí

Tato skupina je charakterizována kombinací trvale agresivního, disociálního nebo vzdorovitého chování se zřetelně výraznými příznaky deprese, úzkosti nebo jiných poruch emocí. Musí být splněna jak kritéria pro poruchy chování v dětství (F91.–), tak pro emoční poruchy v dětství (F93.–), nebo diagnóza neurozy typu dospělých (F40–F48) nebo poruchy nálad (F30–F39).

. 0 Depresivní porucha chování

Tato položka vyžaduje kombinaci poruchy chování (F91.–) s trvale výraznou depresí prokázanou symptomy, jako je nadměrný smutek, nedostatek zájmu a radosti z běžné činnosti, pocity viny a beznaděje. Může být přítomna též porucha spánku a chuti k jídlu. Porucha chování podle F91.– sdružená s depresivním onemocněním podle F32.–

. 8 Jiné smíšené poruchy chování a emocí

Tato položka vyžaduje kombinaci poruch chování (F91.–) s trvalými a výraznými emočními symptomy, jako je anxieta obsese nebo kompulze, depersonalizace nebo derealizace, fobie nebo hypochondrie.

Porucha chování podle F91.– spojená s:

. emoční poruchou podle F93.–

. neurotickou poruchou podle F40–F48

. 9 Smíšená porucha chování a emocí NS**F93 Emoční poruchy se začátkem specifickým pro dětství**

Jde v podstatě o zveličení normálního vývojového trendu, spíše než o samostatnou kvalitativní poruchu. Klíčovým diagnostickým rysem pro definování rozdílu mezi emočními poruchami a začátkem specifickým pro dětství (F93.–) a neurotickými poruchami (F40–F48) je přiměřenost vývoje.

Nepatří sem: sdružené s poruchou chování (F92.–)

. 0 Separáčnı́ úzkostná porucha v dětství

Separáčnı́ úzkostná porucha by měla být diagnostikována tehdy, když strach z odloučení tvoří ložisko úzkosti a když tato úzkost se prvně objevuje v časném dětství. Je nutno ji odlišit od běžné separáčnı́ úzkosti tím, že její závažnost je statisticky neobvyklá (včetně přetrvávání nad hranici obvyklého věkového období) a že je sdružena se zřetelným narušením sociálního fungování.

Nepatří sem: [afektivní] poruchy nálady (F30–F39)

neurotické poruchy (F40–F48)

fobická anxióznı́ porucha v dětství (F93.1)

sociální anxióznı́ porucha v dětství (F93.2)

. 1 Fobická anxióznı́ porucha v dětství

Vztahuje se na ty dětské strachy, které jsou projevem vyznačené specifické vývojové fáze a objevují se (v určité míře) u většiny dětí, ale jsou abnormální stupněm. Strachy, které se objevují v dětství, ale nejsou součástí normálního psychosociálního vývoje (např. agorafobie), by měly být kódovány příslušnou položkou z oddílu F40–F48.

Nepatří sem: generalizovaná úzkost (F41.1)

. 2 Sociální anxióznı́ porucha v dětství

U této poruchy jde o obavu z cizích lidí a obavu z nepochopení sociální situace, nebo o úzkost v nových cizích nebo sociálně ohrožujících situacích. Tato položka by se měla použít pouze v tom případě, že tyto strachy vznikají v útlém věku a jsou neobvyklé jak pro svou tíži, tak pro doprovodné sociální selhání.

Úniková porucha v dětství nebo v dospívání

. 3 Porucha sourozenecké rivality

U většiny malých dětí pozorujeme určitý stupeň emoční poruchy, objevující se obvykle bezprostředně po narození mladšího sourozence. Jako porucha by však měla být diagnostikována až tehdy, kdy stupeň nebo trvání této poruchy jsou jak statisticky neobvyklé, tak sdružené se sociální poruchou.

Sourozenecká žárlivost

. 8 Jiné dětské emoční poruchy

Poruchy identity

Nadměrně úzkostná porucha

Nepatří sem: porucha pohlavnı́ identity v dětství (F64.2)

. 9 Dětská emoční porucha NS**F94 Poruchy sociálních funkcí se začátkem v dětství a dospívání**

Poněkud heterogennı́ skupina poruch, které mají společné abnormality v sociálních funkcích a které začínají během vývojového období. Tyto poruchy však nejsou charakterizovány zřejmou konstitučně sníženou nebo nedostatečnou sociální kapacitou, která by pronikala všemi oblastmi těchto funkcí, jak je tomu u pervazivních vývojových poruch. V mnoha případech zřejmě hrají klíčovou roli vážné poruchy a nedostatky zevního prostředí.

. 0 Elektivní mutismus

Stav, který je charakterizován mlčením v určitých situacích. Je výrazně emočně determinován a dítě demonstruje, že za určitých situací je schopno mluvit, ale za jiných definovatelných situací mluvit přestane. Tato porucha je obvykle sdružena s určitými rysy osobnosti, jako je sociální úzkost a odtažitost, citlivost nebo odpor.

Selektivní mutismus

Nepatří sem: pervazivní vývojové poruchy (F84.–)

schizofrenie (F20.–)

specifické vývojové poruchy řeči (F80.–)

přechodný mutismus jako část separační úzkosti

malých dětí (F93.0)

. 1 Reaktivní porucha přichylnosti dětí

Porucha začíná v prvních pěti letech života a je charakterizována přetrvávajícími abnormalitami v dětském vzorci sociálních vztahů, které jsou sdruženy s emočními poruchami a které jsou reaktivní na změny zevního prostředí (např. bázlivost a nespavost, špatná sociální interakce se stejně starými, agrese k sobě a druhým, trápení, v některých případech nedostatečný vzrůst). Tento syndrom se pravděpodobně vyskytuje jako výsledek výrazného nezájmu rodičů, zneužívání dítěte nebo špatného zacházení s ním. K vyznačení špatného prospívání nebo zpomalení růstu lze použít dodatkový kód.

Nepatří sem: Aspergerův syndrom (F84.5)

porucha desinhibovaných vztahů u dětí (F94.2)

syndrom špatného zacházení (T74.–)

normální variace ve schématu selektivní vazby

sexuální nebo tělesné zneužívání dítěte, které má za

následek psychosociální problémy (Z61.4–.6)

. 2 Porucha desinhibovaných vztahů u dětí

Zvláštní typ abnormální sociální funkce, která začíná v prvních pěti letech života a má tendenci přetrvávat i přes zřetelné změny v okolním prostředí. Jako příklady je možno uvést difuzní neselektivně zaměřenou náklonnost chování, vyžadující trvalou pozornost a nediferencovaně přátelské chování, špatně modulované vztahy mezi dětmi své věkové skupiny, které závisejí na okolnostech a mohou být sdruženy s poruchami emocí nebo chování.

Citově chladná psychopatie

Syndrom ústavního dítěte

Nepatří sem: Aspergerův syndrom (F84.5)

hospitalismus u dětí (F43.2)

hyperkinetické poruchy (F90.–)

reaktivní porucha přichylnosti dětí (F94.1)

. 8 Jiné dětské poruchy sociálních funkcí**. 9 Porucha dětských sociálních funkcí NS**

F95 Tiky

Hlavním projevem tohoto syndromu je některá forma tiků. Tik je mimovolní, rychlý, opakující se, nerytmický motorický pohyb (obvykle postihující ohraničené svalové skupiny), nebo zvukový projev, který náhle začne a nemá zřejmý smysl. Tik je vůlí neovlivnitelný, ale obvykle může být potlačen po určitou dobu a znovu se objevit při stresu a vymizí ve spánku. Obvyklé motorické tiky jsou mrkání, pokyvování hlavou, trhání rameny a obličejové grimasy. Obvyklé jednoduché zvukové tiky jsou pokašlávání, popotahování nosem, syčení a smrkání. Obvyklé komplexní tiky jsou oplácávání sám sebe, skákání nebo hopsání. Obvyklé komplexní hlasové tiky jsou opakování určitých slov někdy sociálně nepřijatelných (často obscénních – koprofalie) a opakování vlastních zvuků nebo slov (palilalie).

. 0 Přejídná tiková porucha

Splňuje všechna kritéria pro tik, ale netrvá déle než dvanáct měsíců. Tikem je obvykle pomrkávání, obličejová grimasa nebo trhání hlavou.

. 1 Chronické motorické nebo vokální tiky

Splňují obecný charakter tiků, kde tiky trvají více než jeden rok. Jsou motorické nebo hlasové (ale ne obojí), mohou být jednoduché nebo mnohočetné (obvykle mnohočetné).

. 2 Kombinovaná tiková porucha vokální a mnohočetná motorická (de la Tourette)

Druh tikové poruchy, kde jsou nebo byly mnohočetné motorické tiky a jeden nebo více tiků hlasových, které se však nemusí objevit současně. Tato nemoc se zhoršuje v dospívání a má tendenci přetrvávat do dospělosti. Hlasové tiky jsou často vícečetné, jako explozivní opakovaná vokalizace, plivání, chrochtání a mohou být také používána obscénní slova a fráze. Někdy je přidružena echopraktická gestikulace obscénní povahy (kopropaxie).

. 8 Jiné druhy tiků**. 9 Tiková porucha NS**

Tik NS

F98 Jiné poruchy chování a emocí se začátkem obvykle v dětství a dospívání

Heterogenní skupina poruch, které mají společný začátek v dětství, ale jinak se v mnohých ohledech liší. Některé z nich jsou dobře definovatelnými syndromy, ale jiné jsou toliko souborem příznaků, který potřebuje přesnější určení, protože jsou často sdružené s psychosociální poruchou a protože nemohou být včleněny do určitých syndromů.

Nepatří sem: střídavé zadržování dechu (R06.8)

porucha pohlavní identity v dětství (F64.2)

Kleinův–Levinův syndrom (G47.8)

obsedantně nutková porucha (F42.–)

poruchy spánku způsobené emočně (F51.–)

. 0 Neorganická enuréza

Porucha charakterizovaná mimovolným odchodem moče ve dne i v noci, což je nepřiměřené mentálnímu věku postiženého. Nejde o následek nedostatečné kontroly močového měchýře způsobené neurologickou poruchou, epileptickým záchvatem nebo nějakou anatomickou abnormalitou močového ústrojí. Enuréza může trvat od narození nebo až po období získané kontroly nad vyprazdňováním močového měchýře. Enuréza může nebo nemusí být spojena s rozsáhlejší poruchou emocí nebo chování.

Enuréza (primární nebo sekundární) neorganického původu

Funkční enuréza

Psychogenní enuréza

Inkontinence moče neorganického původu

Nepatří sem: enuréza NS (R32)

. 1 Neorganická enkopréza

Jde o opakovaný volní nebo mimovolní odchod stolice obvykle normální nebo téměř normální konzistence v situacích, které jsou v daném kulturním a sociálním prostředí k tomuto účelu nevhodné. Tento stav může znamenat patologické pokračování normální infantilní inkontinence, nebo ztrátu kontinence již po získání kontroly nad funkcí střev, nebo účelové vyprazdňování na nevhodných místech i přes normální fyziologické ovládání střeva. Může se objevit jako monosymptomatické onemocnění nebo jako součást dalšího onemocnění, zvláště emoční poruchy (F93.–) nebo poruchy chování (F91.–).

Funkční enkopréza

Inkontinence stolice neorganického původu

Psychogenní enkopréza

Nepatří sem: enkopréza NS (R15)

. 2 Poruchy příjmu potravy v kojeneckém a dětském věku

Poruchy příjmu potravy mají různé projevy obvykle specifické pro kojenecký věk a časně dětství. Obvykle se k nim počítá odmítání stravy nebo nadměrná vybíravost v jídle za předpokladu dostatečné dodávky potravy kompetentní osobou pečující o dítě a za nepřítomnosti organického onemocnění. Může nebo nemusí být přidružena ruminace (potrava se vrací do úst bez nauzey nebo bez gastrointestinálního onemocnění).

Ruminační porucha kojenců

Nepatří sem: mentální anorexie a jiné poruchy jedení (F50.–)

krmení:

. s potížemi a špatně prováděné (R63.3)

. problémové u novorozenců (P92.–)

pika kojenců nebo dětí (F98.3)

. 3 Pika kojenců a dětí

Trvalé požívání látek neurčených k jídlu (jako je zemina, úlomky laků a barev, atd.). Může se objevit jako symptom některé rozsáhlejší duševní choroby (např. autismu), nebo jako relativně samostatné psychopatologické chování a pouze toto má být zde zařazeno. Tento příznak bývá nejčastěji pozorován u mentálně retardovaných dětí a v tom případě by hlavní diagnóza měla být vybrána z F70–F79.

. 4 Stereotypní pohybové poruchy

Volní, opakované, stereotypní, nefunkční (a často rytmické) pohyby, které nejsou částí nějakého známého psychiatrického nebo neurologického stavu. Když se tyto pohyby objevují jako symptomy nějaké jiné poruchy, pak musí být použit příslušný kód této poruchy. Mezi pohyby, nemající charakter sebepoškození patří: pohupování tělem, potřásání hlavou, vytrhávání a kroucení vlasů, manýry prstů a plácání rukou. Stereotypní chování sebepoškozující: opakované úderů do hlavy, píchání do očí, plácání do tváří, kousání rtů, rukou a jiných částí těla. Všechny stereotypní pohyby se nejčastěji vyskytují u mentálně retardovaných (pokud tomu tak je, zaznamenáme oba kódy). Jestliže píchání do očí je u dítěte spojeno s poruchou vidění, zaznamenáme oba kódy: píchání do očí pod F98.4 a zrakovou poruchu pod příslušný kód smyslové poruchy.

Porucha stereotypního návyku

Nepatří sem: abnormální mimovolné pohyby (R25.–)

poruchy pohybů organického původu (G20–G25)

kousání nehtů (F98.8)

dloubání v nose (F98.8)

stereotypy, jako součást širšího psychiatrického onemocnění (F00–F95)

cucání palce (F98.8)

tiky (F95.–)

trichotillomanie (F63.3)

. 5 Kóktavost (zadržávání v řeči)

Řeč, která je charakterizovaná častým opakováním nebo prodlužováním slabik a slov, případně alternativně častým zaváháním a pauzami, které narušují rytmický tok řeči. Klasifikována by měla být jako onemocnění pouze tehdy, když výrazně narušuje plynulost řeči.

Nepatří sem: brebtavost (F98.6)

tiky (F95.–)

. 6 Brebtavost

Značně rychlá řeč s přestávkami, ale bez opakování a váhání. Její tíže vede někdy až k nesrozumitelnosti. Řeč je nerytmická s přefíkáváním, s rychlým, trhavým proudem slov, což obvykle vede k chybnému vyjadřování.

Nepatří sem: tikové poruchy (F95.–)

kóktavost (F98.5)

. 8 Jiné určené poruchy chování a emocí, se začátkem vyskytujícím se obvykle v dětství a v dospívání

Nedostatek pozornosti bez hyperaktivity

Nadměrná masturbace

Kousání nehtů

Dloubání v nose

Cucání palce

. 9 Neurčené poruchy chování a emocí, se začátkem vyskytujícím se obvykle v dětství a v dospívání

NEURČENÁ DUŠEVNÍ PORUCHA (F99)

F99 Duševní porucha, jinak neurčená

Duševní onemocnění NS

Nepatří sem: organická duševní porucha NS (F06.9)

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Lucie Grundová
Katedra:	Katedra psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	Doc. PhDr. Josef Konečný, CSc.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Poruchy chování u adolescentů SŠ v Olomouci
Název v angličtině:	Behavioral disorders of adolescents at secondary schools in Olomouc
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá jedním z nejvíce diskutovaných témat dnešní doby – problematikou poruch chování dnešních adolescentů. Práce je členěna na část teoretickou a praktickou. Teoretická část je rozdělena do tří hlavních okruhů, o kterých postupně pojednává. Jedná se o problematiku adolescence, dále je to stěžejní část pojednávající a rozebírající poruchy chování, a nakonec jsou uvedeny nejvýznamnější determinanty chování. Praktická část je zaměřena na výzkum v oblasti poruchového chování na středních školách. Hlavním cílem výzkumu je zjistit frekvenci výskytu poruch chování se zaměřením na určité charakteristické skupiny mezi adolescenty. Výzkum je prováděn za pomoci nestandardizovaného dotazníku, jehož výsledky jsou zpracovány formou tabulek a grafů.
Klíčová slova:	adolescence, adolescenti, dospívání, vývojový úkol, specifické vývojové problémy, psychosociální moratorium, identita, poruchy chování, rizikové chování, diagnostická kritéria, klasifikace poruch chování, lhaní, záškoláctví, útěky z domova, toulání, krádeže, šikana, agresor, oběť, vandalismus, sebepoškozování, drogová závislost, droga, determinanty chování, dědičnost, rodina, škola, vrstevnické skupiny, masmédia
Anotace v angličtině:	This thesis deals with one of the most discussed topics of our time - the problems of today's adolescent behavior disorders. The work is divided into theoretical and practical parts. The theoretical part is divided into three main sections, which are dealt with gradually. First is the problem of adolescence, followed by crucial section that analyzes the behavior disorders, and at the end the most important determinants of behavior are given. The practical part focuses on research of behavior disorders in secondary schools. The main objective of this research is to determine the frequency of behavioral disorders focusing on specific functional groups among adolescents. Research is carried out using non-standardized questionnaire, whose results are processed in the form of tables and graphs.
Klíčová slova v angličtině:	adolescence, adolescents, developmental tasks, specific developmental problems, psychosocial moratorium, identity, behavioral disturbance, risk behavior, diagnostic criteria, classification of behavior disorder, lying, truancy, runnings from home, vagrancy, theft, chicane, aggressor, victim, vandalism, self-harm, drug addiction, drug, behavioral determinants, inheritance, family, school, peer groups, mass media
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 – Dotazník pro studenty SŠ Příloha č. 2 – MKN 10
Rozsah práce:	94 stran
Jazyk práce:	CZ